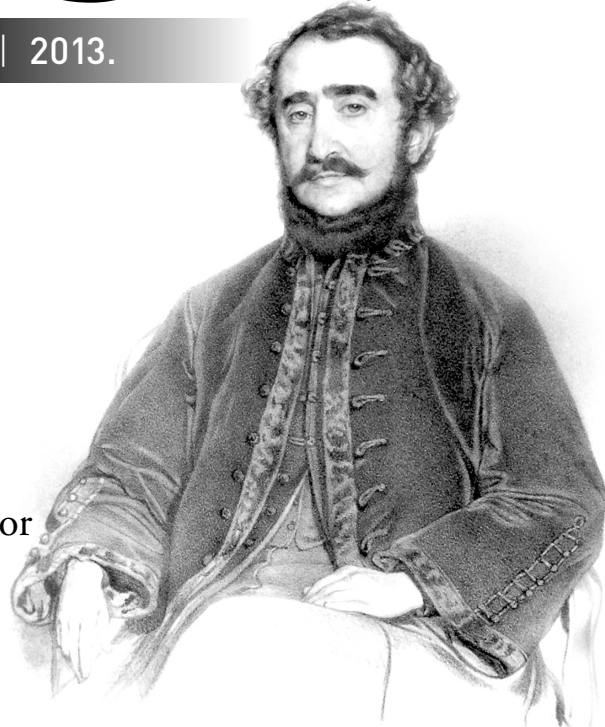

STÁDIUM

Stádium Társadalmi és Kulturális Hírlap II. évf. 6. szám | 2013.

A TARTALOMBÓL

- Antall István és Bertha Zoltán Görömbei Andrásról
- Csoóri Sándor gondolatai Sütő Andrásról
- Veres Péterre emlékezünk
- Kósa Csaba regényrészlete
- Fazekas István beszélgetése Konrád György íróval, Fazekas Sándor vidékfejlesztési miniszterrel és ifj. Csoóri Sándor népzenezzel
- Pék Eszter Anna rajzai

„Az állam pedig legyen jóakarú és pártatlan istáp, aki úgy ad, hogy nem látják, és úgy segít, hogy nem aláz meg és nem kényszerít szolgaságra senkit. A politika nem uralkodhat az irodalmon, mert a kormányok mulandók, de a szellem örök.”

(Részlet Veres Péter Magyar megmaradás című művéből.)

Ára: 300 Ft

FÖLDKÉRDÉS ÉS VÁLASZOK

Bognár Nándor

Ha valamilyen fontos, megbeszélendő, netán rendbe hozandó dolog nálunk szóba kerül, akkor az valamiért általában nem úgy, nem témakör, hanem kérdés. Feltehetően azért, hogy mielőbb jó válaszok szülessenek, persze azt egyáltalán nem biztos, hogy éppen az elnevezés fogja elősegíteni. Volt például cigánykérdés, aztán bejelentették, hogy sikerült megoldani, nem kell vele tovább foglalkozni. Nincs, és kész – akkoriban ez így ment. Hofi Géza, a kor népszerű, és a hatalom által is kedvelt parodista-humoristája – ma úgy mondanánk: sztendapos – kapta a feladatot, hogy bejelentse: Nincs cigánykérdés! Nem hallottatok? Arrivederci roma!

Volt nőkérdés is. Megoldásként lehetett a nő esztorgályos, bányász, traktoros, mozdonyvezető – minden, ami addig csak a férfiak múlt rendszerből származó kiváltsága volt. Hogy ennek menyire örültek, azt el lehet képzelni. A kifejezésbeli találmányosság itt is talajra talált: egyik vezető politikuskunk például jelentős derültséget keltett, amikor egy országos rendezvény szónoki pulpitusáról közölte: Elvtársak, sokkal nagyobb súlyt kell fektetni a nőkérdésre... Azóta már ez sem kérdés.

A föld az más. Érezte ezt a hatalom is. Jelszavakban itt sem volt hiány, legnépszerűbb talán a *föld azé, aki megműveli* szövegű lett, de hát tudjuk, nem az övé lett, elvették tőle és oda kellett adni még a maradék parcelláskán létrejött termést is, szigorú elszámolás mellett. Érdekes módon a földet hangsúlyozta a kor egyik sokat népszerűsített szovjet filmsláger is. Igen, volt ilyen is: szovjet filmsláger. Nem volt olyan iskolai vagy üzemi ének, amelyik ne tűzte volna műsorára Dunajevszkij remekművét, Raics István értő magyar szövegével: *Drága föld, szülőhazámnak földje, / Drágakőnél drágább kincset ad. Igaz, a folytatás már mentehetetlenül átcsúszott a politikai agitációba: Nincs a földön gazdagabb, szebb ország, / Minden ember érzi, hogy szabad.* Nyilvánvalóan azért volt szükség más földek megszerzésére, hogy az ott élő emberek is érezzék a szabadságot... Mindenesetre az induló karrierje olyan magasra szárnyalt, hogy végül ez a dallam lett a moszkvai rádió szignálja.

De térjünk vissza a magyar föld népéhez, amelyet az erőszakos térszerzés mellett a diktatúra más csapásokkal is sújtott. Jöttek az ideerőszakolt, Kárpát-medencétől idegen termények, a gyapot, meg a gumipitypang, amely utóbbi a tőkés import cukornádat lett volna hivatott helyettesíteni, sőt, túlszárnyalni. Az igazi azonban az ágas búza volt, amelyet az általános iskolákban is tanítani kellett, hogy lássák, a szovjet emberek, íme, erre is képesek: kikísérletezték, hogy egyetlen búzaszálon akár három kalász is fejlődhesen!

Ha napjainkat nem is színesítik már ilyenfajta elképesztő tudományos eredmények, félreértésekből – vagy éppen félremagyarázásokból – ma sincs hiány. Egyik ilyen például az a gyakori kijelentés, mely szerint a termőföld ügye kizárólag a falvakban élőkre tartozik. Városiakok ne is törődjenek

vele, majd a parasztok megoldják. (Itt egy pillanatra érdemes megállni, ugyanis nincs még egy nyelv, amelyen a földeken dolgozó, terményeket előállító ember elnevezése szinte mindig lebecsülő hangsúlyt kap, csak a magyar. Ezen is érdemes elgondolkozni, de most nem erről van szó.)

Visszatérve a „kire tartozik?” kérdésre: senkit nem lephet meg a megállapítás, miszerint a városiakok is esznek. Ha pedig ez így van, akkor észlelhetik, hogy meglehetősen sok külföldről behozott ennyival kerül az asztalukra. Ez nemcsak azért baj, mert visszazorol a hazai előállítású termékek mennyisége, hanem azért is, mert így a külföldi élelmiszerek ára, piaci erejüknel fogva könnyen magasra emelkedhet. Ha még emellett a termőföld, vagy annak jelentős része is külföldi kézbe kerülhet, akkor végképp nem mi dönthetjük el, hogy mennyiért is eszünk. Azaz: ha kiadjuk a kezünkben az élelmiszer előállítását, meg a földet is, szabadon szökkenhetnek magasba az árak. Ráadásul ennek a folyamatnak szomorú kísérőjelensége, hogy csökkenhet a falvak lakóinak jövedelme, emiatt bemenekülhetnek a városokba, öregítve és csökkentve a kistérségek népességét. Már most vannak falvak, ahol több az idegen szó, mint a magyar, mivel az elhagyott házakat szívesen veszik meg külföldiek, bagóért.

Az ipari üzemek, a termelő vállalatok, szolgáltatások rendszerváltozást követő privatizációjáról, a gyakori rendezetlenségekről gyakran esik szó – ritkábban beszélünk a földek magánosításáról, pedig az sem minősíthető egyértelműen sikertörténetnek. Például itt is vándoroltak és kötöttek ki spekulánsoknál – minimális összegekért – a kárpótlási jegyek. Így aztán végeredményben a területek zömét nem a korábbi rendszer károsultjai kapták meg, hanem a korábbi agrárelít tagjai, mivel velük szemben természetesen nem számíthatott sikerre a paraszt-polgári réteg a földtulajdonért folytatott versenyben. Ennek a fals privatizációnak a következménye az is, hogy a rendszerváltozást követően csaknem hétszáz ezer munkavállaló hagyta el a mezőgazdaságot.

Ez a néhány példa talán elég is a korábbi helyzet jellemzéséhez – a mostani helyzet leírásához pedig alapvető a tény közlése: a magyar országgyűlés 2013. június 21-én 253 igen és 17 nem szavazattal, tartózkodás nélkül elfogadta az új földtörvényt. A rend kedvéért fontos ehhez a tényhez hozzáfűzni, hogy a törvény még éppen időben, szinte az utolsó előtti pillanatban született meg, azzal a céllal, hogy megvédje a magyar földet, a magyar embereket attól a kiszolgáltatottságtól, amely a külföldiek földvásárlási moratóriumának elmúltával 2014 májusában bekövetkezik. Előírásait egyidejűleg felel meg az uniós várakozásoknak, és nehezíti meg, hogy a magyar föld külföldiek, illetve spekulánsok tulajdonába kerüljön. A földtörvény lényege röviden így fogalmazható meg: garantálja, hogy a magyar termőföldet magyar gazdák műveljék meg. Ez úgy érhető el, hogy a fő kedvezményezettek a helyben lakó, földműveléssel élethivatászerűen foglalkozó ma-

gyar gazdák és családi gazdaságok legyenek. A cél tehát a családi gazdaságok számának növelése és a nagybirtokok visszaszorítása. Ugyanez a számok nyelvén: a mostani 50–50 százalékos arányt a törvény 80–20 százalékosra akarja változtatni, azaz el kívánja érni, hogy a magyar földeknek legalább a 80 százaléka végre a kis családi gazdaságokhoz kerüljön és a nagybirtok legfeljebb 20 százalékot teyen ki.

Hogyan lehet ezt elérni? Nos, a lehető legmegfelelőbb módszer kidolgozása érdekében a törvényalkotók több mint egy éven keresztül folytattak széleskörű társadalmi és szakmai egyeztetést. Ennek eredményeként nem túlzás azt állítani, hogy a magyar gazdaságszabályozó nyugodtan, meglepedéssel fogadta a földtörvényt. Tisztában van annak hatásaival, és azzal is, hogy a földpiac főszereplője a jövőben a földműves lesz. A végrehajtásról pedig még annyit érdemes tudni, hogy ez a törvény több lépésben lép életbe: egy része december 15-én, a többi rendelkezés pedig január elsején, március elsején és május elsején.

A törvény részletes ismertetésére itt aligha érdemes kitérni, néhány aggodalmat tükröző kérdésre azonban érdemes választ keresni. Mint már fentebb említettük: jövő év május elsejével véglegesen lejár a külföldiek – EU által előírt – földvásárlási moratórium. Ez nem mást jelent, mint hogy a tehetősebb külföldiek – tegyük hozzá: az uniós állampolgárok között nem kevés ilyen akad – számára lehetővé válik, hogy szabadon vásároljanak magyar földet. Elvileg tehát csak a pénzen múlik, hogy valaki magyar földtulajdonos legyen. Bárki lehet – tehetné most fel a kérdést valaki – akkor is, ha spekulációs célból, vagy hobbiként vesz földet? A megfelelő válasz körülhatárolásához az előző mondatban írt *elvileg* szóra szeretném felhívni a figyelmet.

Kezdve az elején: a törvény szerint földet magyar és uniós állampolgárok vásárolhatnak – egy hektárnál többet azonban csak földművesek. Külföldi is vehet, de csak akkor, ha valóban földműveléssel foglalkozik, ha letelepedik Magyarországon, ha megvan a szükséges végzettsége, és ha megkapja a helyi földbizottság beleegyezését. Például: *Franz Schmidt*, vagy *Josef Schneider* 2014 után is gond nélkül vehet földet Ceglédbercelen – de csak akkor, ha valóban földműves, letelepszik az Alföldön, ráadásul meggyőzi a helyi gazdákat arról, hogy jó szomszéd lesz. Persze a birtokmaximum előírásai rá is vonatkoznak.

Eddig (spekulatív módon) bárki vehetett földet spekulációs céllal is – ezután azonban csak életvitelszerűen mezőgazdaságból élő földművesek vásárolhatnak. Az eddigi rendszer hívei erre természetesen fölhoronászterű kérdésekkel reagálnak: hogy képzelik ezt a törvényalkotók? Ezzel nemcsak a külföldiek, hanem a magyar állampolgárok többsége számára is megnehezül a tulajdonszerzés! Ki akarják emelni a földet az üzlet világából? A válasz egyszerű: igen. És ez a kiemelés ma Magyarországon elsődrendű agrárgazdasági érdek.

Szokolay Zoltán Síró rigó

*Tizenhat voltam, nem tizenhét,
készítettem a kerti szentélyt,
belemámorult, aki kint járt,
írtam a versek labirintját,*

*küszöbbe ojtott nyírfágak
várták a sátdáni patákat,
rozsmaring füstölt és boróka,
borzadva gondoltam a csóka,*

*a réműlettől félig holtan
varázsígém elmormoltam,
walpurgis-éj, e szűz erkölcse
egyszer a médiát is töltsd fel,*

*április 30, jaj, csütörtök,
a versgyalázó őskanördög
poklától elhatárolódva,
rozsmaring füstöljön s boróka.*

*S az ég ormán, ahol a hold ég,
örködtek hű poétaportrék,
ódon könyvekből kimetszettek
ritmust kopogtak, rímet szedtek,*

*odahagyták a vásott bárdok
Farkasrévet s a Házsongárdot,
s az égre kelt poétalelkek
csak énekeltek, énekeltek,*

*úgy indultak a pincesorra,
feltámadván pár icce borra,
s egy régi költő asztrálateste
főszerkesztőket kasztrált este,*

*mutassa meg, kié a pálya,
a hosszú rímek éjszakája,
az ének absztrahálni nógat,
óvjuk az aranyalínkókat;*

*... de jött a hajnal, kék derengés,
képernyőn forgó, vérespengés
posztmodern bulvármédiátum,
így telt be rajtunk minden fátum,*

*lettünk akárki kapcarongya,
dögkútba küldve vagy toronyba,
s a költészetünk: integráltan
síró rigó egy macskaszájban.*

SZERZETESI TISZTASÁG

Görömbei András tudós természete

Antall István

A paraszti létezés természetes ritmusát vette és vitte tovább családjából. Azt az egyetemes gondolkodást, ahol a föld, a növény, az állat, az időjárás és az évszakok váltása teremt megismerhető, ám mégis kiszámíthatatlan életritmust, olyat, amit a szokások rendje rögzít. Itt a munka, a mindennapi tennivaló dik-tálja az ütemet, a jószágot el kell látni, a ház körüli feladatok csak a gazdálkodás alapját jelentő mezei munkák fontosságát követik, s a mindennapi tennivalók szelíd ismétlődéséből kiragyognak az ünnepek. Mindenekelőtt a közösség ünnepei, amelyek a hit és a templomi se-reglések köré szerveződnek. Polgár, azaz Tisza-Polgár, ahogy Görömbei András emlegette, katolikus falu volt az egri ér-sekség déli véghezai közé tartozott, már belekóstolva a Pusztá, Hortobágygal kezdődő egynemű református köze-gébe, megelőlegezve a szomszédos tír-pák-ság evangélikus tanyavilágát. A bizton-ságérzetet ebben a határhelyzetben is az a csöndes önbizalom teremtette meg, amely nem a vallási különbségeket, ha-nem a közös sorsot, a hasonlatosságot, az együttműködést, az azonos létezés értékeit kereste. Átjárható lett ez a világ a szabad hajdúk közegebe, átjárható a homokhátak tanyabokrai, a civisváros tartása, kollégiumi hagyományá, egye-temi rangja, kertészei felé is.

Görömbei András első irodalmi élmé-nye, megrendítő szóbeli emlékezése szerint, amelyet a debreceni Irodalmi Múzeum Borsos villájában rögzíteth-tünk: Fazekas Mihály Lúdas Matyija volt, ahol nemcsak a verselés, nemcsak a nagy lélegzetű történet, hanem az igazság, a tehetség, a tanultság elsőpró győzelme ragadta magával. Azzal, hogy Matyi ígérete szerint háromszor verte le Döbrögi uraságon az adósságát, a falu-si kisfiú a pöffeszkedő góg, a korlátolt hatalom, a kisserűség legyőzhetőségét vélte megtapasztalni. Pedig életének minden élménye a szorongatásról, a fenyegetettségéről szólt. Édesapja a ka-tolikus egyház helybéli gondnokaként éppen akkor volt a közösségi feladatok megbízható vállalója, amikor hivatalos politikai rangra emelkedett és a min-dennapi politikai kampány része lett az antiklerikális propaganda. Amikor az istenhit az együgyűséggel, a vallásosság a babonával, az egyház pedig a maradi-ság, a papi henység és munkátlan-ság, a feudális maradványok szinonimájává vált. Az egyébként indokolt társadal-mi igazságtétel, a földbirtokviszonyok megkésett megváltoztatása, a paraszt-ság és a munkásság soraiiban mutatkozó tehetségek felemelkedése, a demokrati-kus folyamatokat, a műveltséghez való hozzáférést természetes módon követő társadalmi mobilitás helyett a jakobi-nus diktatúra óta minduntalan föl-buzgó messianisztikus türelmetlenség nyer ekkor teret. A forradalom nélküli forradalmiság küldetésstudatával, hát-terben a megszálló hatalom fegyveres erejével és ideológiai tényerésével min-den hagyomány megkérdőjelezhető, s a változás folyamatai a korábbi értékeket is tudatosan teszik kérdésessé. Egészen bizonyos, hogy Móricz Zsigmond, a közeli Balmazújvárosból induló Veres Péter, Szabó Pál, Sinka István, Németh László, Illyés Gyula szellemi jelenléte, közéleti szerepvállalásuknak, vagy ép-pen kirekesztettségüknek híre a min-dennapok szintjén, de talán a művekben is eléri a serdülő fiatallembert. A bibli-ás közegeben, természetesen a kétkézi munka mellett, nem ismeretlen tárgy a

könyv, a betű üzenete. Ám a diktatúra vonásai egyre keményebbek és a félelem egyre nyomasztóbban telepszik rá azokra is, akik a hétköznapi létezésen túl nem kívánnak a hatalommal sem-milyen konfliktusba kerülni. Megátal-kodottságnak elég a hithöz és a földhöz való makacs ragaszkodás és az, hogy a Görömbei családban nem volt vállalha-tó az egyházhoz való kötődés megtaga-dása, elárulása, de még a taktikai okok-ból történő nyílt templomlátogatástól való tartózkodás sem. Ez aztán elég volt ahhoz, hogy az erőszkos kollektivi-zálás idején, a tagosítások során egyre távolabb, egyre rosszabb minőségű és nehezebben művelhető földekhez jus-son a család, s a Budapestről kitelepített „osztályellenség”, (koránsem mellesleg) Kossuth Elza, a kormányzó egyenes ági leszármazottja és családja a Görömbei portán kellett, hogy otthonra leljen. Egyszerre büntették a szabadságaihoz ragaszkodó, megbecsült gazdálkodót, és büntették a megfélemlített, történel-mi nevet viselő családot. Éppen az idős hölgy az, aki prókátorságot jósol, a jogi pályára való alkalmasságot lát a befoga-dók értelmes kisfiában. A tudományok iránti fogékonyság és a közösségi tudat erkölcsi kötelmei, a munkához való felelős viszony már ekkoriban sajátja volt a kisebbik Görömbei fiúnak, amit hol Andrásként, hol Andorként emlegettek még felnőttkori barátai, irodalmi pályá-társai is.

A faluból való kiszakadást kényszer-re tette az 1956-os forradalmat követő megtorlás. Édesapját a forradalom hírével Miskolcra érkező egyetemisták ke-resték föl – a falubeliek eligazítása nyomán – a szántóföldön. Tájékozódásuk nyomán ők úgy érezték, hogy az embere-k éppen benne bíznak. Bár a családfő váltig hangoztatta, hogy ő csak a dolgát szeretné tenni, a földjét akarja művel-ni, a fiatalok biztatták, a falu őt látna szívesen vezetőjének. Így aztán a napi feladatok végeztével hazafelé szekerezve beszólt a község házára, hogy mindenki tegye a dolgát, ahogy kell, nincs fontosabb, mint a törvényesség és a bekecsesség. Amikor aztán „feldübörögtek a testvéri tankok”, s az ország keleti végein meglehetősen korán nyeregben érezhették magukat azok, akik a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány nevében pontosan ott akarták folytatni, ahol Rákosi Mátyás 1953-ban kénytelen volt abbahagyni, megkezdődött a „felelősségre vonás”. Hogy Görömbei András édesapja nem pusztult bele a verésekbe, az csak egy lelkiismeretes or-voson múltott, akinek a fenyegetéseknél is erősebben kötött az orvosi eskü és a nyíregyházi kórházban kezelni kezdte az elmergesedő sebeket, megmentve a még bíróság elé sem került ember létét. Így aztán az apja börtönveit alatt fejezte be Görömbei András az általános iskolát, de a család megbélyegzett-sége utolérte. Bár kitűnő tanuló volt, papírjait nem küldték tovább az isko-lából egyetlen középiskolába sem. Egy jó szándékú, lelkiismeretere hallgató és bátor pedagógus lopakodott el hozzájuk éjnek évadján és figyelmeztette az édes-anját. A plébánia hivatalos kapcsolatain keresztül igyekezett segíteni, de addigra már minden közeli egyházi iskolai hely betelt. Egyedül a győri bencések tudták fogadni a kisdíjakot.

Mindössze három évvel vagyunk a „magyar kérdés” egész világot megrázó traumájára, és hatalmas menekülthullámot elindító migráció után, a régi-új hatalom berendezkedése a megtorlások

Görömbei András a Ratkó József-díj kuratóriumának elnökeként díjat ad át. Balról, jobbra: a díjazott Vári Fábán László költő, Seszták Oszkár, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Közigyelés elnöke, Görömbei András és Antall István, a kuratórium titkára.

rettenetében szilárdul meg, az egyház és intézményei úgy igyekeznek szu-verenitásukat megőrizni, hogy amennyire lehet, befelé fordulnak. Az őket körülvevő gyanakvás, a politikai rend-őrség állandó jelenléte, az Egyházügyi Hivatal felállása nemcsak megbontani tudja az egységet, de bizonyos belső kohéziót is teremt. A szolgáló munka, az oktatás a minőség felé fordítja a meg-maradt szerzetes tanárokat, a kiválasztottakat, a legjobbakat. A katedrán, az intézmény falai között (minden besúgó hálózat ellenére) olyan értékorientált oktatás folyik, amely igyekszik magát távol tartani az állami ideológia torzító hatásaitól. A szerzetes tanár is kénytelen volt szólni Illés Béláról, de mindenké-élőtt akképpen hogy nem keverendő össze sem személyében sem művei által Illyés Gyulával. Az irónia, a kettős beszéd szimbolizmus, a költészet által megőrzött szabadság mindennapos is-kolai élmény. Ugyanakkor a hitel-ek erkölcsiségével megalapozott szolgáló pedagógiai szemlélet, minden olyan tudást igyekezett a tananyaggal együtt átadni, amely hasznosítható lehetett az érettségi után pályát választó fiatal-embereknek. A latint, a görögöt, a modern nyelvek iránti érdeklődést, a gyors és géprírás annál is inkább elsajátíthatta Görömbei András, mert ő anyagi okok-ból és a távolság miatt évközben nem utazhatott haza és a nagy egyházi és család-i ünnepek idején sem Polgárra. Ő szeptembertől júniusig, tanévkezdéstől tanév végéig volt kollégista és lehetett a mindennapos szerzetesi élet részese ak-kor, amikor diáktársai szünetre utaztak haza. Ekkor válhatott bontakozó értel-miségi magatartásának meghatározó élményévé az állandó munkálkodás. Az a fajta módszeresség, amellyel a tu-domány tárgyává váló folyamatok értel-mezhetővé, feldolgozhatóvá, érzelmileg is megéltté válhattak. Kétségtelen tény, hogy még a családnak, a börtönből sza-baduló apjának is különös trauma, hogy egy más szemléletű más mentálisú gyereket kapnak vissza a nyári nagyszü-netre, aki bár éppoly lelkiismeretesen veszi ki a részét a családi feladatokból, mint a többiek, de gondolkodásmódja-val, mentalitásával már akaratlanul is bizonyos idegenség veszi körül. Vágyai már nem maradnak a paraszti gazda-

ság keretei között, az egyébként állami szinten történő ellehetetlenítés remény-telensége közepette pedig különösen nem. Bár érti és követi is apját ebben a heroikus ám egyre kilátástalanabb vállalásában, de a továbbtanulás esélye, reménye és réme már ott lebeg a család szeme előtt. Érettségi előtt még a szerze-tesi hivatás igénye is megfogalmazódik a kamasz fejében, az apai vágyak leg-alább a „föld közelibb” állatorvoslás felé fordítanak, de az irodalom, a bölcsészet vonzása a legerősebb.

Az esélytelenek nyugalmával jelentke-zik a debreceni Kossuth Lajos Tudu-mányegyetem Bölcsészettudományi Karára, választva azt a tanári pályát, amely az évszázadok óta a paraszti mindennapokból való kiemelkedés, értelmiségivé válás meghatározó útja. A harvany évek elejére a hatalom módsze-rei finomulnak, a kollektív emlékezetki-esésért cserébe, a forradalom felejtéséért kapott konszolidáció által puhul a köz-életi és a gazdasági környezet. Formáli-san legalábbis esélyt adnak az egyházi iskolából érkező diákoknak is az ideo-logikus tanári pályára való kerüléshez.

Az külön szerencse, hogy a felvételizte-tő Barta János professzor személyében olyan pártfogót találhat, aki nem egy-szerűen a plebejus világ tehetségét, de az alaposan föl-készült, olvasott, tájékozott, esztétikai és erkölcsi értékrenddel bíró diákok fedezéi föl Görömbei Andrásban. Nemcsak a KISZ-titkár ideológiai éber-ségétől, otromba okvetetlenkedésétől védi meg, de utóbb a rendőrségi zakla-tások, a szervezési kísérletek ellen is föllép akadémiai tagságát, országos te-kintélyét is latba vetve, a helyi hatalom, a pártbizottság korifeusainál előszobá-zva. De a „Barta-iskola” ennél jóval többet tud. Az Eötvös-collegium növendékeként Horváth János tanítványa lehetett, így egyrészt kötődött a magyar irodalomelméleti hagyományokhoz, a romantikus költészet, Arany János, Ma-dách Imre munkássága foglalkoztatja, nyelvtudása és európai tájékozottsága mindezt világirodalmi kontextusba ké-pes helyezni, ráadásul azt a folyamat-ságot képviseli, amely a Nyugat megha-tározó teljesítménye mellett a legújabb irodalmi törekvésekkel is elfogulat-

lanul képes szembenézni. A kétszeres Baumgarten-díjas tudóst nyilvánvalóan szuverén politikai magatartása miatt száműzik a fővárosból Debrecenbe, csakhogy Barta János ebből a helyzetben is az előrevívó próbatételt látja. Ott-honossá teszi a debreceni műhelyt, pe-dagógiai munkássága egy erős erkölcsi kötöttségű igényes szakmai közeget teremt, s ezt a tartást a tanítványoktól is elvárja. Az esztétikai kérdések min-őségisményként való megfogalmazása, az aktuálpolitikával szembeni tartó-zkodása (gyanakvása) eleve azt sugallja, hogy a kényszeres közéleti pályától való tartózkodás mellett is föllépheti élet-művét egy fiatal értelmiségi; a jelentős tudós, Barta János tehát mint a ebben az értelemben is, hogy vidéken is lehet jelentőset alkotni, nem végzettségű a provincializmus, a kisserűség, a politi-kai karrierizmus csapdái elől is ki lehet térti. Pályakezdése és tanulmányainak minden gesztusa azt jelzi, hogy a poli-tikai határok számára történelmi okok-ból sem lehetnek azonosak a szellemi határokkal. Erdély, Délvidék, Felvidék, Kárpátalja irodalomtörténetének kuta-tása nem bátorság, emblematikus politi-kai vállalás kérdése, hanem a szakma, a tudomány természetes belső igénye. Az, hogy az irodalmat az ábrázolás, a tár-sadalomkritika szerepére szűkítő látás-mód ellen föllép, mi több, a játékosság szempontjait is képes a legkomorabb év-tizedekben fölemlegetni, ez már önma-gában is különlegessé teszi szemléletét.

1956 után pedig láthatatlan szálak fű-zik össze azokat a tudós embereket, akiket a megtorlás utólr, a politikai üldözés háttérbe szorított. Tanárok és diákok egyaránt kiszolgáltatottjai vol-tak ennek a helyzetnek, s ebben a kö-zegben, apja révén Görömbei András is barátokra, idősebb pályatársakra talált. Az irodalomtörténész Kiss Ferenc, a történész Für Lajos, Székelyhídi Ágoston, az anglicistaként induló, Csokonai Vitéz Mihályról és Fazekas Mihályról alapvető műveket író Julow Viktor, a Barta Jánossal szakmai kapcsolatokat ápoló, közös munkára vállalkozó Czine Mihály – olyan baráti kapcsolati háló, amely a későbbi évtizedek pályaképét is meghatározzák. Az egyetemi évfolyamon, a bölcsészkarról, az a néhány

diák, akik az óráközi alkalmakat is kihasználják, hogy betérjenek egy délutáni áhítatra a katolikus templomba, már a kezdetektől, arcról ismerik egymást. Várhelyi Ilona, Cs. Varga István, majd aztán a formálódó műhelymunka során: Márkus Béla, Ablonczy László, Cs. Nagy Ibolya, Pálffy G. István szakmai és emberi vonásai teremtenek életre szóló barátságot. Olyan kör ez, amely a kritikai értelmiségi magatartást, a közélet erkölcsi alapon történő megközelítését, s a magyar irodalom és szellemi történet teljességének vállalását hirdeti és gyakorolja. A marxizáló tudományosság korszakában Németh László és Illyés

Gyula, a zenében és művészeti életben Bartók Béla és Kodály Zoltán, a színház történetben a végtelenig kiszorított és megtagadott Németh Antal öröksége, a pedagógiában Karácsony Sándor, az eszmetörténetben Várkonyi Nándor, az európai kisebbségi kérdésekben életművük értékei felől Fábry Zoltán, Balogh Edgár a meghatározó irány. Ám ahogy a tanári, úgy a baráti kör is képtelen a kizárólagosságnak tekinteni értékvalasztását. Számukra a klasszikus irodalmi teljesítményeket, a kortársak jelentős műveinek környezetét, a közgondolkodást teszi teljesebbé, egyetemesebbé, európaivá,

ha azok a teljesítmények is visszakerülnek a tudományosság homlokterébe, amelyeket korábban ideológiai okokból onnan igyekeztek eltávolítani, kiszorítani. Ez a nemzedéki élmény viszi őket és Görömbei Andrást is közel Nagy László, Csoóri Sándor, Tornai József költészetéhez, Sütő András, Kányádi Sándor, Farkas Árpád, vagy itthon a Hetek költőnemzedékének bontakozásához, lírai és közéleti szerepvállalásához. A közéleti szerepet, közösségi küldetést is vállaló alkotói alkathoz, életművekhez való vonzódásuk nem teszi vakká ezt a nemzedéket a friss törekvésekkel, az új tendenciákkal szemben. A szlovákiai

magyar irodalom nagykorúvá válását éppen Görömbei András tárja föl, máig meghatározó átfogó monográfiában: a Tözsér Árpád, Koncsol László, Zs. Nagy Lajos triász indulásakor a nagy prózaíró elődre, irodalomszervezőre, Dobos Lászlóra figyel, de már a Grendel Lajos-regénytrilógiában fölmutatja a folytatást, s a költészetben, például Gál Sándor lírájában is fölmutatja az új irányokat.

Monográfiáiban is ugyanez a szellemi igényesség munkál. Bárkiről ír, a személyiséget alakító környezet, az esztétikum és az erkölcs együtt

mutatkozik a világirodalmi helyzet meghatározással. Görömbei András számára a kis közösség, a falu, annak szellemi öröksége nem zárvány és nem is üres nosztalgia. Bár minden esetben van érzelmi fedezete a kötődésnek, de a múltó paraszti világban működő egyetemesség, teljességtudat erodálást, tudatos pusztítást érték és arányvesztést is pontosan érzékeli, s ettől sem fordítja el tekintetét. A hagyományok megtartó erejét mégsem a múltban keresi. Görömbei András számára éppen ezért – egész életműve ezt igazolja – van jövőideje a magyar történelemnek.

A HELYTÁLLÁS PÉLDAKÉPE

Görömbei András emlékezete

Bertha Zoltán

Emberfeletti helytállás minden téren. Tudósként, tanárként, szerkesztőként, irodalmi vezéregyéniségként, történelemformáló szellemi-közéleti személyiségként egyaránt: Görömbei András sorsvállalása nemcsak példaszertű, de elképesztő erejű és lenyűgöző hatású is volt. Tiszapolgári parasztcsaládjából meg a győri bencések iskolájából is a megalkuvás nélküli ember-, haza- és értékszeretetet hozta. A hűség, a munkabírási, a kötelelességtudat és a feladatvállalás erkölcsét és éthosát. Már debreceni egyetemistaként kitért társai közül, de mindig megbecsülte, akikkel együtt indult, s akikkel végig a kommunizmus sűrű sötét évtizedein keresztül közösen vívták eszmei szabadságharcukat az autentikus magyar szellemiség érvényesüléséért. Édesapja 56-os ártatlan elítélteként rabságot is szenvedett, hát hogyan látta volna a fia is, hogy mi folyik ebben az országban: nemzetcsönkítés, méltánytalan értékszükkítés, bűnös lélekpusztítás és hazaárulás. Irodalomtörténész, kritikus pályafutását azonnal a teljes magyar irodalom feltérképezésével kezdte – és folytatta mindhalálig. Mennyiségben és minőségben páratlan jelentőségű publikációival szisztematikusan áttekintette az egész magyar literatúrát, egy személyben elkészítette a magyar irodalom történetét is a kezdetektől máig, és sorra főként a modern, huszadik századi klasszikusoktól a sokáig (olykor napjainkig) elhallgattatott, háttérbe szorított régebbi és kortárs alkotókig mindenkiről értekezett, monumentális tanulmányköteteket szentelve a nemzeti irodalom törzsét képező nagyoknak és az ő nyomdokukba lépő hagyományfolyatóknak. Ady, Móricz, Babits, Illyés, Németh László, Veres Péter, Erdélyi József, Juhász Ferenc, Lázár Ervin, Szécsi Margit, Ágh István, Ratkó József, Buda Ferenc, Utassy József, Balázs József, Baka István – sorolhatnánk a végtelenségig, de legalább azokig, akikről külön – több kiadást megért – alapvető monográfiákat is írt: Sinka István, Nagy László, Sütő András, Csoóri Sándor, Nagy Gáspár. Ez utóbbi káprázatosan szép versében (*Litániás dicső ének – Görömbei András hatvan évére*) így köszöntötte 2005-ben hatvanéves barátját: „fénylenek azt hiszem / megáldott helyszínek: / POLGÁR–GYŐR–DEBRECEN / oskolák s egyetem... / éveket elrejtő / kivált a Nagyerdő / közepén 'szegletkő' / műveket megtermő / életet éltető / hiteket megtartó / profesz-

szor-temető... // Volt itt minden rontás / irigység gonoszság / köpönyөгforgatás / kameleon-ország / barátság-felbomlás / harsány szórobajlás! // De kivételt is láss! / Elkerülte romlás / Ő volna az nem más / **Görömbei András:** / neve tiszta zengés / hatvan év szelidség / szüntelen virrasztás / másokért lemondás / példával tanítás / megértő figyelem / sistergő türelem / ritka önfegyelem / közöttünk kegyelem.”

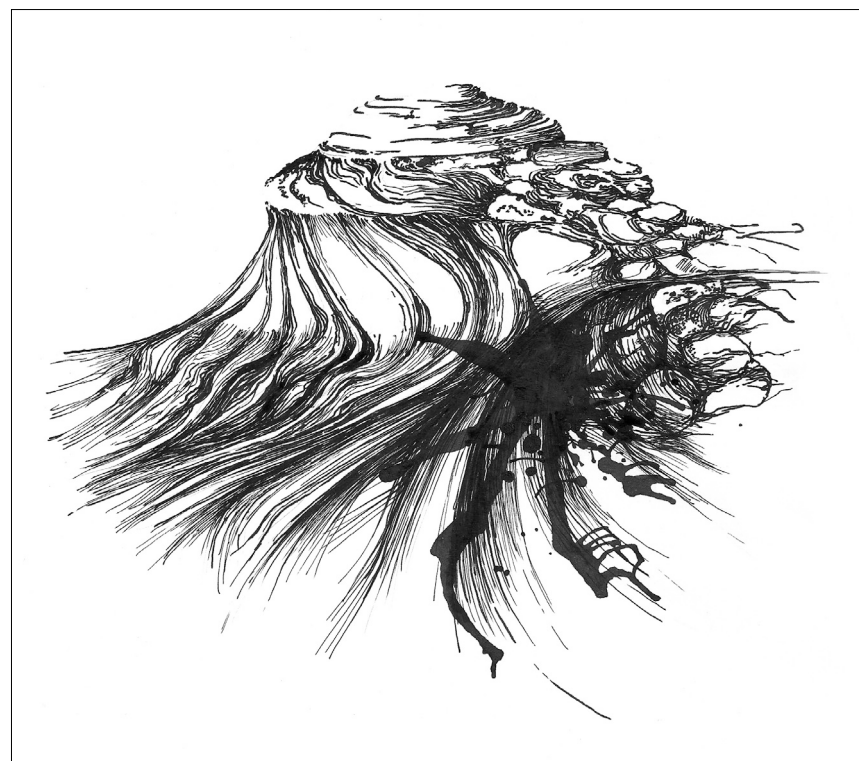
S a népi irodalom és modernizált, mitizáló folytatódása arra ösztönözte a líra, az epika, a dráma, az esszé, a napló és minden más műfaj enciklopédikus lángelméjű kutatóját, hogy felmutassa: a reális és önmagunkat megtartó nemzeti önismeret és öntudat egyszerre irodalmi érték is lehet, ha a nyelvművészet olyan fokán jelentkezik, mint a felsoroltaknál és egész nemzedékeiknél. Vagyis mindig azt tartotta és tanította, hogy a nemzeti sorskérdések kiiktathatatlanok az irodalmi autonómia szabadságterületeiről. Az azonosság tudat nem sorvaszt, hanem bővít és gazdagít. Erősít és szilárdít. Emberségben, magyarságban. Őt idézve: „Az irodalom nyilvánvalóvá tette azt, hogy a nemzettudat átértékelése, megtisztítása, kitágítása, humanizálása, szociális és morális értékekkel való telítése létfeltétele a nemzetnek.” Feltette irodalmunkat az elszegényedéstől, az olyan értékteléstől, sőt értékteléstől, amellyel bizonyos írók szándékosan kívánják magukat kivonni a nemzeti lelkiismeret megőrző, a közösségi gondokat demonstráló felelősségérzet kötelmei alól. Nem kárhoztatott semmilyen irányzatot. De azt sem hagyhatta szelíd, bár határozott szó nélkül, ha a megcsönkített ország csönkült kultúra-szemléletét akarták ráerőszakolni a társadalomra. A teljesség jegyében és igézetében, olyan időkben is, amikor az még egzisztenciális veszéllyel járó kiállás és hősiességet jelentett, írta meg nagy úttörő, átfogó és összefoglaló könyveit a felvidéki, az erdélyi, a délvidéki, a kárpátaljai, az őrvidéki kisebbségi magyar irodalmakról, s nagyszerű tanulmányait a nyugati, a tengerentúli, az emigrációs magyar irodalom kiválóságairól. Megint csak jeles nevek özöne – és ugyancsak pusztán jelzésszerűen –, akiknek teljes pályaképét máig érvényesen festette elénk: Kós Károly, Kuncz Aladár, Dsida Jenő, Tamási Áron, Kányádi Sándor, Székely János, Szabó Gyula, Szilágyi Domokos, Szilágyi István, Páskándi Géza, Farkas Árpád, Fábry Zoltán, Peéry Rezső, Dobos László, Duba Gyula, Gál

Sándor, Tözsér Árpád, Grendel Lajos, Zalabai Zsigmond, Fehér Ferenc, Vári Fábrián László, Márai Sándor, Szabó Zoltán, Gombos Gyula, Cs. Szabó László – és így tovább. Végtelenül tisztelte az előtte járó irodalmárokat is: legfőképpen Czine Mihálytól tanulta, hogy az irodalmat megszerettetni a nagyközönséggel is: misszió. Czinét, akit ő temetett (mint Sütőt vagy Balázs Józsefet, Nagy Gáspárt is) abban is követte, hogy mellette és utána ő képviselte legigazabban és ő hordozta leghitelesebben a magyar nemzeti sorsirodalom „vándorprédikátora” szerepét. A legkisebb faluban is ugyanolyan szeretettel és világossággal, egyszerűen és tömören, (mások rabulisztikus szóömlényeivel szemben) kristályos tisztán és megragadó elevenséggel beszélt az irodalom nyelv-, nemzettudat-, történelemismeret-, szabadságigény-alakító hivatásáról és küldetéséről, mint amikor a legmagasabb fokon akadémiai kutatóintézeteket és szellemi-kulturális önépítő, nemzetszervező műhelyeket alapított Kolozsvártól Lendváiig. És újra csak nagy irodalomtörténész elődeit és kortársait méltatva – Barta Jánostól Kovács Kálmánig, Béládi Miklóstól Kiss Ferencig, Grezsa Ferencről Borbándi Gyuláig, Imre Lászlótól Márkus Béláig –, akiket legjobban szeretett, és akiknek a törekvéseit a történelmi idő is igazolta a rendszerváltás után: hogy végre nincsenek már legalább szellemi sorompók Sepsiszentgyörgy és Beregszász, Pozsony és Újvidék között. A Kárpát-haza egységét munkálta Görömbei András egész életében, rendíthetetlenül és politikai rendszerektől és időktől függetlenül, végig egyenes tartással és gerinccel. A demokratikusnak és igazságosabb rendet hozónak remélt átalakulás egyik legmarkánsabb előkészítője volt, mindenütt hallatta a szavát, és mindenütt arra biztatott, hogy a magyar élet emelkedő élet legyen, a fölöttünk húzódnó értékek örök magyar égboltjához közelítsen vagy tartsa magát, a bennünk annyiszor megtipport erkölcsi, vallási, spirituális, kulturális, önértéki, társadalmi értéktudat kiteljesítésével; a nemzet pedig emelkedjék és nehegy véletlenül még mélyebbre süllyedjen. Olyan szózatokként hangzottak ezek az intelmek, amelyeknek megfogalmazójáról és amelyeknek hallatán gyakran Németh László Széchenyiről szóló egyik gondolata juthatott eszünkbe: „A szellemi ember életének legszebb pillanata, mikor önmagát eszményével a jóról összeolvasztja.” Merthogy etikum, esztétikum és a létéért viaskodó egén,

művész, közösség, nemzet szellemisége szétválaszthatatlan, még nyomorító időkben is: hiszen (megint őt idézve) az „ötvenes évek elejétől a rendszerváltásig tartó évtizedek irodalma úgy is olvasható, mint a magyarság szellemi-erkölcsi szabadságharcának esztétikai foglalat”; az „1956-os forradalom szellemiségét is irodalmunk tartotta ébren”; és „irodalmunk a nemzettudat szerves részévé tette a sokfelé szórt magyarság szellemi összetartozásának a vállalását és erősítését” is. „Sokféle érték van egy irodalomban, de nem véletlen az, hogy egy-egy nemzet tudatában azok a művek élnek közösségformáló erőként, amelyekben a nemzet létének igazsága lép működésbe.” Ezt a nehéz időkből is ránk hagyományozódó felemelő örökséget pedig tilos elherdálnunk. Sem az akármilyen körülmények között is megőrzött mintaállító identitás, megővött személyes és közösségi sajátosság méltósága, sem az univerzális emberi eszmények nem engedhetik ezt.

Az egyetemes magyar irodalmi kultúra gondját viselte tehát mindenkoron, és ahogy Ágh István beszélt róla: „nyelve világos, logikája pontos, szeretete sugárzó. Főlényes biztonsággal vitatkozik, és higgadt marad minden fortélyos merénnyel szemben. Én a paraszti eredetben gondolom emberi tartásának okát, s ahogy az elmúlt rendszereket megszenvedte, csak a tudásban bízhatott, és bámulatos szellemi kincset halmozott föl, melyet ösztönös intelligenciával képes érvényesíteni.” Nemzetmentés, értékfeltárás, értékteremtés volt ez különleges és kivételes formában, nagyságban,

egyszersmind megígéző szerénységgel; a szent ügyek iránti alázattal, de soha meg nem alázódva senki előtt. És emberfeletti erőfeszítéseket téve a magánember által is, hogy saját tudományos, kutatói, előadói, közéleti életműve mellé felsorakoztathassa azokat a nemzedékeket, amelyeket ő nevelt, s akiknek a legtöbbje ma is mint mesterére tekint rá örök időkre. Mert a 2013. június 22-én Magyar Örökség-díjjal is kitüntetett Kossuth-díjas akadémikus Görömbei András immár a Nagy Lászlók, a Ratkó Józsefek, a Sütő Andráskok társaságában, Illyés, Németh László, Sinka szellemsugarában elhelyezkedve okítja, istápolja tovább a jóra való fiatalokat, akiket még érdekel az irodalom, a magyarság, a magyar kultúra sorsa. Aki őt olvassa, s az ő szavain keresztül ismerkedik a valódi magyar kultúra jellegadó sajátosságaival – értve ezen, hogy létezésünk legnemesebb titkaiból a legtöbbet irodalmunk tár fel, tehát az irodalom megbecsülése és megértése egyúttal emberi létünk morális és egzisztenciális biztosítóka is –, az visszafordíthatatlanul buzdul fel arra, hogy tovább és tovább vigye azt az örökséget, ami kollektív megmaradásunk záloga is egyben. Ha Sütő András Erdélyben maradt, és szakrális szavakkal vallotta, hogy „maradok, másként nem tehetek!”, és azt üzent barátjának, Görömbei Andrásnak, hogy „maradj velünk, s én veled maradok időm végezetéig”, akkor most mi is csak ezt fogadhatjuk: vele maradjunk a mi időnk végezetéig is. És mindazokkal, akik általa is összefogott egy lélekkel, egy nemzetet alkotva állhatnak meg az időben és az Idők Ura előtt.

„ÁLLÍTSD AZ ORRODAT ÉSZAK IRÁNYÁBA!”

CSOÓRI SÁNDOR GONDOLATAI SÜTŐ ANDRÁSRÓL

BETEKINTÉS EGY ÍRÓBARÁTSÁG SZÜLETÉSÉBE

Csoóri Anna

Ezt az interjút nagyapámmal, Csoóri Sándorral, 2006 őszén készítettem, Ürömnön. Hogyan találhat egymásra két hasonló indíttatású író, s hogyan fonhatja össze sorsukat a barátság? Leginkább ezek a kérdések foglalkoztattak, amikor – nem sokkal Sütő András halála után – nagyapámat megszólítottam.

Mikor találkoztál először Sütő Andrással?

Már 1954-ben megismertem őt, amikor először jártam Erdélyben. Egy íróküldöttség tagjaként mentem Romániába. Ez azért volt érdekes, mert '47 óta nem volt a román és a magyar írószövetség között semmilyen kapcsolat. A párizsi békeszerződés után nagyon rossz helyzet alakult ki a két ország között, hiszen Romániának ítélték Észak-Erdélyt. 1920-ban volt a trianoni békeszerződés, amelyben Magyarországról leszakították Erdélyt. 1940-ben úgy döntöttek, hogy helyrehozhatnak valamit a trianoni döntésből, és a felét visszaadták Magyarországnak – a németek és az olaszok nyomására. 1940-ben Dél-Erdély a románoknál maradt. Az erdélyieknek ez óriási örömet okozott, ám óriási szomorúságot is. Sütő András ezt a képtelenséget gyerekkorában úgy élte meg, hogy van északi alma és déli alma.

E történelmi veszedelmek után, 1954-ben volt az első alkalom, hogy a két ország írószövetsége kapcsolatba lépjen egymással. Tagja voltam ennek az első íróküldöttségnek a tagja. Két idősebb íróval utaztam: Bölöni Györggyel, Ady barátjával (és kritikásával) és Móríc Virággal, Móríc Zsigmond lányával. Olyan nagy volt a fogadtatásunk, hogy levittek minket Mamaiába, a tengerpartra, a királyi üdülőbe. Meglepő volt ez, mert a királyi üdülőbe csak „válogatott embereket” fogadtak be. Nagyon jól éreztük magunkat egy hétig, de egy hét után Bölöni György megunt a sok ceremóniát, a vendéglátást, és azzal állt elő, hogy ő Erdélyben született, és szeretne elmenni Szilágysomlyóra. Móríc Virág nyomban lelkesedett ezért az ötletért, mert 12 évvel előtte az édesapja is bejárt Erdélyt, sokat is mesélt róla. Emellett az apja írt is egy nagy, háromkötetes regényt Erdélyről. Móríc Virág is szeretne volna ezt az utat bejárni. Mikor Bölöni megkérdezte a vendéglátóktól, hogyan lehetne átjutni Erdélybe, olyan izgalom támadt, mintha háborús helyzet alakult volna ki. Természetesen nem akartak átengedni minket. Végül Gróza Péter, az állam elnöke, aki kitűnően beszélt magyarul – mert iskoláit Budapesten végezte –, megengedte, hogy a háromtagú küldöttséggel átmenjünk.

Erdélyen belül hova utazhattatok?

Sok városban voltunk. Először Marosvásárhelyen, Nagyszebenben, Kolozsváron, Szilágysomlyón, Érmindszenten és Kalotaszeg több településén. Kolozsváron ismertem meg Sütő Andrást. Ekkor még 80 magyar és 12 román író élt ott. Mostanra teljesen megváltozott a helyzet, hiszen csak 12-13 magyar él és 80 román. Ott fogadtak minket a magyar írók Kolozsváron. A két híres embert, Bölöni Györgyöt és Móríc Virágot nagy meghatódással fogadták, hiszen a XX. század két nagy írójának barátai, rokonai voltak. Ezen a találkozón ismertem meg Andrást. Ő akkor 27

éves volt, én 24. Nem ismertük egymás írásait, olyan fiatalok voltunk, de megjegyeztük magunkat egymásnak.

Az ismerkedés után mindketten figyeltük, hogy mit csinál a másik. Ám többnyire csak szóbeli hírek érkeztek Magyarországra. Két év múlva kitört a forradalom és ez igazán megnehezítette a két ország közötti kapcsolatot. Az 1960-as évek végén Kósa Ferencel és Sára Sándorral készítettünk egy filmet Dózsa Györgyről. Dózsa Erdélyben született. Kiharcoltuk azt, hogy a filmet ott forgathassuk. Forgatás közben bejártuk egész Erdélyt, hogy alkalmas helyszínt találjunk. Ekkortól kezdve nagyon sokat találkoztam Sütő Andrással. Akkor már ő volt az egyik leghíresebb fiatal író Erdélyben. Igazi barátságot kötöttünk, mert mind a ketten faluról indultunk el, a paraszti világból, amely külsőségében nagyon hasonlított egymásra, de a fájdalmas különbség az volt, hogy Sütő Andrásék Erdélyben a románok elnyomása alatt éltek kisebbségként. Ez még azokból a történetekből is kiderült, amelyek egymásnak beszéltünk el a szüleinkről és rokonainkról. Még arra is fény derült, hogy András édesapjának ugyanaz volt az éneke, mint az én apámnak: „Ha kimegyek a doberdói harcterre...” Ők szegények voltak és nem szabadok, mi szegények és szabadok. Jóleső érzés volt, hogy mennyi mindenben hasonlítottunk egymásra.

Szólj még ezekről a hasonlóságokról, légy szíves.

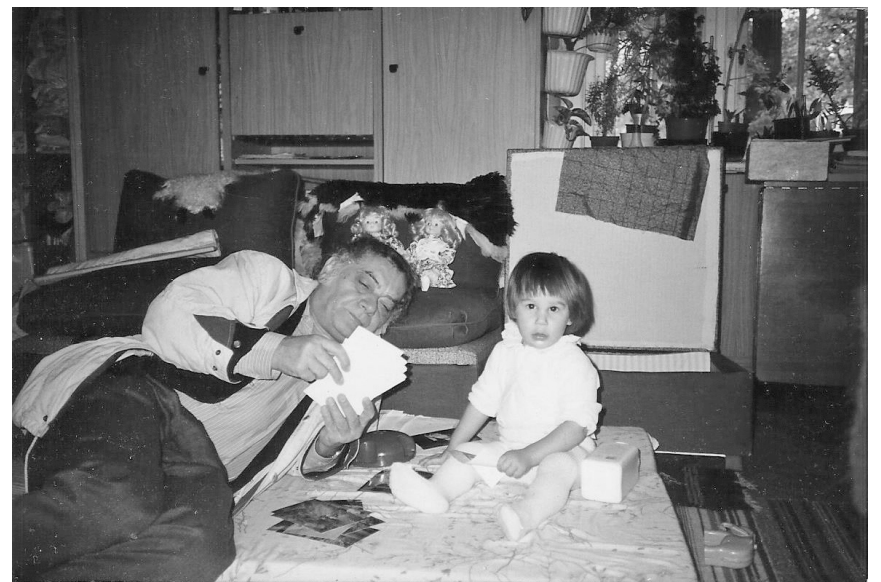
Hasonló módon történt meg velünk az is, ahogyan gimnáziumba kerültünk. Őt a református pap szemelte ki, Kemény János bárónak egyik rokona, hogy tanuljon tovább. Ugyanis az édesanyja Kemény bárónéknál volt szolgálóleány. Elterjedt róla, hogy nagyon tehetséges fiú. Az édesanyja mesélte, hogy milyen gyermek is volt a fia. Azt mondta, olyan is előfordult, hogy mikor arra kérte, hozzon a kútról vizet, ő dühében elhajította a vödört, és azt kiáltotta: „Még olvasni sem hagyják az embert!” Persze, meghozta a vizet, és gyorsan visszatért olvasni. Azt pedig, hogy mi érdekelte őt legjobban fiatal korában, már nekem beszélte el. A történetek érdekelték, a legendák és a szavak. Minden új szót úgy raktározott el az emlékezetébe, mint aki kincseket gyűjtöget egy ládába. Amikor a lovak szórét megtanulta megkülönböztetni egymástól, azt érezte, gyémántra lett. Ma már többnyire csak annyit mondanak a lóra, hogy „ló”. Ő pedig egyre-másra tanulta meg a színüket. Pej, szürke, fekete, kesely, almás, babos, szeplős, rézderes, vasderes, sárga, fakó. Ezekről az elnevezésekről a gépkorszak gyermekei semmit sem tudnak. Nemcsak az efféle szavakat tanulta meg, hanem a kifejezéseket is. Nem azt mondta a barátjának: fordulj jobb felé, hanem azt: állítsd az orrodát észak irányába! A szavakban megtalálta a játékot, ez jellemezte őt idősebb korában is. Kivételes képességeinek köszönhetően tanulha-

tott tehát tovább a nagyenyedi kollégiumban. Három évvel később én hasonló körülmények között kerültem Pápara.

Kik voltak azok a személyek, akikre akkor felnéztek?

Nagyenyeden Bethlen Gábor fejedelmet tartotta példaképének. Ő volt az a mitológus személy, akire felfigyelt, hiszen a gimnázium falán ott volt a domborműve. Igazán azért kedvelte a fejedelmet, mert megtudta róla, hogy rendeletet adott ki arról: a szegény, de tehetséges gyermekeket nem szabad eltiltani a tanulástól. Így végezték el iskoláikat Apáczai Csere János, Kőrösi Csoma Sándor és még sokan mások, akik az irodalom legkiemelkedőbb személyei közé tartoztak. Tehát egy rendkívüli fejedelmi személyiség lett a példaképe, akinek a szelleme teljesen rabul ejtette.

Engem pedig egy különös mondat kísért el egészen öregkoromig. Hogy meg lehessen érteni, rövidke történetet mondok el! A pápai református kollégiumot papírforma szerint 1531-ben alapították – valójában két évvel később, mint ahogy Luther Márton a wittenbergi vár falára 95 tételét kiszögezte. Az ország egyik legjelentősebb gimnáziumává vált a pápai protestáns gimnázium, de a Rákóczi-szabadságharc leverése után a Habsburg-házat pártoló katolikus főurak 1735-ben száműzték a kollégiumot egy faluba, Adásztevelre. Ott egy parasztházban rendezkedett be a gimnázium. Sokszor előfordult, hogy az órákat nem bent, hanem egy nagy eperfa alatt tartották az udvaron. Sok tanár és diák hagyta el az iskolát, de följegyeztek egy érdekes történetet. Az egyik tanító a fa alatt a hallgató diákoknak azt mondta: „Jegyezzétek meg, amit most mondom! Amíg lesz egy tanár és egy diák, addig a pápai református kollégium élni fog!” Ennek a tanárnak igaza lett, mert 1952-

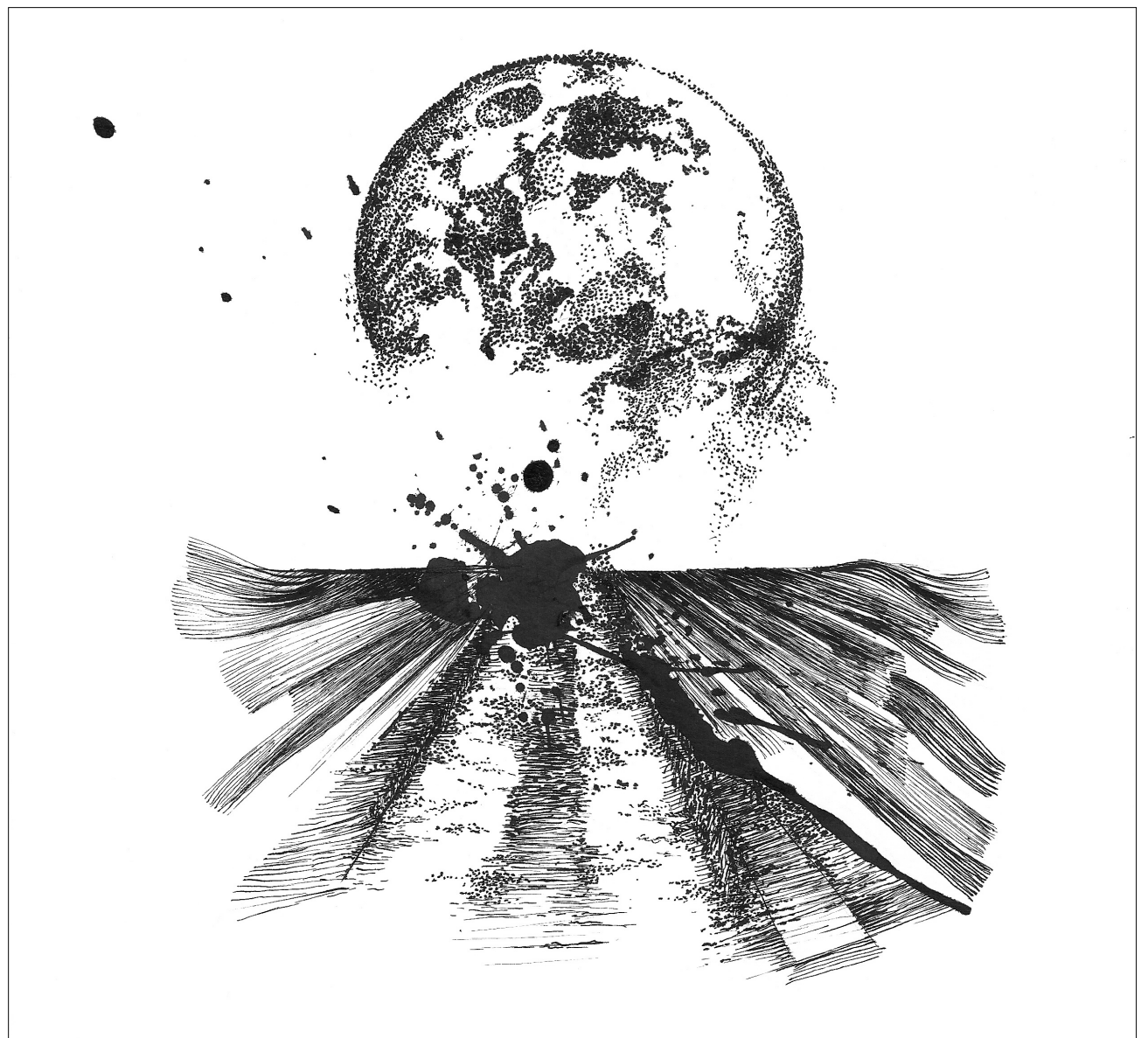
ben államosították a gimnáziumot, de az 1990-es években újra megnyílt. Ezek az élmények még inkább összeköttek minket, Sütő Andrást és engem.

A '70-es években meg szinte párhuzamosan alakult az életünk. Neki Erdélyben kellett vállalnia az akkori író nehéz helyzetét, nekem és barátaimnak pedig itt, Magyarországon. Mind a két országban diktatúrák alakultak ki, és egyedül csak az írók mertek szembeszegülni nyíltan, a politikai hatalommal, vagy olyan jelképes mondatokkal, amelyeket az olvasók tökéletesen megértettek.

Sütő András először novellákat, elbeszéléseket, meséket, újságcikkeket írt. Csak később kezdett bele kitűnő tanulmányainak és megrendítő drámáinak írásába. Érdekes: mesét elsősorban azért írt, mert egy olyan országban, ahol elhallgatják az igazságot, a mesében nem lehet. Ott mindig az igaz győz. Ez volt az egyik ok, a másik az anyanyelv. Tamási Áron mellett Sütő Andrásnak volt olyan gazdag írói nyelvezete, amely a legnagyobb írók közé emelte őt.

**Bátai Tibor
Platón a madárdalról**

Mindenkor tartózkodtam a hallatlan szavaktól. Miért akarna túlozni, aki a legnagyobbat érinti meg mégly köznapi dologról beszélve is? Nem a szó, a logosz-e, amitől érthető lesz az érthetetlen, és az értelmetlen értelmet nyer? Csak az van, ami kimondható. Jól figyelj meg, miként ölt alakot az alakatlan! Elég megnevezned az érzékekkel fogható egyedűt, hogy megszólíthasd az ideáját is. Metafizika a madárdalban — 2 in 1, csupán idézd fel, amiről kezdettől tudtál. A professzor alig tévedett azzal a varázsnótessel: a szöveget el lehet tüntetni, de a viaszon ott az összes jel. Kérdés persze, ki hagyott rajta elsőként nyomot. Kész szerencse, hogy Carl éppen erre házalt kollektív tudattalanról szóló tézisével. Azért én mégis maradnék a viasz-táblánál, az eszményeknél, meg ennél a kapualjnál. Itt valahogy sokkal könnyebben elő tudom hívni őket.

VERES PÉTER BIBLIÁJA

Az író kálvinizmusa

Ötvös László

„Ide kell hoznunk a nagyvilágot, ide kell hoznunk mindent, ami szép, ami jó, ami nemes, és amit érdemes.”

(Veres Péter)

Az író Bibliájáról akkor szereztem tudomást, amikor a Balmazújvárosi Írói Emlékházat meglátogattam. A leánya vezetett végig a szobákban. Amikor az Olvasónapló 1962-es kötetét megláttam, megjegyeztem, hogy ezt a kötetet nagyon fontosnak tartom. – Miért? – kérdezte a vendéglátóm. – Ebben a kötetben írt Veres Péter a Bibliáról, válaszoltam! Ekkor tudtam meg, hogy a református neveltetésű, szülőfaluja lelkipásztorával személyes kapcsolatban lévő író a publikálásainak kezdetétől rendszeresen tanulmányozta a Bibliát, és sok gondolatát – széljegyzekként – beírta a Bibliájába. Ez a Biblia – amint leánya elmondta – a budapesti otthonban van. Később meglátogattam Nádudvari Nagy János író, aki többször járt Veres Péternél fővárosi otthonában, ahol volt a kezében e nevezetes Biblia. Elmondta, hogy az ő Bibliája is ugyanaz a kiadás, mint Veres Péteré. Ennek a leírása a következő: SZENT BIBLIA: fordította: Károli Gáspár; Az eredeti szöveggel egybe vetett és átdolgozott kiadás. Budapest – Brit és Külföldi Bibliatársulat kiadása. 1939.

Veres Péter irodalmi emlékházban van a két további Biblia, amelyeknek a bejegyzése a következő: „Légy hív mindhalálig és neked adom az életnek koronáját.” Bp. 1944. XII. 27. Szeretettel hittestvéreinknek, Veres Péter úrnak a Bp.-i Vilma körúti református egyháztól.” (Teljes Biblia, Bp. 1943); ill. „Veres Péter írónak tisztelettel és szeretettel, Mosonmagyaróvár, 1965. VI. 25. Cszimadia Károly, helybeli ref. lelkipásztor” (Teljes Biblia, Bp. 1959).

Veres Péter tanúja, szemlélője volt a pengő bevezetése utáni átmeneti földrengésnek, amikor a Semsey grófi család eladta a törekvő parasztnak a Hortobágytal határos vizes, rossz pusztait: Daraksát, Kisszeget, Lászlóházát, Bakácsot. Am alig múlt el a két-három év, a gabona árának esése, az általános gazdasági pangás és az esőtlen időjárás koldusbotra juttatta a földvásárlókat. Látója volt az író a tragédiának, hiszen egyik jó barátjánál, a huszonnégy holdon gazdálkodó Molnár Ferencnél aratott néhány évig. Ide, a Molnár-tanyára jártak messzi vidékekről a bankterhek miatt kínlóddó forradalmi hangulatú gazdák. Jöttek Veres Péterhez és az olvasó, az átlagnál műveltebb Molnár Ferenchez tanácsot kérni. Nádás Péter író írja: „És kérvényeket írt, eligazítást adott, hogyan lehet halasztást kérni, hiszen sokféle volt a fizetnivaló” (1972).

Negyvenhét évet élt Veres Péter szülőfalujában, és regényeinek egész sorában boncolta a népi élet kérdéseit. Megoldásokat ajánlott a magyar parasztság számára, közben a magyar protestantizmus múltbeli és korabeli – kérdéseivel is foglalkozott, s több református lelkipásztorral, egyházi vezetővel került kapcsolatba. A továbbiakban három – Bogdán János (1896–1970) újlétai, Jakucs Sándor (1888–1968) balmazújvárosi és Ördögh Lajos (1889–1949) biharnagybajomi – kálvinista lelkészrel való kapcsolatára is rámutatunk. Velük bensőséges kapcsolatba került az író, hiszen Veres Péter író kálvinizmusa ezekben a kapcsolatokban szemlélhető.

Mindenekelőtt lássuk, hogy gondolkodott Veres Péter, az író a Bibliáról!

Veres Péter 1962-ben Olvasónapló címmel jelentetett meg kötetet. Majd halála után (1970) hasonló címmel jelent meg egy kötet, amibe az 1949 és 1953 közötti naplói kerültek. Hét év múlva az 1953 és 1956 között született följegyzéseit adták ki.

Ezek a följegyzések gyakran foglalkoznak a keresztyén egyházakkal, személyiségekkel és tanításaiikkal, tévedéseikkel és szokásaikkal.

Az 1962-ben kiadott Olvasónaplóban külön fejezetben – mely szinte tanulmányának tekinthető, a maga sajátos stílusában – foglalkozik a Bibliával (197–199. o.). Önkritikával kezdi a szerző: „Régebben azt tartottam, mondtam és írtam, hogy a Biblia ótestamentumi része az érdekesebb, értékesebb, mert eléggé hiteles történelem, egy nemzet, a zsidóság életéről.

Most már belátom, hogy az Újtestamentum is történetírás, és mint ilyen, sokkal megbízhatóbb rajza a korabeli – főleg kizsácsi és palesztinai – életnek, mint akár a legjobb és legnagyobb római írók művei. Még Tacitus is inkább csak történelem – annak persze nagyon jó, mert hitelesnek érződő és magas ítéletű –, a Biblia, illetve az Újtestamentum azonban: élet. Élet és költészet. Híjjával van ugyan a „művi” tökéletességnek, rengeteg benne az ismétlés is; az egészben ott van az összehordottság íze is, és mégis ez a valódi irodalom, élet és költészet.”

A csodákkal kapcsolatosan megállapítja, hogy azok nem zavarják úgy, mint régebben. A csoda létezését elismeri, de a Szentírás varázsa nem abban van. A „varázs” a bibliai történetben, irodalomban, az eszmei és erkölcsi igazságokban van. Bár azok „szétágazóak és zavarosak” – írja (198. o.), mégis képes az emberek millióit és százmillióit meghódítani és a maga hatása alatt tartani. Azért van ez így – fejtegeti az író –, mert az ember – a golyákhöz, fecskékhez és vadludakhoz hasonlóan – az életreflexek, szokások, beidegződések uralma alatt áll, és bár a célra törő értelmes ember küzd a reflexszerű életjelenségek ellen, mégis jótékonyan hat rá a bibliai elbeszélés. Annál is inkább így van ez, mert a szépre, a jóra és az igazságra vágyakozó emberhez a hit-igazságok, példázatok, okos történetek által szól Isten, aki még a csodák elbeszélését is „normális emberi logika szerint” közli. Az ApCsel 9. fejezetében azt olvassuk, hogy Saulusnak megjelenik a damaszkuszi úton Jézus. Veres Péter ezzel kapcsolatban ezt írja: „Azt mondja az Úr a damaszkuszi Anániásnak:

Kelj föl, és menj el az úgynevezett Egyenes utcába, és keress föl a Júdás házában egy Saulus nevű társusi embert, mert íme, imádkozik. Mi ebben a rendkívüli? Az, hogy nincs benne semmi rendkívüli. Menj el az Egyenes utcába – ennek valóságos, élethitele és logikája van. Még az Isten is normális emberi logika szerint beszél, de így lehetne az egész Bibliát – már a tartalom legjavát – irodalmilag elemezni és értelmezni.”

A Biblia élet és költészet, varázsos elbeszélés, amelyet győzelmes realizmusnak mond az író. Milyen közel jár az igazsághoz a nagy gondolkodó, hiszen a golyák és fecskék a Teremtőjüknek engednek, az emberi lélek pedig úgy van megformálva, hogy addig nem tud megnyugodni, amíg

meg nem találja Istent. Elgondolkoztató az író tanácsa, hogy a Bibliát lehet irodalmilag magyarázni, hogy annak a táplálkozásra, egészségre, gazdaságra és erkölcsi életre vonatkozó tanításai hasznosak. Igen – tehetjük hozzá –, ezért szerette Veres Péterhez hasonlóan a Bibliát Bethlen Gábor és Rákóczi György. Balassi Bálint és Arany János, Ady Endre és Németh László, Szabó Pál és Sinka István, Kiss Tamás, Csanádi Imre, Móricz Zsigmond és a többiek, mert Isten üzenetét értették meg belőle. Nem csak gyönyörködött az embert, de hitre segítheti – szülheti – az embert. Ezt értette és érezte meg belőle Veres Péter.

Bogdán János újlétai (1912-től) lelkipásztor nagy események között szolgált hűséggel: a forradalmak és az azt megelőző háborús, valamint az azt követő terror idején. A Tanácsköztársaság leverése utáni eseményekről, Veres Péter írónak az ottani bujdosásáról tudott a lelkipásztor, hiszen Veres Bálint gondnok szülei – az író rokonai – néhány házzal odébb laktak; szemben a lelkészakkal. A Veres család is, mint gyülekezetét és népét szerető emberre emlékezett Bogdán János lelkészre – halála után évtizedekkel is.

Jakucs Sándor balmazújvárosi (1920-tól) lelkipásztor a két világháború közötti időben barátiként segítette az író kibontakozását. Ő kezdeményezte és ő volt a házigazdája azoknak a baráti összejöveteleknek, amiket az iskolai évtárak után rendeztek. Az volt a rendje ezeknek a találkozóknak, hogy a házigazda főzte bográcsban a slambucot, s körbeülve a meghívott vendégek elfogyasztották azt, utána poharazgatás és beszélgetés következett. Részt vettek ezen az értelmiségiek, Jakucs Sándor lelkipásztor meghívta e találkozókra Veres Pétert, aki szívesen részt vett ezeken az alkalmakon. Az író hálás volt ezekért a meghívásokért, ennek bizonyosságául az újonnan megjelent könyveit vitte a lelkipásztorok. A dedikációk is tanúsítják ezt:

Az Alföld parasztsága. Magyar Élet kiadása. 1939.: „Jakucs Sándornak. Veres Péter, 1942. március 20.”; Számadás. Révai kiadása, 1937.: „Jakucs Sándornak. Veres Péter, 1942. március 20.”; Szocializmus, nacionalizmus, Mefosz Könyvkiadó, Bp. 1939.: „Jakucs Sándornak. Veres Péter, 1943. április 4.”; Mit ér az ember, ha magyar? Levelek egy parasztfúhoz. Bp. 1941.: „Jakucs Sándornak. Veres Péter, Balmazújváros, 1942. március 20.”; Ember és írás. Bolyai Akadémia, 1941.: „Jakucs Sándornak Veres Péter. Balmazújváros, 1942. március 21.”; Paraszt sors, magyar sors. Magyar Élet Kiadás: „Jakucs Sándor nagytiszteletű úrnak Veres Péter. Balmazújváros. 1942. március 20.”; Népiség és szocializmus. Magyar Élet Kiadás: „Jakucs Sándornak. Veres Péter, Balmazújváros. 1942. március 21.” Veres Péter és Jakucs Sándor baráti kapcsolatára utalnak ezek a bejegyzések.

Ördögh Lajos biharnagybajomi lelkipásztor (1937-től) neves igehirdető és egyházépítő – pártpolitikában nem vett részt. Csikesz Sándor és Erdős Károly többször megfordult nála. Veres Péter többször meglátogatta a lelkészt, és népünk dolgairól sokat beszélgettek. Az író a háború után előadás megtartására is meghívta a gyülekezetbe, csak a sok elfoglaltsága miatt nem tudta teljesíteni az író ígéretét. Újabb meghívásra a lelkész 1949-ben bekövetkezett halála miatt nem kerülhetett sor.

Veres Péter országjárásai során még több lelkésszel is kapcsolatba került, halála után közülük többen is megemlékeztek az íróról. E megemlékezések közül idézzünk föl néhányat: Gilicze László szentesi lelkipásztor mondta el, amikor visszaemlékezett az 1940-es évek SDG budapesti szerdai összejöveteleikre. Rendszeresen meghívták a népi írókat az alkalmakra, akik különböző kérdésekről tartottak előadásokat, amelyeket megbeszélés követett. Egy ilyen összejövetelen Veres Péter egyik előadása után, amikor

feszültség támadt az ifjak és az előadó között azon: Az Ige, vagy a politika az elsődleges? Az ifjak az Ige mellett hadakoztak, és ezt Veres Péternek is megmondták. Ő kedvesen azt felelte nekik: ti megtagadhattok minket, de én soha nem tagadlak meg titeket.

Gonda Béla Veres Péter (1897–1970) című írásában a következőket olvassuk: „Ami a hűséget és a bölcsességet övezte benne, mint egyénben, az kapcsolta hozzánk is, magyar reformátusokhoz: a szeretet” (Reformátusok Lapja, 1970. 18. sz.).

Sipos Károly Apróságok Veres Péterről című visszaemlékezésében leírja, hogy Veres Péter Nagyrábén is megfordult 1947-ben. Találkozót kért a lelkésztől, ahol azt a tanácsot adta neki, hogy küldjön kérvényt a templom javítási költsége érdekében. A cikk írója elküldte a kérelmet, és tízezer forintot kaptak, így Fekete Lajos és fia – Papp Gyula bádogosmesterrel, Szabó Pál sógorával – megjavították a tornyot (Reformátusok Lapja, 1970. 37. sz.).

Komáromi Gábor: Emlékezés Veres Péterre című cikkében a következőket írja: „Jakucs Sándor azóta elhunyt lelkész elődöm – asztalánál számos estét töltöttünk együtt. A sokszor éjszakába nyúló beszélgetés során szó esett sok minderről... könyvekről, népdalokról, színházról, mozirol és minden egyébrol” (Reformátusok Lapja, 1971. 6. sz.). Komáromi Gábor lelkész mondta el azt is, hogy a második világháború előtt többször is tartott előadást egyházi – iskolai – keretben megrendezett napokon, ahol népünk művészeti értékeinek megbecsülésére és szeretetére tanította hallgatóit.

A lelkipásztor az író édesanyjának temetésén fejezte ki meggyőződését, hogy az író mindenkor otthon volt a kálvinista gyülekezetekben, a lelkipásztorok és az atyafiak körében.

„Vidulj, gyászos elme!”

STÍLUSPARÓDIA

Az érzelmi forradalom előtti – tradícióébredés nyomán sarjadt – optimizmus reprezentatív költeménye: *Ha minden...*Lukácskirályi István¹

Osztálytársa volt a kamasz Adynak a zilahi főgimnáziumban – 1892 és 1896 között – Boross Lajos. S mint azt a gondos filológiai kutatás kiderítette, ennek a dárídós kedvű cimborának ifjúkori életmenete más pontokon is párhuzamosan futott a költőével.

Ő nemkülönben a Szilágyságból jött. S Adyhoz hasonlóan, 1877-ben született. Koczás Sándor a töle megszokott körültekintéssel kinyomozta: az iskolai „közéletben” Adyhoz hasonlóan neki is az önképzőkörben jutott jelentős szerep.

Szerette ő is az iskola környékének hangulatos, vitalmas enterióit. Kedvvel ücsörgött azokban hosszasan. Jólles „muskotályos illatokkal” járatta át mintegy a lelkét. Gondolatmanókat balettoztatott. Néha az asztal alá.

S mint Ady, ő szintén írt-szerkesztett az újságot – a Debreceni Főiskolai Lapokat – már a tizenéves kora végén, Debrecenben. Ő szintúgy korán cipelni kezdte a zsurnaliszták nehéz terhét, s ezzel mintegy együttjárón, cipelte olykor saját fejét.

Mert a szellemi kiválóság elérésére született mintegy ez a szavalni is tudó, jó humorú, kiemelkedő előadói képességű, a folyton kommunikáló emberek életét élő fiú. Már Zilahon, serdülőként bontakozott benne is az intellektuel. Kovalovszky Miklós találó jellemzésével: „a zilahi diákság kedvence” volt. Mint híressé vált társából, belőle is hamar előtűnt nem mindennapi szelleme. Tovább erősíthette öntudatát, hogy nyolcadikban titkára lett az önképzőkörnek. Jókórára nőhetett benne a kamaszokra jellemző önérték.

Később pedig – Ady egyik újságírókénél minősítésével szövege – egyik vezető alakjává vált a debreceni jogász ifúságnak. A népszerűség vitte egyre följebb. Föl a vígadók lépcsőin.

Csöppet se véletlen, hogy bűnük eresztette fejét, amikor 1898 szeptemberében lefelé vitt útra. Nem kis csapás érte akkor ezt a mindig (tudás) szomjas, e tekintetben szakasztott, tájnyelvi szóval: cseppentett Adyt. Indult tudniillik a felsőbb tanulók olvasóegyletének könyvtárosválasztásán, de vereséget szenvedett. Nem az ő küldetése lett a szép feladatot ellátni. Más lett a kiválasztott e fontos tisztség betöltésére.

Mellőzöttnek érezhette magát. Még ha az 1898-as nyárvégén jutott is bőven a nap szelídre szűrt ragyogásából a kálvinista Rómának – s a meteorológiai történeti kutatások minden mást kizáróan meggyőzőnek az akkori hosszantartó naposítás tényéről –, immár férfiként, jogászjelöltként, bizony nem örvendhetett a bukásnak. Nem oszlatta búját az egész szeptemberen végighúzódó folyamatos jó idő. Nem könnyítette lelkének terhét a lágyan simogató, lélekfürdő napfény. Nem vidította a legszebb emlékek sora. Nem dobta fel kedélyét a humoros versek tolmácsolására való visszarévedés sem. Nem hangolta kedvre e bravúros, közönségnevetető szavatainak képzeltbeli előjáratása. Nem visszhangzott bensőjében a hajdani zilahi muzsikás.

Mert a minden apróságról, minden cseppről számot adni akaró, beható irodalomkutatásunk tanúbizonysága szerint – Adyhoz hasonlóan – töle sem állt csillagmértföldnyi távolságra a századvégi nagy szabadságvesztésű ifúságra jellemző, görbe éjszakás magaviselés. Sőt nemegyszer ő kezdeményezte a kvaterkázást. Ezért tünhetett fel Adynak – mintegy az ifjonti nótás zilahi züllések kontrapunktjaként –, hogy most nem vont derűt barátja homlokára semmilyen víg klenódiom, még a Zilahon szorgalmas tornászként jutalmul nyert szép emlékkönyv sem.

Ha valakire, Borossra mindenképp igaz volt Juvenalis római költő híres gondolata, a leggyakrabban „ép testben ép lélek”-ként idézett szállóige: *Orandum est ut sit mens sana in corpore sano!* (Szó szerint: „Imádkozzunk azért, hogy ép lélek legyen ép testben.”) Adott volt a fiatalemberben ez a kettősség. De most ez sem hatott. Megeremtődött kedvetlenségének alapja mintegy. Elrosskedvűsödött. Óriási empátiával írja a kritikai kiadás: „A kudarc érhetően lehangolhatta, mert a könyvtárosi állás jelentősebb anyagi dotációval is járt.”

S mint az alapos körültekintéssel végbement kutatás hírt hozott róla: a fiú említett emlékkönyvébe Ady összesen négy bejegyzést rótt. A fentebb

citált prózain kívül hármalt verses formában. De két lírai futam alatt nem tüntetődött fel dátum. Hipotetikus így a *Lajoshoz* című és a *Ha minden...* kezdetű verses bejegyzés keletkezésének pontos ideje. A kritikai kiadás szerint Boross említett – debreceni – fájó csalódása idején költötte ezeket könyvbe Ady. Csillapítani akarta velük földije bánatát. Az utóbbi költeményben a legősibb szokások egyikének megidézésével akart bút űzni. E hagyomány felelevenítésére hívott fel az emlékkönyv 22. oldalára jegyzett két sorral. Így szerette volna joghallgatósárat élnéketeni. Magában hordozva a nyakas kálvinista ösök mindig oltalmazó hivatását, gyalomlítani akaró derültségét, nem utolsósorban pedig: segíteni akart. Megszületett hát Debrecenben az érzelmi forradalom előtti – tradícióébredés nyomán sarjadt – optimizmus (tréfás megjelöléssel: cognac-optimizmus) reprezentatív költeménye, a *Ha minden...* kezdetű rígmus.

*Ha minden, minden elhagyott,
Igyál egy kis cognacot.
Adieu Bandi*

Az emlékkönyv-bejegyzés műneme – a költemény aláírása minden mást kizáróan hírt hozott erről – *rígmus formájú játékos szüggéráló* volt.

Mindvégig érvényesült benne a játékoság. Ez lett mintegy központi motívuma. Az ugratásra, tréfalcozásra hajlamos Ady nyelvi fantáziáját a vidításra szoruló pajtásnak mindenekelőtt már a családneve megmozgathatta: szinte kínálta az a jobb kedvre derítés lehetőségét. Előjárhatott benne, amit még Zilahon írt a kedves barátjának: „Jó és rossz kedvedet híven oszd meg – a borral. Hisz a sors is arra szemelt ki, mert »akár iszol, akár nem«, csak »Boros« a neved” (*Lajoshoz – Prózában; 1896*). Vidámítandó az iskolatársat, már a verszövegen inneni alapszituáció is szójátékra hegyeződhetett ki tehát: *Boross* barátjának borús hangulatát ezúttal *konyakkal* dobna fel a beszélő...

Adott volt itt – a játékoság kompozíciós elvének megfelelően – egy azonnal szembeötölő kettősség: az ismétlődés (*minden, minden*) és a miniatürizálás (*kis*). Csöppet se véletlen, hogy – a kettősségeknek az egész verset uráló jellegzetességét mintegy visszatükrözően – az ismétlődés az *egyik*, a miniatürizálás a *másik* sorba esett. S az egész költeményen végigvonult egy újabb – ezúttal grammatikai-retorikai duplikátum: az *én és a te*. A nyelvi megformálás is tanúszkodott erről. Látszólag ugyanis csupán a második személy szólítottott itt meg. A költemény nyelvi meghatározója lett az. De ott húzódtott a vers hangulati terében az első személy. A vígaszt nyújtó. S egyúttal önmegszólítás is szerepeltette lett itt. Így – aláhúzva mintegy a sorstársiasságot, a számba vett életpárhuzamok egész sorát – a *te és az én* egyaránt *központi hősévé* nőtt a költeménynek. Megszületett Ady legkorábbi korszakának *kéthősű* verse.

E szüggérálót – Németh G. Béla irodalomtörténész híres kifejezésével – az *önmegszólító verstípus* egyik kiváló darabjaként is számon tartja az irodalomtudomány. A bajtársa és saját lelkére egyaránt gondoló, mert cimboráját s magát is derülítésre biztató *optimista* ember lett hát itt az egyik központi figura. A nem csüggedő fiatalág. Csöppet sem véletlen, hogy Lukács György *Új magyar líra* című híres tanulmányában Ady „a fiatalok legfiatalabbika”. Munkált hát itt az életerő. Az Atlasz-engeriájú, (bika)erős ifúság. Az.

Mert nem lehetett véletlen, hogy szokatlan módon, figyelemfelhívón, a *vers részévé* nőttette magát a szerző. Igaz, eljáratkosítottan, elsőjátékosítva, *Adieu*-ként szerepeltette, de mintegy bele-szólt a költő, az empirikus én a *beszélő*, a lírai én szavába. Csöppet se véletlen az sem, hogy az első sor még homályban hagyta a *tárgyat*. A strófa – s egyben a költemény – első fele még nem árulta el: e mondatrész szerepét az odaképzelandó *engem* avagy a *téged* tölti-e be.

De a nyitánybeli talányosság mellett nyíltan is megjelenítődött az *én*. Nem névmásként. Tulajdonnévként. A névalírás egyértelműen jelezte ottlétét. S rajta keresztül felreérthetetlenül benne élt a verstérben egyfelől a *te*, másfelől a *cognac*. Az előbbi szintén nem névmásként lépett a költeménybe. A megjelenítésére leginkább alkalmas

nyelvi forma, az egyes szám második személyű cselekvő ige emelte homloktérbe. S egyúttal a verbalizálás felé billentette el az a rígmust. Az ige tartalmában ott hatott az egyik legősibb, archetipikus emberi cselekvés, az *ivás* motívuma. Ez lett – felszólító módba téve (*igyál*), felhívó kommunikációs funkciót kölcsönözve mintegy a verbumnak – a költemény egyik kulcsmotívuma.

Az igével összekapcsoltan a cognac, ez a nominalizálás felé húzó köznévv lett a költemény másik fő eleme. Újabb kulcskomponense mintegy. Csöppet se véletlen, hogy a játékos szüggéráló utolsó szavaként lett az szerepeltette. A végső szóvá nőtt. A műbefogadó szempontjából a legkevésbé feledhető versi elemként létezett az. Szinte csatát nyert hát a nominalizálás. Az empirikus én üzenete nem vétődött szem elől: a költői én tudatos versszerkesztési eljárása a lényegyet dobta a szövegvégre. Kiemelte így.

Az *én – te – cognac* motívum-triumvirátust azonban mintegy feltételek szabta a beszélő. Nem volt az mindenkor érvényes hármasság. A csak bizonyos időben létezésről hozott hírt a költemény első szavában kiemelten, mintegy élre ugratva, a *ha* – feltételes sajátos jelentésárnyalatú alárendelő tagmondatokat kapcsoló kötőszó. Az lett a szüggéráló cognacához fordulásának időbeli meghatározója. Az ivás cselekvésének temporális kritériuma mintegy. A döntő szó. Igazolta az, hogy nem mindig fordult a versi hős a tárgyaggal is kiemelt italhoz. Nem mindenkor volt annak arra szüksége. Nem szüntelen kérte a gondfeleltesítő eszközt. A *magyar Pimodán*ba való – egy-egy pilanatra történő – befordulást. *Bekukkantást* mintegy. Mert – mint a miniatürizáló, elparányító, szinte mintegy ellilantó elem tanúsodik róla – csupán egy *kis* cognacról volt itt szó. Az ünnepi lét felé – felfelé, a magasba – húzó érzést elősegítő mintegy. Minden kétséget kizáróan hozt hírt erről a játékos, elevatív, lélekemelő ritmikusság, a dallamosság. A megzenésíthetőség.

Mert nem a lefelé, a mélybe ugrásra szolgáló italmennyiség ez. Semmiképp sem *Az ős Kaján* asztal alatt elnyúló versi hőséhez hasonlóként mutatkozott a játékos szüggéráló. Innen volt még az minden katzenjammer-szituáción. Az „Uram, én többet nem iszom”-féle fogadkozásokon, a „Van csömöröm, nagy irtózásom”-jellegű meghendikepeltésen. Nem nevezte még ki magát a lírai én „mámor-fejedelem”-nek, egyáltalán nem volt még jellemző rá a „fejemet, a sülydedet / följebb-följebb emelem // Nagy szemeim tüzelnek, / Fülemben ifjú dalok, / Orrom, szám, szívem töltik muskotályos illatok”-féle visszarántó állapot. Messze volt még a Budapesti Naplóban 1905 szeptemberében írott, sokat idézett, híres állapotjelzés: „Bizony sokat iszunk.” De akkor is őrzött valamit a *Ha minden...* idejének optimizmusából. Mert ekképp folytatta *Az alkohol* című, imént idézett írását: „Bizony jó volna, ha meg tudnánk térni mind, kik az alkohol pogányságában leledzünk.”

A költemény kettősségeit mintegy ellenpon-tozva, igen távol volt hát még az italozás okozta kettős látás. Itt csak egyet látott az én. Pusztán egyre koncentrált. Csupáncsak egyet helyezett előtérbe. Egyetlenegyre fókuszált figyelmé. Egy kis cognacra.

Mert a versi hős alkoholhoz nyúlásának ritkább előfordulásáról hozott hírt az ismétlésként szerepeltetett általános névmás. A *minden*. Ezt kiegészítőn pedig – szintén a csökkentett sűrűsége utaltan – az *elhagyott* múlt idejű ige lett itt a másik meghatározó verbalizáló elem. Igazolni látszott rajta át a költemény a cognac csupán alkalmi életpótlékként való megjelenését. Csak akkor fordult ugyanis a versi hős a pótcselekvéssel azonos cognacra, *ha minden, minden elhagyta*. S az italféleség mennyiségjelzője tanúsította mintegy azt, hogy nem károsította valaha nagymértékben az alkoholt az empirikus ént. Nem pusztította sok agysejtjét. Mert kezdetben beírta a csekély mennyiséggel. Nem vétődött szem elől az igazi forradalmiság Lenintől megfogalmazott, jellemző ismérve: „Hogy nagy dolgot érjünk el, a kicsivel kell kezdenünk.” Domináns lett így – a nagyságnak mintegy feltételeként – a kicsiség.

S a cognac – közvetlenül a költő játékosan formált neve elé illesztve – maga is sajátos ket-

tősségről hozott hírt. A cognac és a finomkodó búcsúzó köszöntés (írva: adieu, ejtve: agyó), az *Isten vele(d)!* kimondása eleve jelezte: nem össze-illő fogalom az ital és az adott személy. Mintegy agyót intett az empirikus és poétai én, a szerző és a beszélő is az itálnak. A megszokottól a leírásmodban is bekövetkezett távolítás (konyak helyett cognac) a lírai éntől – s hozzá hasonlóan nyilván a köznapi éntől – való ekkori idegenségéről tanúsított mintegy. Sőt, az eredeti kéziratban az ital nevét – bizonnyal elírva, de mintegy a távolítás szükségét tudat alatt megérezve – *congacként* vetette papírra. Ezzel is mintegy distanciózódott az egyéntől. Hangsúlyozódott a ritkaság. Végbement a jelentéktelenítés.

Ott húzódtott végül a szövegben az ital optimizmusra okot adó jellegzetessége is: kedvre derített az. Sőt: kedvre hívott. Örömmegelévre szólított. A játékos szüggéráló ekképp *lírai maximumként* is szolgált. Akként is teljeselet nyújtott. S az említett dátumelhagyás sem lehetett véletlen. Örökvényűsítette mintegy a gesztus erejét. Időtlenne tágitotta a felhívás igazságát.

S a kis mennyiség a szürke köznapiok feledését segítette. Könnyű mámort hozott. Melegített odabenn a kora őszi napfény. S forrósított a tüzes golyócskaként a bensőn végigszáguldó borpárlat vágya-gondolata. Kisarjadt a cognac-optimizmus. Ébredt a dac az ölmos szürkeséggel feleselve. A fáradt mindegyelvintés ellenében. Jólésett mindkét hősnek a búfeleltesítő nedű. Jótékony hatást gyakorolt annak már a fantáziás felvillanása is: a belvilágban muzsikált zengető kíváncsi. Miképp „egy kis konyak”, vérré vált ott benn a *mégis* nyakassága. Mindent legyűrt az.

A kurucos-szabadságharcos hagyományok nem a sírva vígadó, nem a búsmagyarkodó, ellenkezőleg, az előrevívó, a felemelő, a lélek visszarántó erőin győzedelmeskedni tudó érzéskomponense lett úrrá a poétai énen. Csatát nyert a *magyar mégis*. Az lett a belső vezérlésű életek legerősebb szívhangja. Az diadalmaskodott. Felért a Csúcsra a kiegyenesedett lélek bizakodása. Kitérőlhetetlenül becsöppent immár a bensőbe a csakugyan, a valóban, a dehogynem. A szívós ühüm. Messze üzdődött a pesszimizmus.

Agyót mondott és mondatot a beszélő a mindegynek. A színház híres szimbólumának, a síró és nevető (síró-nevető) arcnak véglegesen a víg változatára bólintott rá. Visszavonhatatlanul annak mosolygó formája kerekedett felül a versszubjektumban. Végképp nem a tragikum felé vitt tehát a végkifejlet, de a lélek vígjátéki happy endje jutott érvényre mintegy. Az ellentétek titkát jól ismerőkhöz méltón *egy kis* szíverősítő *nagyna* nőttette a reményt a versi hősben. Az uralkodott itt el minden érzékszerven. Megerősödött a szív. Trónra ülhetett a derülítés. Az életigenlés. Megnyílt az út az ünnepi lét² felé.

***

Király István (1921–1989) irodalomtörténész, egyetemi tanár Ragályon született. A marxista irodalomtörténet-írás jelentős alakja volt. Az általa képviselt ideológia szellemében fogant művei ma természetesen kritikával olvasandók, ám Ady-monográfiáinak (Ady Endre I–II., 1970; Intés az őrzőkhöz I–II., 1982) vagy Kosztolányi-könyvének (Vita és vallomás, 1986) komplex versértelmezései, érzékeny megfigyelései, a tudományos és a szépirodalmi nyelvet ötvöző esszéistilusa, nemritkán az értékes szépirodalom beszédmódjával vetekedő írói teljesítménye, a versek mély szeretetéről tanúsuló fejtegetései okán máig megérdemlik a figyelmet a könyvei. Ennek tanúbizonysága, hogy egy némely megállapítása helyet kapott a legmodernebb szemléletű tankönyvekben is, köztük a kiváló irodalomtörténésznek, Tarján Tamásnak a Korona Kiadó gondozta nagyszerű, 1999-ben megjelent, 13–14 évesek számára készült, diákbart, egyben a felnőtteknek – sőt, a tanároknak, a szakembereknek – is újat, érdekeset mondani tudó, élményt nyújtó irodalomkönyvében.

(A paródia első változata az Új Hegyvidék c. folyóirat 2006. évi 12. számában olvasható. Az új, teljes szöveg itt jelenik meg először.)

¹ Király István elemző stílusáról a paródiát írta: Arany Lajos

² Az olvasó szabadon dönthet: megtartja vagy elhagyja a megjelölt szó í betűjét.

APÁIM*

Kósa Csaba

December második hetében egy magas rangú magyar tiszt gépkocsija állt meg a Huszonhatos utca 2. számú ház előtt.

Egy folyamór ezredes szállt ki belőle. Hajdan József, édesanyám házassági tanúja. Éppen az Esztergom-kenyérmezői magyar katonai táborban tartózkodott. A folyamórság gyakorlati megszűnése miatt a napokban nevezték ki a Dunántúl kiűrtő parancsnokának. Jegyene termet, széles váll, bohókás fej, öblös hang.

– Pityukám! – lépett be a házba. – Kiviszlek magammal a városból! Holnap reggel indulunk!

– Józsi bátyám! Én nem mehetek el innen!

– Miért ne jöhetnél?

– Az én feladatom a közellátás! Esztergom lakosságának ellátása is.

– És kit látsz el majd, Pityukám? A halottakat? A döglött lovakat? Az oroszoknak – ha Budát akarják – meg kell szerezniük Esztergomot. A németeknek pedig foggal, körömmel meg kell védeniük. Beláthatod!

– Belátom, de az én hivatalom...

– Itt kő kövön nem marad, Pityu! Fogd fel! És te sem maradsz meg a családodnak, a másfél éves kisfiadnak!

Hajdan ezredes gépkocsija másnap reggel rágördült a dorogi útra. Néhány órával később már nem fordulhatott volna rá, mert az orosz gyűrű december 12-én bezárult Esztergom körül.

Azon az estén édesapám már együtt vacsorázott velünk Vas megyében, Andrásháza. Néhány nap múlva a nővére, Kató néném, és a férje, Víz Károly is megérkezett Budáról. Kérték a nagyanyámat, hogy nálunk várhassák ki a háború végét. Nagyanyám készséggel szorított helyet nekik a kétszobás tanítólakásban.

Az érkezését követő napon édesapám jelentkezett a szombathelyi közellátási felügyelőségénél. Beosztották a vasvári kirendeltségre. Naponta meg kellett lennie a tíz kilométerre fekvő járárszék helyen, ahová a nagy hó miatt többnyire csak gyalogosan juthatott el. A kirendeltségnek akkor már mindenekelőtt a honvédség élelemmel való ellátását kellett biztosítania.

Nagyanyám nagy karácsonyt rendezett. A mennyezetig ért a piros és aranszínű gömbökkel díszített karácsonyfa, alatta pedig a dédapám égetett agyagból készített betlehemes pásztorai és állatai vették körül a kisdéd jáslát. Miként a békeidők karácsonyain.

A hagyomány szerint sült krumpli és hagymás tejfölös túró volt a főétel, és aztán csemegeként mákos- és diós bejgli és körtekompot. Italként csokoládé- és puncsliskőr szolgált. A békeséges hangulat azonban nem volt őszinte. Bár eleinte kerülték a témát, a karácsonyozók végül mégis csak megtárgyalták a hadi helyzetet.

Nagyanyám telepes rádióján befoghatták a győri rádiót, amely harcra és kitartásra buzdított. Budapest ostromáról nemigen beszéltek, helyette inkább arról, hogy a német csapatok megindultak a főváros felé, és hamarosan felmentik a védőket.

Csend volt, csak Víz Károly arca derült fel. Víz önkéntes volt az első világháborúban, az itáliai fronton. A vereséget, a magyar hadsereg felbomlását, felbomlását képtelen volt megemészteni. Az egyenruhától nem is vált meg: vasúti tiszté avansált. A Felvidék visszacsatolása után a kassai pályaudvar állomásfőnöke lett. Öt gondtalan évet töltötték Kassán Kató nénémel, jó fizetés, elegáns lakás, nagy evések, ivások, vendégeskedések. Víz Károly már ekkor elhízott. De hát 44 végén menekülniük kellett, közeledett a front. Víz azzal vigasztalta magát, hogy mindez csak átmeneti állapot, a visszatérésük hamarosan megtörténik. Mert a németek mindent visszanyomják az oroszokat, a Kárpátokon túlra.

– Na ugye! – elkendezett Víz a győri hírek hallatán. – Megmondtam! Most jön a fordulat! A németek bevetik a csodafegyvereket, megfordítják a háborút! Budapestnél minden megfordul!

– Akkor miért nem maradtál otthon? – kérdezte egy idő után az édesapám.

Víz Károlyt váratlanul érte a kérdés.

– Kishitű vagy, Pityu! – vágta ki magát aztán. – Ez a mi bajunk, magyaroknak, hogy kishitűek vagyunk! Az ilyen kishitűség miatt kerülünk ebbe a nehéz helyzetbe, Pityukám! Inkább örvendeznél, hogy mielőbb jóra fordulnak a dolgok!

Végül a nagyanyám intette rendre Víz:

– Károly! Maga itt Pityu sógoraként vendégeskedik! És nem fordítva!

Karácsony és újév között a győri rádióból azért meg lehetett tudni, hogy a németek december huszonhatodikán, tehát karácsony másnapján felrobbantották a párkányi hidat, és az is kiderült, hogy az oroszok - súlyos harcok árán - elfoglalták Esztergomot.

A következő három hétben Esztergom háromszor is gazdát cserélt. Visszavették a németek, tőlük vissza az oroszok. Véglegesen. Édesapámék nem kételkedtek benne, hogy a mi házukat is a földdel tették egyenlővé. Odavesztek a gyönyörű bútorkok, a porcelánok, odavesztek mindenünk.

Január közepén vált bizonyossá, hogy Esztergom az oroszoké. Január végén Pest is az övék lett, februárban Buda is. A győri rádió azzal bízta a hallgatóit, hogy a német és magyar csapatok megvetették a lábukat a Dunántúlon. És készül a nagy pörölycsapás, az ellentámadás. A tavaszi Vihar.

Idegőrlő napok követték egymást. Mi történik most Székesfehérváron, Veszprémben, a Bakonyban?

Víz csak hajtogatta a magáét, de mindenki más érezte a tanítólakásban, hogy az oroszok feltartóztathatatlanul közelednek. Még akkor is, ha a győri rádió sikeres német ellenlökésekről számolt be.

– Már a Dunánál vannak a Tigris tankok! – emelte föl nehéz testét az asztal mellől Víz Károly. – Visszaveszik Budapestet!

Víz véglegesen felmentették a katonai szolgálat alól, de édesapám Meghagyási igazolványának dátuma lejárt. Ha igazoltatják, ettől a pillanattól kezdve katonaszökevénynek számít. Bevonatozott hát Szombathelyre. A Magyar Királyi Közellátási Felügyelőség vasi főfelügyelője 1945. február 28-án ráütötte a pecsétet apám Meghagyási Igazolványára:

„A m. kir. Honvédelmi Miniszter és Honvédség főparancsnoka 1945. január 28-án kelt rendelete értelmében jelen maghagyási igazolvány érvénye 1945. március hó 31-ig nyert meghosszabbítást.”

Ezek szerint apámnak 1945. április elsőjén kell majd katonai szolgálatra jelentkeznie Szombathelyen.

Miután a főfelügyelő átadta a meghosszabbított hatályú igazolványt, közölte apámmal, hogy március 5-én, hétfőn reggel újra jelentkezzen nála, mert a felügyelőségen akkor ismertetik az urakkal

a kireleptési ütemtervet. Édesapámnak, mint minisztériumi tisztviselőnek fel kell készülnie arra, hogy - a hadi helyzet súlyosbodása esetén -, a felügyelőség szombathelyi munkatársaihoz csatlakozva, a családjával együtt át kell települnie Ausztriába.

1945. március ötödike hétfőre esett. Ahhoz, hogy apám aznap reggel jelentkezessen a felügyelőségen, vasárnap be kellett vonatoznia Szombathelyre. A március negyedik, délelőtti vasvári személyre szállt fel. Amikor a vicinális begördült a szombathelyi állomásra, már vijjogtak a szirénák. Néhány perc múlva hullani kezdtek a bombák.

Apám kiugrott a vasúti kocsiból, és arafelé futott, amerre a legtöbben. A közeli temetőben, a sírkövek mögé bújva vészelték át az egymást követő négy légítámadást. Számottevő légvédelem már nem volt, ha felszállt is néhány magyar vadászgép, pillanatok alatt végeztek velük. Több száz amerikai nehézbombázó lepte el Szombathely légterét. Nemcsak az állomást, nemcsak a vágányokat, a műhelycsarnokokat támadták, hanem az egész várost. A belvárost is, a belvárosi polgárházakat, a Fő-teret, a püspöki palotát, a kaszinót, a Savaria Hotelt, és bombázták a kertvárosi övezetet is, kíméletlenül, új és új hullámokban.

A légítámadás lefújása után romváros maradt a támadók után. Félézer polgári halott. Asszonyok, gyermekek, öregemberek.

A temetőbe menekedettek lassan előmerészkedtek a sírkövek közül. Apám is kióvakodott a pályaudvarra. Felborult, összehasogatott, szétégett vagonok, térdre rogyott mozdonyok, szétszabdalt sínek, ledőltek falak. Halott vasutások és utasok, szétszóródott csomagok. Vértől, támolygó sebesültek. Egy asszony, a gyermekét keresve, szétárt karokkal, sikoltozva futkosott vagonról vagonig, majd leborult az összegyűrődött sínekre, és zokogva átkozódott.

A néptelen, kihalt, romos utcákon apám elindult a szállodába. Bár a Savaria hotel felső emelete beomlott, a földszinten kapott egy szobát, ahol eltölthette az éjszakát.

Másnap reggel jelentkezett a Felügyelőségen. Azaz jelentkezett volna, mert csak egy összeomlott épületet talált a helyén.

Este, a sietve megjavított síneken elindult egy személyvonat Nagykanizsára. Néhány riadt, szótlán ember gubbasztott a kupékban, köztük az apám. A vasvári állomásról hazagyalogolt Andrásháza, ahol tőle értesültek a szombathelyi terrorbombázásról.

Víz Károly kijelentette, hogy a németek ezt még visszafizetik. Bevetik az új csodafegyvereket, a rakéta sebességű Messerschmitteket, és az amerikaiak el-takarodnak Európából.

– És az oroszokkal mi lesz? – kérdezte apám.

– Visszatarakodnak. Amerika nélkül semmire sem képesek!

A következő napon apám jelentkezett a Magyar Közellátási Felügyelőség vasvári kirendeltségén. A hivatal működött, mintha mi sem történt volna a megyeszékhelyen. A kirendeltség-vezető ismertette apámmal az új keretszámokat. Ennyi és ennyi élelmet, zsírt, szalonnát kell előteremteni a katonaság számára.

– Zala megyében nem áll jól a front! – mondta a főfelügyelő. – Délen nagyon meglódtak az oroszok. Számítani kell arra, hogy újabb magyar alakulatok futnak be hozzánk.

Március huszadikán a kirendeltség-vezető figyelmeztette apámat, hogy készüljön fel az ausztriai kitelepülésre. Ők már javában csomagolták az iratokat, az írógépeket.

– Két nap múlva jönnek a teherautók, hozd be te is a családot!

Látván apám arcát, még hozzátette:

– Ez parancs!

Apám nem ment be velünk Vasvárra, de tartott tőle, hogy értünk jönnek. Nem jöttek. Ekkor már, egyébként, két német Wehrmacht-tiszt volt elszállásolva nálunk, a tanítólakásban. Március első napjaiban, a szombathelyi légitámadás után érkezett egy német század a faluba. A legénység megaludt a nagysiskolában, a padokon, és másnap átvonultak Mihályfára, ahol megfelelően el tudták szállásolni őket. Néhány tiszt Andrásfán maradt, a kiválasztott házaknál.

Hozzánk egy őrnagyot és egy századost osztottak be. A legényeik is Andrásfán maradtak, a velünk szomszédos két házban. Napközben a németek nem tartózkodtak a faluban, sem a tisztek, sem a legényeik. Mihályfán volt dolguk, az alakulat parancsnokságán. De estére mindig visszatértek. Ahogy a tisztek szavaiból kiderült, a németek a vasvári sánc, az egykori római hadiút, és a Rába vasvári hídfőjének védelmére rendezkedtek be.

A tisztek, miután elnézést kértek a zavarásért, beköltöztek az utcai szobába. Mi a belső szobában zsúfolódunk össze.

Édesapám és édesanyám jól beszélt németül, konyhanyelven a nagynagyam és Vízy Károly is.

Nagynagyam esténként vacsorával várta a lakóinkat, akik tisztességgel megfizették az étkezést. Ingyen vendégséget nem fogadtak el. A vacsoraszatálnál - a kezdeti visszafogottság után - megindultak az éjszakába nyúló beszélgetések.

Az őrnagy civilben gimnáziumi tanár volt, a százados mérnök. Mindvégig udvariasan és előzékenyen viselkedtek.

Az első, tapogatózó esték után a németek feloldódtak. Az őrnagy nyíltan beszélt arról, hogy ők nem kedvelik Hitlert, sőt. A német nép elveszejtőjének tartják. Holdkórosnak, hagymázos bolondnak. A százados egyetértően bólogatott.

– A Wehrmachtban sokan gondolkodnak így - mondta az őrnagy.

– De hát, mégis... – szólalt meg óvatosan apám.

– Miért harcolunk érte mégis? Azért, mert a Wehrmacht tisztjeinek többsége nem vallhat színt. Hitlernek van SS-e, van töméntelen rajongója. Aki nem páriroz nekik, annak vége!

A németek egyre őszintébben beszéltek, jólesett nekik, hogy a szállásadóik, Vízy Károly kivételével, egyetértenek velük. Ő csak hajtogatja:

– Hitlert nem lehet legyőzni! Mostanra készültek el a csodafegyverek!

A két német először meghökkent, aztán a nagynagyam a szemével jelzett nekik, hogy ez is egy eszelős, nem kell komolyan venni.

Mindenesetre a tisztek egy ideig tartózkodóbbakká váltak. Itt ez a vizenyős szemű, kövér ember, lángoló szemmel, izzadó üstökkel, és a háború még tart, itt a Dunántúli nyugati részében legalábbis tart.

Nagynagyam a konyhában félrevonta Vízyt:

– Nézze, Károly! Mondtam már magának, hogy maga Pityu jogán van itt! A vejem sógora. Nem maga a házigazda! Megkérem, hogy ne hozza kellemetlen helyzetbe a vendégeinket! Űriember nem sérti meg a vendégjogot! Nem a maga dolga, hogy igazságot tegyen a németek között! De ha ez a célja, keressen magának más szállást!

Vízy ettől fogva nem nyilvánított véleményét, csak az izzó szeme mutatta, hogy ő hisz a győzelemben, a végső győzelemben. Ott ült naphosszat a telespes rádió előtt, és hallgatta a győri adó híreit.

A falubeli főnyilas, Mozsár Gusztáv hozzánk járt a faskamrába, ha elfogyott a tüzelője. „Maguknak van fájuk, nekem nincs! Leáldozott az urak világa!” – vitte a tűzfát két-háromhetenként.

Egyik februári reggelen újfent betolta a talicskáját a hátsó udvarra, és odaállt a faskamara elé, hangosan követelve, hogy a nagynagyam nyissa ki az ajtót. A zajongásra az őrnagy kijött a tanítólakásból.

Mozsár meglátta a német tiszt egyenruhát, vigyázza vágta magát, a jobb karját fellendítette a magasba:

– Kitartás!

– Halt! – mondta az őrnagy.

– Ki ez az ember? – kérdezte a nagynagyamat.

– Hungarista.

– És mit csinál?

– Követeli a tűzfát.

– Az Önökét?

– Igen.

Mozsár még mindig a levegőben tartotta a kinyújtott, felemelt jobb kezét. Az őrnagy kivette a fegyverét a pisztolytáskából, odanyomta Mozsár tarkójához. Mozsár először nem értette a helyzetet, de amikor az őrnagy kibiztosította a pisztolyát, a kattanás hangjára fél térdre rogyott. Aztán a talicskáját hátrahagyva el akart iszkolni. Az őrnagy rákiáltott: vissza! Intett neki, hogy vigye a talicskáját is.

Zala megyéből már erősen áthallatszott az ágyúszó. A németek esténként, vacsora után megkérték az édesanyámat, hogy üljön a zongorához. Mozartot és Schubertet szerettek hallgatni. Behunyták a szemüket, engedték átcsobogni magukon a zenét. Ilyenkor mintha valóban civilben lettek volna, tanárként és mérnökként. Mintha elfeledték volna, hogy háború van, és ebben a háborúban egyre fogyanak a napjaik. Egészen meghatódtak, amikor a német költészetre terelődött a szó, és édesanyám – miként a soprán orsolyitáknál tanulta – német nyelven elmondta a *Vándor éji dalát*.

Goethe, Hölderlin, Schiller, Rilke, Novalis – röpködtek a nevek, a németek egy-egy vessort mormoltak maguk elé, el-hallgattak, és elnéztek valahová messze, a távolba. Alighanem Németországba.

Ahogy közeledtek az oroszok, esténként úgy nézegettek egyre inkább arra, hazafelé. Ám tudták jól, hogy ott meg az angolok és az amerikaiak közelednek.

– Még néhány nap - mondta az őrnagy, és a tisztek a likőrös poharat emelve koccintottak a háziakkal. – Még néhány nap...

Az utolsó estén az őrnagy melegen megköszönte a vendéglátást. Kérdő szemek szegeződtek rá.

– Hát igen – mondta az őrnagy, és végigsimította a kezét az őszes halántékán.

– Ránk, németekre kegyetlen idők jönnek. Ránk, katonákra különösen. De az egész Németországra. Önöknek, magyaroknak azonban még ennél is szörnyűsegebb lesz!

Bár a tanítólakásban mindenki sejtette a jövőt, ettől a vészjósló mondatától valóssággal megfagyott a levegő. Szembesülni kellett azzal, amit a karácsony óta eltelt három hónap alatt éreztek, de amit ki-mondani senki sem akart. Édesapám sem. Még Vízy Károly arca is megkövült. Ezt mondja, ezt jóslja egy német? Egy Wehrmacht őrnagy?

A németek Vasvár irányában vonultak el, át Mihályfán, át a szőlőhegy oldalában kanyargó postaúton. Láthatóan nem kívánták védeni a Hegyhát kicsiny falvait, egymásra buckázó dombjait. Március huszonötödikén magyar katonák érkeztek Andrásfára. Szakasznyi magyar honvéd, öreg, fáradt bakák, két zörgő teherautó hozta őket. A legénység a nagysiskolában aludt meg, a tanterembe hordott szalmaszakókon, a tisztek a kúriaszerű Hodász házban szálltak meg. Kedvetlenek és szomorúak voltak, a katonák is, a tisztek is.

Édesapám szóba elegyedett az öreg bakákkal, kérdezte őket, hová valók. Alföldi fiúk voltak, Cegléd környékiek. Két napot töltöttek a faluban, huszonhetedikén elvezényelték őket.

– Hová mennek? – kérdezte édesapám.

– Ki, Ausztriába.

Egy-egy papírost dugdostak az édesapám, a nagynagyam kezébe, juttatnák el a rövid, ceruzás üzenetüket a feleségeknek, a szülőknek. Nemigen hittek benne, hogy valaha még meglátják őket.

A falu csak akkor szembesült vele, hogy egyedül, védtelenül maradt, amikor velük is elberregtek a csörömpölő teherautók. Az emberek attól féltek, hogy az utolsó pillanatokban parancs érkezik, és

kivezényelik a leventéket az arcvonalba. Mint ahogy a Zala megyei falvakban sok helyütt bevetették a tizenöt-tizenhat éves fiúkat. Sokszor használható puska és megfelelő felszerelés nélkül.

De nem jött már senki, aki a parancsot kiadta volna.

A szőlőhegyről, a postaútról már látszottak a közeli zalai torkolattüzek.

Két fiatalasszony, Kaczor Gáborné és Bóbits Jánosné felkereste a nagynagyámat. A férjeik a fronton voltak, kisgyermekekkel, egyedül kellett várniuk a jövővényeket.

– Tekintetes asszony! Igazgató néni! Kitehetjük a fehér zászlót?

– Hová akarjátok kitenni?

– A Haranglábra!

Március huszonhetedikén egy paryolat-fehér, kivastalt ágylepedőbe kapdosott a szellő a Fő utcában, a domboldalon, a Harangláb tornyán.

Andrásfa megadta magát.

Aznap csend honolt a faluban, halotti csend. A szomszédok már egymáshoz sem mentek át. A várakozás idegfeszítő órái megbénították az embereket. Mintha az állatok is érezték volna a veszedelmet, elbújtak az istállókban, a padlásokon, a pajtákban. Este és éjszaka még csak kutyaugatás sem törte meg a csendet. A mi családunk, pokrócokba burkolózva, már kinn kucorgott a konyhakerti bunkerben.

Március huszonnyolcadikán, nagycsütörtök reggelén három vörös süveges kozák lovas viharzott át a mozdulatlanságba dermedt falun. Ahonnan várni lehetett őket, délkelet, a temető felől jöttek.

A kozákok a Haranglábnál megfordultak, és alávtattak a völgybe. Kalamár

Jenő, a falus kovácsmester akkor már kinn állt a kertjük kapujában.

Jenő bácsi a Fő utcában lakott, csaknem szemben a tanítólakással. Az első világháborút megjárta, szibériai fogságot kiállt ember volt, s mint ilyen, konyított kicsit az orosz nyelvhez.

– Majd én szót értek velük! – biztatta már jó ideje a falubelieket a boltban és a kocsmában. – Az oroszok is két lábbon járnak, ezek is csak emberek. Jézus Krisztus nekik is Jézus Krisztus! Ismerem én közöttük sok rendes embert!

Meg is fogalmazta magában szépen, orosz nyelven, hogy mit mond a győzteseknek. Andrásfa a béke faluja, az itt élők békés nép, és a katonák gondoljanak a feleségeikre, az édesanyjukra, ne bántsák az itteni asszonyokat, lányokat.

– Dobruj gyen, szoldáti! – kiáltotta a kapuban. – Mir, mir, mir!

A lefelé száguldó három kozák meglátta Jenő bácsit, az integető karját. Az egyikük hirtelen oldalra fordult a nyeregben, és a dobtaras géppisztolyából beleeresztett egy sorozatot a kovácsmesterbe.

Aztán csak a lópaták távolodó csattogását lehetett hallani, majd az utcára kiszaladó jajveszékkelő özvegyet. Mire Jenő bácsit behúzta az udvarra, már halott volt.

Megint csend szakadt a falura, vészjósló, mély csend. Még egy óra telt el, mire megérkezett a gyalogság. A lakhegyi dombon, a temetőn át, mezei utakon tódultak a faluba, eddig sosem látott egyenruhában, mellükön átvett géppisztollyal, vörös csillagos sapkákban. Ahogy özlönlöttek, egy-egy kisebb csoport kivált közülük, és máris be a portákra, a házakba. De így sem fogytak el, csak jöttek egyre, mint akiket újra és újra megsokszoroztak.

* Részlet a szerző készülő regényéből.

A SZÉLMALOM

Ballai László

A falu határában nagy zsongás támadt. Mindenki látni akarta a külföldieket. A strandról üres kosarával arra ballagó Besenyő néni gyorsan hazaszaladt, és megfőzött még egy adag kukoricát. Az ámbituson szunyókáló férjét is felkeltette, rakja már meg a motor oldalkocsiját demizsonokkal, hátha az idegenek szívesen fogyasztják a bort és a pálinkát. Berei gazda, aki a nyár derekán is szokott vágni, friss füstölt áruval jelent meg. A hírre Vona primás bandája is odakíváncsiskodott, s végül többet muzsikált össze, mintha a kora nyári kánikula ájulatóba szenderedett Zöldfában maradt volna. Ezeknek a franciáknak minden „trebón” volt és „ekszelen”. Pedig furcsán festettek. Egy zöld hajú lány melltartót, sortot, tornacipőt és necccharisnyanadrágot viselt.

– Hogyan fog ez dolgozni? – jegyezte meg Besenyő néni.

– Dolgozni? Már miért dolgozna? Az efféle nem dolgozik, eltartják – vélekedett Berei gazda.

– Pedig dolgozni jöttek. Az a magas, őszülő ember vette meg az öreg malmot. – És ezekkel akarja felépíttetni? Annak például karika van az orrában, mint a malacnak – Berei gazda egy alumíniumszegecsekkel alaposan kidekorált fiúra mutatott.

– Pedig ezekkel – erősködött Besenyő néni.

– No, azt megnézem én.

A magas úr is felmérte, mint emelkedik folyamatosan a táborozók hangulata, és csökken egyszersmind a táborverés üteme. Besenyő bácsihoz lépett, és rámutatott az oldalkocsijában sorakozó demizsonokra.

– Én mind megvesz a quest-ce que... a dame-jeanne-okat – mondta.

– A demizsont? Mind? Tényleg mindet? – Besenyő bácsinak villogott a szeme. – Hozzak-e még? Nagyságos uram, ne hozzak-e még?

– Majd én szól.

– Megegyeztünk. Csak felírjuk, hány demizsont hagytam itt, hogy ne legyen vita.

Időközben Berei gazda homlokán egyre sötétebb ráncok fodrozódtak. Jó szomszédok voltak Besenyőékkel, de hát ami sok, az sok. Ő is odalépett a franciához.

– Kérem, nem venné meg ezt a kevés kolbászt is? – kérdezte.

– Ez kevés? – csattant fel Besenyő néni. – Jó, hogy egy egész disznót nem hoz ide.

A francia elnevelte magát.

– Jó – mondta. – Én majd szól, ha kell még.

Vona primás is egyre közelebb oldalgott a bandájával. Amikor az öregek nagy kézrázogatók után távoztak, legényeivel a hurokba csapott és rákezdte:

– „Wilkommen, bienvenue, welcome...”

A táborvezető a dal után barátságosan kifizette őket is, mondván, majd üzen, ha szüksége lesz rájuk.

– Mit keres Tápióbesnyőn egy francia úriember? – kérdezte a falu felé balagva Vona primás.

– Biztosan bolond – mondta Gyuri, a bőgős.

– Nem az a kérdés, hogy ő mit keres itt, hanem, hogy mi mit kereshetünk rajta – tette hozzá bölcsen Feri, a kontrás.

– Egy szó mint száz, holnap is itt kezdünk, fiúk – jelentette ki Vona primás.

Mire a banda a Zöldfába ért, öreg este lett. A helyiség kongott az ürességtől.

– Ha már nem zenélhetünk, vacsorázzunk egy jót – mondta Vona primás.

– Arra nem gondoltok, hogy nekem is játszhatnátok egyszer? – zsörtölődött Sanyi úr, a kocsmáros. – Merre kóborolotok egész nap? A polgármester keresett benneteket.

– Merre, merre? Az egér is a mag után fut – mondta Vona primás. – No, melegítse meg azt a jó birkapörköltöt, amit reggel tett oda. Eljárszom érte a kedvenc nótáját.

– Hogyanisne, zsványok, most fizetni fogtok az ételért! Látom én rajtatok, hogy pénz állt a házhoz.

– Nem a pénz érdeklí magát Sanyi úr, hanem az, hogy mit láttunk. Olyan nőket láttunk, hogy az egyiknek zöld volt a haja, a másiknak necces a harisnyája. De hozza csak azt az ételt, majd elmesélem én sorra.

– Zöld hajú nő, fúj! Az legyen a tied, Jani. – Azzal a gazda eltűnt a konyhában, hogy hamarosan egy illatoktól gözölgő tállal térjen vissza.

– Sanyi úr, maga az ország legjobb szívű kocsmárosa – hízelkedett Vona primás. – Nem is értem, hogy nem ment még tönkre... De mondja, miért kerestek minket a polgármester?

– Hogy menjetek el velem muzsikálni az öreg molnárhoz. Rá kéne bírni, hogy látogasson ki a malomhoz.

– Gábor István oda aligha fog kimeni. Már háromszor elvesztette a malmát – mondta Vona primás.

– Háromszor?

– Először akkor, amikor a nagybátyja, a hentes- és mészáros, gyermektelenül megözvegyülve, tízéves korában felajánlotta, hogy fizeti a tanítása költségeit. Be is íratta Kecskeméten a kollégiumba. Ám Gábor Istvánt az apja szíjjal hajtottá vissza az iskolából a malomba, avval, hogy neki ott van a helye, ahol valamennyi ősenek volt, és minden utódjának lesz.

Az öreg Gábor a testvérével, akit „hitehagyó ördögnek” nevezett, soha többé nem állt szóba. Másodszor akkor vesztette el, amikor bevitte a téészbe.

„Hozza be, István – édeskedett neki az elnök. – Mit is kezdené vele? Omladozik az egész. De ha behoza, úgy kicsináljuk, hogy hetedhét országról a csodájára járnak.”

„De már egy gőzmotor csak kellene bele.”

„Mit gőzmotor? Dízel lesz abban, István, szovjet dízel!”

Egymás markába csaptak. De nem került a malomba se szovjet dízel, se gőzmotor, még csak ki se tatarozták, a téész bezárta úgy, ahogy volt. Ötven évig omladozott tovább, amikor életveszélyessé vált, dróttal körbekerítették.

Harmadszor pedig tíz éve vesztette el a malmát az öreg molnár. Akkor, amikor a téész felszámolt, és ő indult, hogy birtokba vegye, de a polgármester megállította a falu szélén, hogy neki oda nincs jogosultsága belépni.

„Hogyhogy nincs? – kérdezte az öreg. – Én vittem be a téészbe, én is hozom ki.”

„De a felszámoló már kihozta. El fogják adni.”

„Az enyémet? Nem értem.”

„Én sem értem, de higgye el, hogy így van. Nagyobb baj lehet abból, ha odamegy, mint ha nem. Még beperelik, és rámehet a háza is.”

„És akkor az unokám fedél nélkül marad?”

Azzal Gábor István kitörölt egy könnycseppet a szeme sarkából, és soha többé még csak a közelébe sem ment a régi szélmalomnak. Most ugyanez a polgármester azzal hajkurássza, hogy látogasson ki oda, mert ez a falunak marketing szempontból olyan fontos...

– Marketing? Az meg mi, Jani bácsi? – tudakolta a bőgős Gyuri.

– Az olyan kupecség, mintha te mielőtt megfognád a hangszeredet, fél óráig magyaráznád, hogy milyen jól tudsz bőgözni, aztán amikor a hurokba csapsz, kiderülne, hogy nem is tudsz.

– De hát én tudok!

– Nem is lesz belőled jó marketinges. Augusztus huszadikán a szokott időben, délután ötkor Vona primás bekopogott Gábor István ajtaján. Még odafele ment Feri, a kontrás megkérdezte:

– Nem a malomhoz kellene inkább... – de elharapta a szót, mert Vona János tekintete felizzott, mint a tűzből kivett billog.

– A becsület az becsület – mondta a primás. – Pénzt sokszor lehet veszíteni, de becsületet csak egyszer. Mi minden évben augusztus huszadikán ottlő hatig itt muzsikálunk.

– És miért, Jani bácsi?

– Mert az öreg molnárnak meghalt az egyetlen fia, Lajos. Nem sokkal azután, hogy tanszékvezető lett az egyetemen.

– Az még tán a polgármesternél is nagyobb?

– Bizony. Volt is belőle nagy botrány a faluban, amikor az öreg molnár negyvennyolcban elengedte az egyetemre a fiát.

„Elment az eszed?” – támadt neki Berei.

„Kommunista lettél, vagy mi?” – gorbította le Besenyő.

„Nevezhettek akárminek, döntöttem” – zárta le a vitát a molnár.

– Értem. És azon a napon halt meg a fia.

– Nem. Azon a napon született meg az unokája, akit a fia már nem láthatott. Helyette ünnepli meg évről évre.

Az öreg molnár pálinkával várta őket. – Lajos mindig azt mondta, ha fia születik, cigányt hívát – szólt az aggastyán.

– Hát az unoka, Pista bátyám? – érdeklődött Vona primás.

A galambösz Gábor István halottápadt arcát enyhe pír futotta be.

– Neked most azt kellene kérdezned, János: „Mi volt a kedvenc nótája?”

– Ne haragudjon, bátyám. És még én magyaráztam a fiúknak jövet, hogy mióta is... Na szóval, mi volt a kedvenc...

– Hagyd el, János! – Az öreg lerogyott egy székre. – Igyatok, nem kell a zene...

Csönd lett. Két vekker egymást felváltva ütött gyengébbet, erősebbet, mintha az idő maga sem tudná eldönteni, melyik másodpercben mit akar.

– Töltsék-e még, Pista bátyám? – kérdezte Vona primás.

– Magatoknak – felelte a molnár. – Férfi az már, nem unoka. Külföldre ment dolgozni, hogy ott jobban boldogul. Aztán megházasodott.

– Az áldóját! Hát akkor azt játszótok, fiaim, hogy Lakodalom van a mi utcánkban...

Az imént még halotti némaságba dermedt házat betöltötte az édes muzsikaszó. A polgármester is betoppant.

– Lakodalom van? Hol? – kérdezte, és orrcimpái megremegtek, mint a vizslának, ha szagot fog.

– Magam sem tudom. An-ti-besben vagy hol volt. Hívott az unokám, hogy menjek, de hát mit csinálnék én ottan? A menyemmel szót sem értenék.

– No, ahhoz nem kell külföldre menni, hogy a nőnek szavát se érte az ember – kacagott nagyot a polgármester. – Hanem, igaza van, mit is csinálna ott a messze földön. Jöjjen hát ki velünk a régi szélmalomhoz.

– Aztán minnek?

– Ne mondja, hogy nem tudja, hogy felújították a malmot.

– Az én malmomat-e?

– Nem a magáé. A téész felszámolt. Eladták a malmot. Most már kész, kívül-belül felújították. Külföldről jöttek a munkások, kéthetes váltásban.

– Miért, Magyarországon már nincs munkás?

– Ezek önkéntesek voltak.

– Én is voltam önkéntes negyvenöt után.

– Most nem erről van szó.

– Soha nem arról van szó, mint amiről maguk beszélnek, politikusok. Miért nem újította fel a téész?

– Nincs már téész.

– Akkor pedig a malom az enyém.

– Miért kezdjük újból és újból, Pista bácsi? – sóhajtott fel a polgármester. – A malom egy francia úré. De attól még maga a falu molnára. És most, Szent István ünnepén felavartjuk az öreg malmot. Pista bácsi nem hiányozhat.

– Nem hiányzom én magának, mint ahogy az apjának sem hiányoztam, aki a tanácselnök volt, meg a nagybátyjának sem, aki meg a téészelnök volt, és ő velem söpörtette a téészudvart, a falu molnárával.

– Jaj, akkor diktatúra volt! Meg kommunizmus.

– Miért, ma mi van? Akkor is a maguké volt a falu, ma is az. Akkor is kellett a szavazat, meg ma is kell. De az ember sosem kellett. De ha annak a francia molnárnak szüksége van rám, az majd idejön, és elmondja nekem, mi a kérése. Most húzzátok rá, János!

A polgármester kíséretében kiszáratva megérkezett a francia úr, egy magas, őszülő ember.

Udvariasan meghajolt, úgy mutatkozott be:

– Gérard Monk. Én szeretné megkérni, tisztelje meg az ünnepet.

– Hány malma van otthon? – kérdezte Gábor István.

– Nekem nincs malom.

– Nincsen? Hát mi a maga foglalkozása?

– Tanár.

– És idejött molnárnak? Ezt én nem értem.

– Szükség van a régi várkastélyak, a templomok. De szükség van a régi malmok is. Hogy az emberek tudják, miből a liszt, miből a kenyér. Lássanak búza, lássanak megőrlik. Szükség van hagyomány, hogy tiszteljük az élet.

– Mi a kedvenc nótája?

– Szanson – segített Vona János.

– Á, szanson. A Non, je ne regrette rien.

Vona bandája már repítette is a társaságot a Szajna-partra.

– Kérem szépen, szükségem van a véleménye, Gábor úr.

– A véleményemre? Induljunk. Ti meg ezt az utolsó nótát játszótok János, amitől úgy elérékenyült az úr.

A régi malom körül hatalmas tömeg gyűlt össze. A szomszédos falvakból is idereseglettek az emberek, de még Kecskemétről is szép számmal érkeztek. Ahogy közeledtek a malomhoz, a polgármester egyre izgatottabbá vált. Előelóvetett egy gyűrött papirost, és beleolvastott, tartalmát mormogva próbálta visszamondani. Végül előresietett, hogy személyesen ellenőrizze a dobogót, a mikrofont, az átvágandó nemzetiszínű szalag feszességét, a tűzijáték petárdáit és a lacipecsenyét. A francia szanson ütemére az emberek ütemesen összeütköztek tenyerüket.

A polgármester felállt a dobogóra, hogy átvegye a taps vezénylését. Intésére készlenlétbe helyezkedett a leánykórus, hogy elénekelje a Himnuszt. Egy furgonon megérkezett az új kenyér.

A lelkesedő kiáltások a cigányzenét is túlharsogták.

– Éljen mőszjő Monk!

– Éljen Gábor Pista bácsi!

– Éljen a malom!

A polgármester elővette papírját, és beleszólt a mikrofonba:

– Éljen Magyarország! Éljen az új irány! Éljen az összefogás! Egy kis csendet kérek. Kérem, mőszjő Monk, és kérem, Pista bácsi, foglaljanak helyet. Üdvözlöm a...

Gérard Monk jobb keze tiltón a magasba emelkedett.

– Még nem kezd, polgármester úr – mondta. – Előbb Gábor úr megnézi a malom. Kérem, engedjenek...

A tömeg engedelmesen megnyílt. A polgármester pulykavörös lett dühében, de a következő pillanatban már – tapsra buzdítva a megjelenteket – gyorsan csatlakozott a régi és az új molnárhoz, mintha ő alakította volna így az eseményeket. Beléptek a malomba.

– Mondja meg, olyan, mint régen? – kérdezte a francia úr.

Semmi sem volt olyan. Gábor István annak idején alig győzte kicserélni a korhadó gerendákat, tapasztgatni a málladozó falakat, de soha nem gyűlt össze annyi pénze, hogy tisztességesen kitatarozhassa a malmot. Itt meg újdonszerű volt minden, az első deszkától az utolsó iszkábaszőgig.

– Bárcsak ilyen lett volna! – mondta az öreg molnár. – Bárcsak a világ minden tanára kitanulta volna a molnár- és az ácsmesterséget! Azt beszélnek, a faszerezeteket maga készítette...

– Igen.

– Én nem tudtam volna így megcsinálni.

Gérard Monk meghajlással köszöntötte meg az elismerést.

– Köszönjük, Monk úr, köszönjük Pista bácsi! Akkor hát kezdjük az ünnepséget... – azzal a polgármester tisztelegni kezdte kifelé a két férfit a malomból.

Am az öreg molnár megtorpant a szép rendbe állított zsákok előtt. Egyet kibontott. Belemarkolt, és ujjai közt gyengéden pergette a gabonaszemeket.

– Istenem, valódi búza! – sóhajtott fel.

– Persze, valódi búza – mondta a francia úr. – Itt minden van valódi.

– Engedje meg, hogy az első zsákot én öntsem a garatra.

– Szó sem lehet róla – szólt közbe a polgármester.

– Csak erről lehet szó – felelte szigorúan az öreg molnár. – Megköszönöm, hogy a véleményemet kérték. Maguk alaposan kitanulmányozták mindent. Egy szó tanácsot sem adhatok. De az első zsákot még fel tudom önteni a garatra.

Vona bandája tust húzott.

Gábor István egyetlen lendülettel fölemelte a nyolcvankilós zsákot, beleöltötte a garatba, és meghalt.

Csontos Márta Fényérzékeny

*Uram, a fény fölött
Te vagy a Fény, s én
vagyok általad a tartalom
Ég és Föld között.*

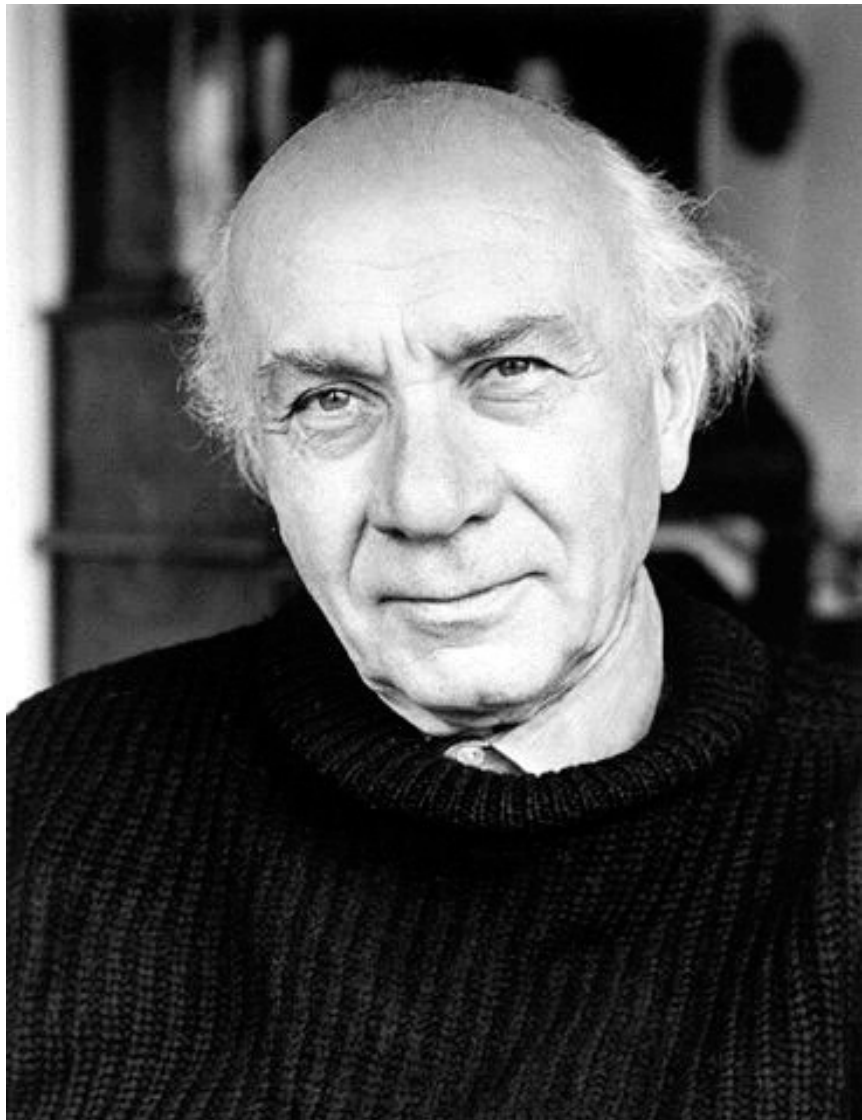
*Te vagy az abszolút létből
kilépő bölcs hallgatás,
én vagyok az emberi
hangból gyűrt, önigazolást
sürgető ideológia.*

*Köréd építem a gondolatot,
majd újra meg újra átrendezem,
hogy végre elérjelek Téged.
Csak egy marék por vagyok
még veled kíván keveredni.
A távolságot önmagamba oldva
magamhoz ölelni akarom a messzeséget.*

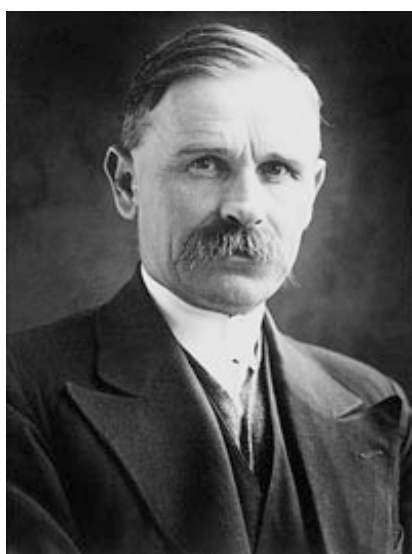
*Oly nagy köztünk a hasonlóság,
mégis két külön világ vagyunk.
Te ikon maradsz egy arany képkeretben,
mint megbonthatatlan világszellem,
még és csak hibás rekonstrukció
lehetek, csak elhanyagolható
részesedésem van az örök Egyben.*

VERES PÉTER ÚTJA

Illyés Gyula

gesen. Márai éppúgy szemmel tartja mindkettőt, akár Németh, Cs. Szabó, sőt Tamási. (S ilyenkor vitázunk, szólnak-e bele a köz ügyeibe az írók. Csak ők tudnának: a műfaj már csak rájuk vár.) Veres is a többi útjára vágott: külön-külön vette elő az oly konokan egymáshoz vonzókat. Írt négy-öt egészséges, erős, talponjáró novellát és egy jóra sikerült verset. Ezeket az olvasók nemigen ismerik; *Gyepsor* című kötetben jelentek meg. Aztán a másik fél felé fordult. Képességeinek ismerete óvatosságra inthette volna. De annál több volt, ami csábította és ösztökölte. Legendája előbb volt, mint alkotása; személye már pályája kezdetén ismertebb

ben azt hittem, csak népvézereknek készült, de ahogy a könyv hosszabbodott, egyre jobban kiderült, hogy én tévedek, a szerző nemzetvezérekre gondol. A tévedés oka, hogy ez neki is csak később jutott eszébe, könyve elején még az ország jobbra törő parasztfiaihoz szól, nekik bizonygatja kezdetben naív kérdéssel, hogy milyen bölcs és hiteles tanácsokat fog adni. „Engem – írja – nem riaszt vissza, ha sem a hivatalos tudomány, sem a polgárság művelt vezetői nem tartanak illetékesnek, hogy a magyarság nevében beszéljek, avagy éppen oktató hangon beszéljek.” Ilyen aggállal múltunk nagyjai sem törődtek. „Ehelyett Zrínyi megírta a *Német maszlak – török dfiumot*” – folytatja, bizonyítékát adva annak, hogy él és örökösök a Múza: épp elhittségük csúcán sújtja le a kérkedőket, egy villanó mosollyal. (Ilyen címmel ugyanis nem Zrínyi írt könyvet, hanem Laczkó Géza.) Nincs Veres hívei között senki, aki figyelmeztetné? Vagy háta mögött ők is mosolyognak? Megbecsülésem jele is, hogy szemtől szembe állok most vele.

Mert szándéka nyilván nemes, csak a gondolatokban téved el, abból az egyszerű okból, hogy minden gondolatot, amit a levegőből kifog és megért, sajátjának hisz, gondolatot pedig igazán rengeteg tarkát hord manapság a szél. Így történetesen, hogy ő, aki kétségtelenül azt vallja, hogy a parasztság (a munkás-ság példájára) csak alulról, saját erejéből emelkedhet, hirtelen hitet és elvet vált, s már nem is új nemességet, hanem új cézárokat nevel, tetterős, csak saját lelküknek felel vezetőket, akik be mernek vágni egy adura is. „Világtörténelmi leckét adott ebből Mussolini az abszizin ügyben.” Bevallom, a könyv olvasása közben nem egyszer visszafordítottam a címlapot: valóban a te neved látom ott, Péter? Hogy pirítsak rád közös múltunkkal? Ki ünnepli most eszméi benyomulását az ao-ba? Ily könnyű elfeledni az ősi népi tapasztalatot, hogy minden hatalom, a legkisebb is, egy falusi kisbíróé is természeténél fogva megront? Hogy megront már az utána való vágy is? Hogy a „tömeggel” a feladat csak az emberiesítés lehet: az egyének szabad és egyenlő függetlenítése?

A könyv azzal is züllesztget, amivel példát akar adni. Tisztelem az író, mikor bevallja, hogy őt csak a becsvágy mozgatja, az az „öztönző démon”, hogy „különb akarok lenni!”, de megállok, amikor néhány háború előtti kocabölcselelő nyomán ebből pedagógiai elvet farag, ezt oltja a cézárságra buzdított parasztfúlkába. Amitől kezdetben is tartani lehetett, itt hegymalásszerűen következtet be. A maga sajátos területén, a tapintható valóságon túllépő író kapkod, az idegen légkörben egyensúlyát veszti, nyilván ezért düllesztli mellét, s üti fejét egyre magasabbra. Ő, a józan nép fia a mozgalom vagy a valóság fejelemén ki-

vül úgy beszél, mintha mámoros volna. „Maga a hatalom érzése egészen rendkívüli érzés, megmagyarázni nem is lehet: ezt érezni kell – írja. – Ha van benned hatalomvágy, akkor tudod, hogy mi csoda. Emberek millióival rendelkezni, szeretni őket s ugyanakkor parancsolni is nekik...” Öszinteségével ilyen érzelmeket plántál. Új világszemléletét nincs módom kedvem szerint bírálni: az írói versenyben, hogy kinek rekedt legtöbb betűje a cenzúrán, azt hiszem, én viszem a pálmát. Így csak stílusáról szólok. Nem tartom véletlennek, hogy e mámoros áradásban nyelve is megromlik; olyan mondatokat ír le, mint a frissen magyáritott zsargonújságok: „az östehetségekről, akik vannak”. A régi szép barázdákból homoksivatag ráncai lesznek. Ha van leleplező stílus, ez az. A Múza kegyetlenül működik: már törvényszerű, hogy az író épp a legalaposabb közhelyek után nyújtja át bal kezét a jobbhoz egy meleg gratulációra.

Szeretném hangomat még élesebbé tenni, karvastagságúak már a fattyúhajtások ezen a szépen indult termőfán. Az ügy érdekében nyesem. Veres a szépprózától elfordulva, nem a társadalomszemléletet választotta, hanem az utcai politikát, de itt sem a parasztságot, hanem a koroszmékre hajló, sőt hajbókoló „értelmiségi tömegeket”; azok méltó vezérre találnak benne; de csakis azok. Hadd mondjam még egyszer: én, akit valamikor azok közé számított, akik útját egyengették, e mostani útját eltorlaszolni szeretném, minden áron, akár barátságunkén is. Egy darab reményem él benne, ezt menteném. Az ő bukásával – melytől már csak egy lépés, a nevetesség lépése választja el – egész népi mozgalmunk ütheti meg magát.

Ma is vallom, hogy ez a mozgalom, amelynek élgárdája a régi lobogót most, nem tudni, milyen megmondósból, egy színházi hetilapban ütötte le, a háború utáni szellemi élet legfontosabb jelensége volt. Veresnek is ez készítette elő a talajt, ez tüzte ki célját is. De természetesen nem személyiségének, hanem személyében annak a rétegnek, amely mondandóját órá bírta. E mondandó meghallgatására az első parancs: az alázat. Ez első parancsa az írói hivatásnak is. Veres ehelyett „azonosult a néppel”, majd a magyarsággal, így nézi már az emberiséget is. Nem hiszem, hogy csak a divatos mítoszok hatására; inkább egy lírikuséra, Adyéra, akinek a verselésben ugyan nem akadt epigonja, de annál több akadt a magatartásban, abban az önistenítő fejedelmeskedésben, melybe Szabó Dezső óta annyian beleesnek és bennragadnak. Itt az idő, hogy ő kiláboljon belőle. Ha magába száll, úgy száll a népbe, a valóságba: úgy lesz író is, népvézető is.

(1941)

Rousseau többször is elmondja, hogy egy sornélkül rötta napestig az utcákat, este pedig valamelyik szalonban hercegek és grófok hallgatták szavát az élet értelméről, a tökéletes társadalomról. Puskin kortársai két száműzetés vagy két megkorbácsolatás között olvasták fel műveiket ugyancsak hercegi szalonokban. A szalonok előadódobogóvá alakultak, de az üres zseb és a korbács alig változott; voltak – hogy így mondjam – nemrégiben is keleti országok, ahol a tapsfergetegben távozó író az utcán vagy szülőfalvában másképp csattogó tenyerek várták. Az ilyen nevelés, az ilyen változatos visszhang megkeményíti az író; de merevvé teszi néha eszméiben is; írói sors helyett nemegyszer prófétaíra téríti.

Veres Pétert először – van tán már tíz éve – mint csodát láttam. Egy szocialista népgyűlés ünnepelte olyan tombolással, aminőben egy Gandhinak lehet része. Kitűnő szónok volt; higgadt, világos okfejtéssel alkalmazott valami marxi tételt a nagyrészt entellektüelekből álló hallgatóság előtt. Elvitte a babért a hivatásos előadók elől is; mondatait az akkoriban divatos freudi kézikönyvek stílusára kanyarította, tele idegen szakkifejezésekkel. E mondatok azonban a legizesebb hajdúsági tájszólásban szálltak, abban a kedves, gondokahangú öblösítésben, amely az ó-t ao-nak zendíti, tán még ebben a szóban is, hogy pszichológia. A hatást nyilván elsősorban ez a kiejtés aratta, aztán a rokonszenves, bajszos hajdúfej s végül a csizma. Mindez „echt” volt. A közönség a maga világszemléletének hódítását ünnepelte: a világvárosi észjárás benyomulását az ao-ba és a csizmába. Én pirultam. Másutt megilletődtem volna a szónok képzettségétől, nemes indulatától és eszméitől; a sikert itt – kimondom a szót – a beszélő kutya siker éveit rokonítottam. Ezt megmondtam az ünnepeltnek is, midőn később összebarátkoztunk. Mosolyogva hallgatta, értelmes szeme ezt csillantotta: csak bízd rám. Látszott, hogy sok mindennel tisztában van.

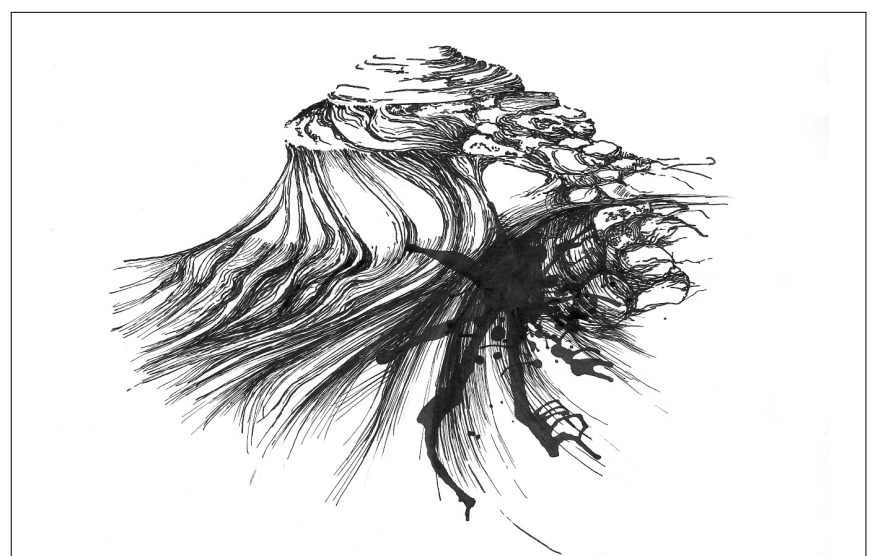
Aztán megismerkedtem írásaival. Ezek elragadtak. Nem tökélyükkel még, hanem az ígéretekkel: a belőlük áradó tárgyilagossággal, a nyugodt szemlélettel, a beszámolás hitelességével. Az idegen szó, az idegen mondatfűzés tűnőben volt; egy keresetlenül a lényegre törő s egyszerűségében rokonszenves író készülődött; rengeteg anyaga volt s kitűnő írói iskolázottsága: társadalomszemléletet a munkásmozgalomban tanult. Lehetősége, feladata s területe új és óriási: a nyugati szociológia, sőt szocializmus eszközeivel feltárni a magyar parasztvilágot, irodalmi alkotásokban. Az utóbbira is minden jel biztató: folyamatos, tiszta előadóképesség, szemérmes, szinte paraszti tartózkodás a hangulatos túlzástól, a népi nyelv eleven közelsége. A várakozás beigazolódot. *Az Alföld parasztsága* irodalmilag ízes, szociológiailag hű és leleplező bemutatása egy alföldi falunak. Zökkenő csak ott van benne, ahol az író átlépi a falu és a jelen határát, a múltba kalandoz és általánosít, ahol nem tapintható valóságról, nem két szemével látott jelenségről beszél. Életleírásában, a Számadásban a tárgy természete megóvta ettől; összes eddigi alkotása között nyilván ezért sikerült ez a legjobban. Ebben csak erényei, már látható írói és társadalomvizsgálói erényei érvényesülnek. A festett képek tompa színeikkel is nagyvonalúak, az író magatartása higgadtan is bátor; a testes könyv mondatai oly egyenletes, nyugodt ritmusban fordulnak elének, mint egy végtelen ugart fogyasztó barázdák: győzzük az ugart, a szántásnak tempósága, szépsége, értelme van. Kínálkozó lesz irodalmunk történetében ezt a könyvet befejező végére állítani annak a falu- és városkutató vonalnak, melyet nem a *Puszták népe*, hanem tán Márai vallomásai indítottak meg.

A *Számadás* nemcsak az olvasónak, hanem az íróknak is feladhatta a kérdést: most merre? A könyvben – mint e vonal minden alkotásában – a széppróza és a társadalomtudomány karolt egymásba. Az andalgó mátkapárt még egy írónk sem juttatta el az oltárig, de viszonyukat sem bontotta föl végleg-

volt, mint művei. Igen sok cikket írt: a jól gördülő sorok közül is az édes tájnyelvet vélte hallani az ember, legendabeli alak ajkán. Gyorsabban szerzett hírnevet, mint Petőfi vagy Arany; tulajdonképpen csak jelentkeznie kellett, rálépnie az eleve letergett szőnyegekre: a parasztimádat leste már a testbe öltözött eszményt. Igényes íróra út ennél vesélyesebb nem várhat. Öntudattal, biztosan indult meg rajta. Nem is olyan vezér volt, akit a tábor szív magához, mint hajdan a kurucok Rákóczi. Egyetlen hiba volt: a táborba nem a parasztság sereglett, hanem az irodalmi élet s az, amit ma középosztályunk ifjúságának hívunk. De volt egy kétes előny is: e réteg műveltsége alacsonyabb, illetve romlottabb parasztságunkénál is. Megkönnyíti ilyesmi a vezér dolgát? Meg is nehezíti.

Veres állja a szerepet. Ötödik esztendeje, hogy nem megyek olyan társaságba, ahol háromnál több ember van, de kapom még a különböző értekezletekre, gyűlésekre, honmentő vacsorákra a meghívót: alig van köztük, amelyről hiányzanék az ő neve. A réteg, amely tegnap még megveszözte volna, s holnap tán meg is veszözi, átmenetileg, ahogy szokás, isteni küldötként ünnepli, néha Raszpütinként. Cikkeit, bírálatát és fejtegetéseit a legkülönbözőbb kérdésekről a legkülönbözőbb szellemű folyóiratok közlik. Nyilván e cikkek és előadások summája legújabb könyve, a *Mit ér az ember, ha magyar*. A könyv hangjából is kiérződik: az író most áll dicsősége delelőjén. Ezért tartom illendőnek, hogy most szálljak szembe vele, s ahogy tudom, megingassam: most áll pályája fordulóján is. Könyve a legrosszabb irányba mutat.

Tulajdonképpen röviden végezhetek vele, a könyv három-négy embernek készült, az egész világot beleértve. A népek vezéreinek nyújt aprólékos használati utasítást sorrendben arra, hogyan nősiljenek, kikkel barátkozzanak, hogyan kezeljék a gyávákat, az árulókat, a szélhámosokat, a jóhiszemű reformereket, egyszóval hogyan szerezzék és tartsák meg a tömeget, azaz a hatalmat. Kezdet-

„EGY KICSIT MINDEN ESTE ELSZÁLL VELÜNK A LÓ”

Jónás Ágnes

Saját bevallása szerint lovaglásra született, mégsem beszél magas lóról. Musical- és operettszínész, énekes, rendező, producer és igazgató. Sziget Színháza több mint kétezer előadással örvendeztette meg a magyar és a határainkon túli közönséget. Mit jelent a minőségi szórakoztatás, hogyan lehet a muzsika hangjai útján boldogabbá tenni az emberi lelket, és merre repít a pegazus? Pintér Tibortól kérdeztük.

Honfoglalás, Komáromi Lovas Színház, Nemzeti Vágta, II. Rákóczi Ferenc, Mátyás, az igazságos... Ebből a felsorolásból is látszik, mennyire otthon érzi magát a magyar témákat feldolgozó szerepekben. Honnan ez az erős magyarság iránti szeretet, illetve a magyarság témáihoz való vonalom?

Történelmi hőseink, legendáink kultúránk alappillérei. Minden ország büszkélkedhet hősekkel, hogy mi magyarok is. Azt vettem észre, hogy manapság egyre inkább a hollywoodi legendáknak van nívójuk, az efféle filmek szivárognak be a fiatalság érdeklődési körébe. Ekkor kérdeztem meg magamtól, vajon miért ne lehetne saját történelmi hőseinkről példát venni, miért nem lehet Akhilleuszról, Winnetou-tól ellépni a magyar legendák felé, leásni a magyar gyökereikig. Három éve már az elhatározásnak, mely szerint magyar témákhoz, magyar történelmi figurákhoz nyúlok. Mindebben kulcsszerepet játszik az idén általam alapított Nemzeti Lovas Színház. A társulat küldetése ugyanis éppen abban rejlik, hogy az országot járva az előbb említett kultúrát közvetítsük a közönségnek.

Mint említette, 2013-tól a Nemzeti Lovas Színház az ön vezetésével indult útjára. történt mindez az után, hogy a Komáromi Lovas Színház és a szintén az ön igazgatóságával működő Szigetszentmiklósi Sziget Színház 7 év közös munka után megszüntette együttműködését. Miért volt szükség a különválásra, s miben más a 2013-ban létrehozott Nemzeti Lovas Színház tevékenysége?

Annak ellenére, hogy más társulatok is próbálkoznak Magyarországon lovas színház működtetésével, nyugodtan jelenthetem ki, hogy országunkban jelenleg egyetlen olyan lovas színház működik, amely professzionális, színvonalas előadásokat mutat be, ez pedig a miénk. Nem nagykétség beszél belőlem, mikor ezt mondom. Ifjúsági díjugrató múltam, a hatéves koromtól kezdett versenyszerű lovaglás, a Színművészeti Egyetemen szerzett operett-musical diplomám predestinál arra, hogy képes legyek egy ilyen volumenű, profi társulattal megáldott színházat vezetni, a

lünk arra, hogy estéről – estére a tőlünk már megszokott színvonalat és minőséget nyújtsuk. Az elmúlt fél évet örületes munka jellemezte. Június 21-én a szigetszentmiklósi Szabadtéri Színpadon mutatunk be a Mátyás királyról szóló nemzeti rockoperát, Mátyás, az igazságos címmel, július első hetében pedig már utazunk is vele Bikalra, a csodálatos Puchner élménybirtokra, amely tökéletes feltételeket teremt a lovas produkcióhoz. A darab Kinizsi Pál és Mátyás király barátságát, a fiatalok számára is közerthetően, a róla szóló legendás mesék elemeiből táplálkozva, rendkívül látványos módon mutatja be a történelmi eseményeket negyven lovassal és csaknem hetven gyalogos szereplővel.

Időközben az Edda is bővítette a repertoárt.

Igen. Gigantikus, utaztatható produkcióról van szó az *Edda – A Kör* című musical esetében is, amelyet Pataki Attila felkérésére valósított meg a társulat. Megtisztelő feladat, hiszen egy személyben lehetek a darab producere, rendezője és főszereplője is. A negyvenszereplős előadást ősztl visszük turnéra, szeptember 21-én a SYMA Rendezvényközpontban láthatja majd a közönség.

A Lovas Színház képzett, fiatal lovas színészekkel dolgozik, ez pedig itthon és az ország határain túl is egyedülállónak számít. Mi az előadásban szereplő lovak szimbolikus funkciója?

A ló önmagában is autentikus, patinás, szuverén, csodálatos teremtmény. Nem véletlen, hogy történelmünk szerves része. Bármilyen történet, az ember barátja, társa és segítője volt háborúban, békében, mezőgazdaságban egyaránt. Van egy elgondolásom arra nézve, mi jellemzi leginkább ember és ló kapcsolatát a színpadon. „Sok van, mi csodálatos, de az embernél nincs semmi csodálatosabb” – mondja Szophoklész. Én magam is így vélem. Hiszek az emberekben, humanista gondolkodás jellemző. Nos, ez a különleges teremtmény, amely világokat képes felépíteni, és amelyet embernek hívunk, képes volt egy másik csodálatos teremtményt, a lovat – és ez nagyon fontos – a szeretet eszközével intelligens társává, bajtársává tenni. A tehetséges embernek szárnyat, meghosszabbított kart és hangot ad, és pegazusként repít minket a tehetség tengerén. Nekünk színészeknek segít abban, hogy intenzívebben, akkurátusabban adhassuk át mondanivalónkat. El ne szálljon vele a ló, tartja a mondás. Nos, velünk, a Nemzeti Lovas Színházzal egy kicsit minden este elszáll a ló, amely nagyon jól tesz a produkcióknak.

Ki vezette be Önt annak idején a lovaglás világába?

Ezt a sportot nem igazán tanulhatja meg az ember önmagától. Nagyon komoly edzőkkel dolgoztam gyermekkoromtól fogva. A Dunántúli legjobb edzője, Böhm Géza foglalkozott sokat velem, de tanított Iványi András is, vagyis az akkori lovas elit legkiválóbb edzőinek keze között fejlődhettem. Fiatalabb koromban napi két-három órát lovagoltam négy-öt éven keresztül. Pápan

végeztem a mezőgazdasági szakközépiskolában, ahol a helyi lovas szakosztály igazolt díjugratója és military versenyzőjeként hihetetlenül nagy tapasztalatra és lovagló tudásra tettem szert. Mái felnevezek Dallos Gyulára, a kaszkadőr Lezsák Leventére, a fogathajtó Lázár Fivérekre, hiszen mindannyian világszínvonalú eredményeket értek el ebben a kemény sportban. Személyi edzőm, Horváth Heléna hivatásos lovasedző a mai napig segítségemre van. A lovagláshoz mindenképpen kell tehát egy jó edző, rengeteg kitartás, remek lovak, és nyilvánvalóan adottság is. Én úgy érzem, erre születtem.

Talán nem tévedek nagyot, ha azt mondom, nem csupán a lovaglás az egyetlen sport az életében, igaz?

Igaz. Szívesen futok, vízisíelek, ha tehetem, síelek, vagy body buildingezem.

Szűts Istvánnal és Koltay Gergelyvel nem először dolgozik együtt, ha rockoperáról, rock-musicalról van szó. Miben látja a Szűts-Koltay páros különlegességét, mi az oka a folyamatos együttműködésnek?

Van egy mondás, miszerint járt utat járatanéért el ne hagyj. Szeretek váltani, az évek során mégis beigazolódott, hogy a Szűts Istvánnal való együttműködésből egyre jobb rockoperák születnek. Tehetsége és energiája kimeríthetetlen, folyamatos motiváló erőt jelent számomra személye és munkája is. Koltay Gergelyt csodálatos, jószívű, nagy tudású embernek, polihisztornak tartom, akkordjainak tárháza pedig kimeríthetetlen. Közös munkánk folyamán rengeteg olyan alapszabályra mutatott már rá, amely a rockopera műfaját tekintve elengedhetetlen. A Szűts – Koltay – Pintér triumvirátus tökéletesen működik.

Nem csak a zenében, az előadások látványvilágában sem lehet kivétel nélkül találni.

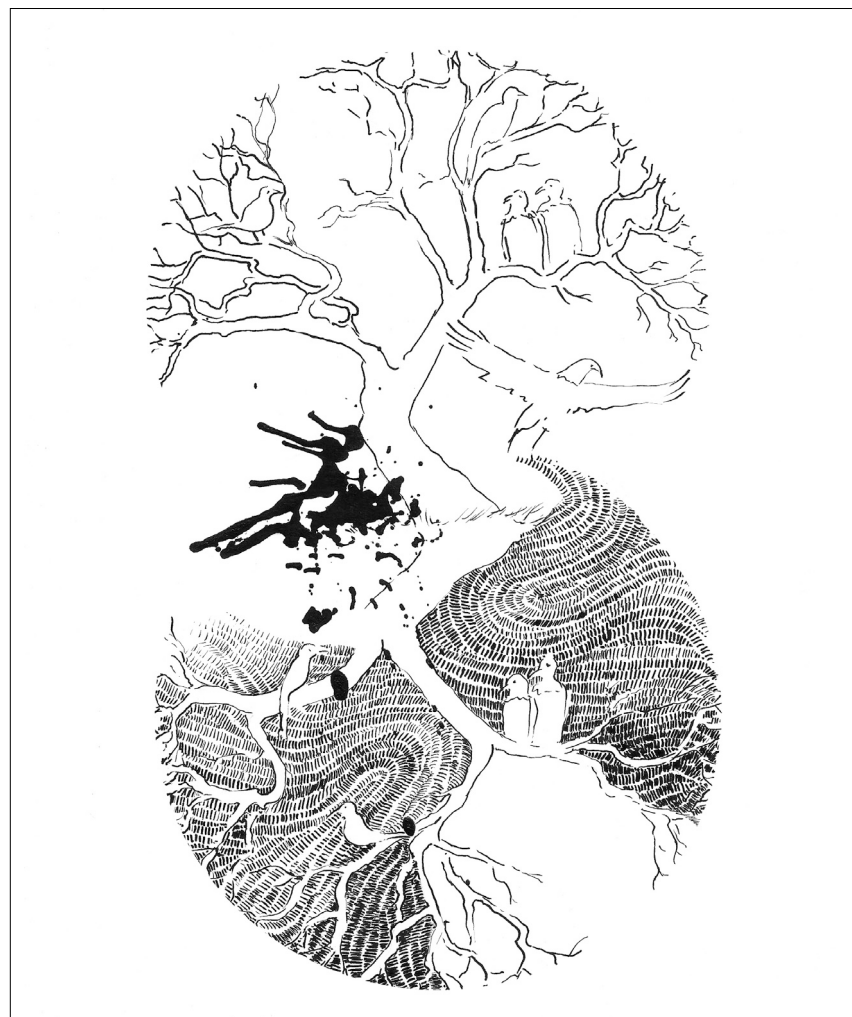
Mindent megteszünk, hogy így is maradjon. A Mátyás királyban gyönyörű díszletek láthatók. A nagy csatajelenetektől kezdve a csodálatos táncoktól át a muzsikáig minden a színpadra kerül, ami az európai színvonalú szórakoztatáshoz, a minőségi színjátszáshoz szükséges. Hasonló színvonalra számíthat a közönség Gödöllőn, illetve Bikalon is.

Akár a fiatalok történelmi tanulmányainak kiegészítői is lehetnek a Nemzeti Lovas Színház által előadott darabok?

A mai fiatalok kissé megvezethetőek az értékek és a filmhősök utánzásának tekintetében. Nehezen tudják még kiszűrni, mi és ki képvisel igazi értéket, imitációra érdemes alkotást vagy hőst. Fontosnak tartom, hogy ne kultúrzsennyből, hanem értékes mondanivalót hordozó filmből, színdarabból, zenéből táplálkozzanak. Látom, miként torzul el a világ az utóbbi években, de amíg én, Pintér Tibor élek, hiszek egy olyan világban és művészetben, amelyben még a klasszikus szerepek működnek, vagyis amelyben a hős hős marad, a férfi férfi, a nő pedig nő, az énekes a saját hangjával énekel, nem pedig másvalakiével. Ezekben a klasszikus, manapság talán már korszerűtlennek tűnő, mégis értékálló eszmékben hiszek, produkciók tekintetében pedig szintén ezen az ösvényen kívánom folytatni utamat. Küldetésünk, hogy a magyar fiatalokat a Nemzeti Lovas Színház produkciói által közelebb hozzuk az ősi magyar szellemi értékekhez.

Apropó ifjúság... a társulat gyermek tagjainak névsorában lányának, Pintér Jankának neve is szerepel. Hogy látja: szeretne ő is édesapja nyomdokaiba lépni?

Mindkét gyermekem tehetséges, ha színészettről van szó, viszont nem feltétlenül szeretnék, hogy a színészet felé forduljanak.

AZ ALÁSZÁLLÁS ÉVEI

Bakonyi István

A Székesfehérváron élő költő gyors egymásutánban három verseskötettel ajándékozta meg olvasóit. 2009 után 2012-ben kettővel is. Az *Előhívás* és a *Magasabb szempont* után *Az alászállás éveinek* lírai anyagával. Lendületben van hát a költő!

De ne a darabszámról beszéljünk, hanem a minőségről! Ahogy legutóbb Saitos Lajos írta róla a második kötet kapcsán a Vár c. folyóirat 2012/4. számában: „A „visszaszámlálás” most már Gál Csaba Sándor esetében is elkezdődött. Ajánlom hát verseit nem csak a civil olvasóknak, de a mindenkori „kánoncsinálók” figyelmébe is.”

S most, a harmadik kötet estében még indokoltabbnak érezzük eme ajánlást. Például mélyeséges gondolatisága, intellektualitása okán. Az élen a motó Keresztelő Jánostól való: „Annak növekednie kell, nekem pedig alább szállanom.” S itt van persze a többféle értelmezés lehetősége. Pl. a *Hiszekegy* ismert szavaira is gondolhatunk: „... alászállt a poklokra...” S miként tudjuk, harmadnapra föltámadt! Az is igaz azonban, hogy a föltámadást megelőző alászállás úgy is értelmezhető, talán profán módon is, hogy az ember egyre inkább elmélyül, egyre inkább az elmélkedés világába jut. A kötet címét is adó, s egyben kötetzáró verse ezt az összetettséget sugallja. Például a hűségnek és a száz éves fa koronájának, a láthatatlan, ám az élethez szükséges gyökérzetnek az egybevetésével. Ezzel az egyverses ciklussal, a *Hűséggel* zárul hát a verseskötet, miután ilyen cikluscímetek találunk: *Szerelem, Küzdelem, Igazság, Rejtőzködés, Magány, Szabadság, Választás, Szünet, Felejtés, Bizalom, Nyugalom, Látomás*. Csupa fontos és tartalmas fogalom, egyben megadja a kötet fő útvonalt, ami lehet akár egy ember létének útvonala is. Többnyire pozitív értékeket jelző tartalommal, így felölelve a létezés teljességéhez szükséges elemeket.

Az is valószínű, hogy ez a kötet a beérkezés bizonyítéka, most találta meg igazi hangját Gál Csaba Sándor. Igazi hangjához tartozik a meghittsége is,

ahogy pl. formába önti harmóniavágyát. Például a *Szemed* c. versben: „Szemed tükrébe nézve / a hullámok között / mély nyugalom áraszt el / egy pillanat alatt / ami arra várt hogy / pillantásoddal / megörökítsd”. A meghittség és a társra leles szép megnyilvánulása ez a tömör mű. Másutt szabadon szárnyaló, áradó szövegei, központozás nélkül, a modernnek nevezett líra formai sajátosságainak segítségével tárja föl titkait. Szabadversei így módon megadják a többféle értelmezés lehetőségét, de figyelmet érdemel néhány kötöttebb formájú kísérlete is. Ezek között a *Bűjöska* c. szonettje vagy éppen a rímes és ritmikus nyolcsoros, a *Paralel*. Sok húrton játszik tehát költőnk, s ez a sokszínűség ugyancsak értékei közé tartozik.

Többször szól az emberi kapcsolatok összetettségéről, erről a bonyolult viszonyrendszeréről. Arról, hogy ugyan kevés az álom, mégis szükségszerű, hiszen alapvetően hozzátartozik emberi létezésünkhöz. Az ember lényegéhez. Azt is tudatosítja, hogy az embernek mindenért meg kell küzdenie. Persze erről már sokan szóltak... És közben időnként eljön *A vereség napja* is. Amikor „az elrontott lelkiismeret háborgása” uralkodik az emberben. Ám ekkor és máskor is az intellektuális és a szikár lírai nyelv határozza meg ezt a versvilágot. Néhol csak utalásokkal, verscsírákkal, vázlatokkal. Visszafogott hangon és intim módon.

De van itt fanyar játékoság is, ha a téma úgy kívánja. Ennek legtömörebb fricskája a *Szentháromság*: „3 az 1-ben.” Nem vers ez a klasszikus értelemben, pusztán játék inkább. Van benne némi morbiditás is, hiszen a közismert kávéfajta mégsem szent, a szó szoros értelmében. Mégis érezni valami rejtett bölcsességet, az értelmezés többféle, legalább kétféle lehetőségét... Megint másutt az igazságkeresés is motivációs erőt jelent számára. A vágy az „égbekiáltó igazságra” olyan, mint a szédülést okozó óriási fa a kertben. De vajon létezik-e ilyen igazság? – kérdezzük a *Csakis a...* c. vers apropóján. Itt jegyzem meg, hogy a kötet mélyeséges tartalmait kiválóan egészítik ki a képzőművész feleség, *Pék Eszter* művés grafikái. (A borítót is ő tervezte.) Többet jelen-

tenek ezek a művek az illusztrációnál, önálló, szuverén alkotások, s tökéletes szinkronban a szövegekkel. Érzékeltetik például azt a rejtőzködést is, ami ennek a költészetnek is sajátja. Ami persze nem ritka az irodalomban... Látszólag ellentmond mindennek a lelki-szellemi kitarukozás, a személyiség belső titkainak föltárása. A „meztelenül vigyázol inkognitódra”-féle közelítés.

Az ilyen költőben nyilvánvalóan megvan az igény arra, hogy belső lélektani vizsgálatokat végezzon, hogy az önismeretben gazdagodjék. Szép monológokban vall a magányról, ami persze alkotó is lehet. Látszólag nem kötődik tájhoz, konkrét helyszínekhez, inkább az jellemzi, hogy időn és téren kívülállónak gondoljuk. A közeletiség sem izgatja túlzottan, jóval inkább egy pillanat, egy rezdülés, egy kézmozdulat, az évszakváltás, a szerelem. S van, ahol a természeti szépség együtt van jelen az emberi kapcsolat rejtelmeivel, az univerzum az intimitással. Egyik legjobb versében a *Minden megtörténhet* címűben erre találunk példát. Pontos pillanatörögzés ez a látványról és arról, ami mögötte van. Az „aranyos felhő képétől” jutunk el a „csillagos ég paravánjáig”, ami és az ablak mögött minden megtörténhet. Mint ahogy az emberrel kapcsolatban ez mindig így van, akkor is, ha igaz úton jár, akkor is, ha nem.

Azt is mondhatjuk, hogy a felejtés ellen születnek ezek a versek. Fontos összekötője mindennek, hogy az ember szerves része a mindenségnek és az időnek, s van, hogy „az ég hosszan elnyúló pontját” érinti, és „szempillantásával megmepiszkálja / a nap langyosodó tűzhelyének / izzó zsaráttnokát...” (*Nyugalom parancsol*) Más kérdés, hogy a befejezés nehezen értelmezhető: „...nyugalom parancsol a földre”. Ám kétségtelen az is, hogy könnyen azonosulunk ezen élménnyel, hiszen oly gyakran megcsodálhatjuk a különös égi jelenségeket. Látomás és realitás ölelkezik itt egybe.

Ilyen értékei miatt értékelhetjük sokra Gál Csaba Sándor harmadik verseskötetét.

(Gál Csaba Sándor: *Az alászállás éveik, Vörösmarty Társaság, 2012*)

„A HAZASZERETET LEGNEMESEBB ÉRZÉSEINK EGYIKE”

Villáminterjú Fazekas Sándor vidékfejlesztési miniszterrel

Fazekas István

Miniszter úr, először is nagyon köszönöm, hogy elfogadta lapunk felkérését, s hajlandó a magyar földdel kapcsolatos kérdéseinkre válaszolni! Mi jut elsőre eszébe, amikor azt a szót hallja: szülőföld?

A hazaszeretet legnemesebb érzéseink egyike. Veres Péter híres, *Én nem mehetek el innen...* című versét juttatja eszembe: „Ide kell hoznunk a nagyvilágot, / ide kell hoznunk mindent, ami szép, ami jó, ami nemes – / és amit érdemes.” Mélyen hiszek a lokálpatriotizmus szálaival átszőtt nemzeti gondolatban. Ezért járom be hosszú esztendőök óta kerékpáron az országot a pusztá rótságoktól a dimbes-dombos pannon tájakig.

Mely magyar tájak a legkedvesebbek Önnek?

Az összes magyarlakta vidéken megdobjan a szívem: szeretem a Kárpát-medence minden szegletét. Lenyűgöző természeti csodákat teremtett Európa közepén az Isten, s évezredek civilizációt hozott létre itt a nemzet. Alföldi ember vagyok. A szűkebb hazám a Nagykunság, büszke magyarként nem vagyok hűtlen a többi tájegységgel szemben, ha bevallom: számomra a legkedvesebb hely szülővárosom, Karcag és környéke.

Ha valamilyen okból nem élhetne az anyaországban, akkor az elcsatolt magyar területek melyik részét választaná „fogadott földjének”?

Erdélyt, Mátyás király szülőföldjét választanám fogadott hazámnak. A Kárpátok ölelte hegyek sziklái, a Mezőség lágy lankái, a völgyekben élesen kanyargó székegyföldi folyók és vad fenyvesek világa mindig tiszteletet ébresztettek bennem a zord szépségű környezet iránt. És hát a magyar történelmi legszebb fejezeteit írta itt a történelem. Becsülöm a legnépesebb, határainkon kívülre szakadt nemzet rész kiállítását és hagyományörző magyarságvallását.

Gál Csaba Sándor versei

Van

az égboltról lecsüngő
hízó fekete cseppkövek
összenőnek és az éjszaka
anyagát alkotják
evilág fái örvénylő
fénytőlcsérek
levelezik a látható
és láthatatlan világosságát
a gyökereikig és lentebb
ugyanakkor továbbítják
a föld meg-megújuló
segélykiáltásait felerősítve
madárdal formájában
ősidők óta
az ősidők óta
nyugalomra lelt kozmosz felé
madárcsicsérgéstől berezonáló
cseppkövek csengenek-bonganak
immár éjszaka
válnak projektoraivá
annak a szomjúságnak
amit csak olyan ital csillapíthat
amit ott fejtenek fenn hófőhár
felhők mélyén villámok között
ne kérdezd kik és hogyan
felfoghatatlan hogy van
vigasztalás

Ábitat

ott a permanens lámpafényben
örök nappalt hallucináló
falevelek áttetsző serege
áll sorfalat keretez
egy barokk formájú fekete képet
ami nem más mint a sötétség
éjfélete döngkútja
temetője meg nem született
elvetélt daloknak
az értelmetlenség és hiábavalóság
utált emlékműve
ami itt ragadt az átkosból
misztikus szakadék amit
pillanatok alatt betemet
egy elszárguló tehervonat
dübörgő racionalitása
előtti bódolat
ami a gazdasági szempontok
józan mérlegelésétől
fáradt szakemberek
vérekes szemében
vallásos ábitaként
megjelenik

Gladiátor Mátrix Game

mikor a játék komolyra fordul
nem számítanak a játékszabályok
idegrendszered maga a háló
hosszú ideig hullámszik táncol
egy-egy telitalálat után

felzúg a vastaps felzeng a hajrá
egyre magányosabb ma aki bátor
állsz az amfiteátrum porondján
minek ave ceasar imperator
vagy morituri te salutant

harcoltál sokszor fantomok ellen
vesztettél győztél egyik se számít
az nevet aki utoljára nevet
amikor az oroszlan rád ásit
press enter welcome to the matrix

A BÉRES CSEPP NYOMÁBAN

Naplórészlet – Kisvárdra, 1976. X. 29., péntek

Fodor András

Borzasztó nehéz restaurálódnom. Rémülettel nézek a gazdag reggelire és a szomszédos vármaradvány csigalépcsőiről majdnem leszédülök. Óriási önfegye-

lem kell ahhoz, hogy tartsam magam, s mímeljem az érdeklődést a különben igazán gazdag leletek között.

A különféle reneszánsz és egyeb régiségek közt szerencsére Zoli tartja szóval a lelkes rajztanárt. A Bessenyei Gimnáziumban mintha nem is én lennék, aki a kémiai előadó magas asztala mögül majdnem két óra hosszat koptatja torkát. Mondja is később Zoli, úgy viselkedtem, mint egy görög hős.

A próbáknak még nincs vége. A hatalmas ebédnek felét se eszem meg. Az egyik idősebb tanár elszórákozott a város múltjával, a 4000 zsidó sorsával

s a Ratkó Jóska emlegette híres rákkutató agrárszakember, Béres József ügyével. Róla a „Magyar Ifjúság” friss számában is olvasható széleskörű, ide-oda hajló cikk.

Elismer bizonyos pozitívumokat, de a felsőbbeség becsmérlő nyilatkozatait is közli („bohócság, sarlatánság, szélhá-

mosság”). A szomszéd Nyírtasson már jobb a közérzetem, a javarészt fiatal hallgatósnak szívesen prelegálok. Fazekas István tanító tízéves fia ismerősnek talál, mutatja is honnét, a Szép versek kötetből. Édesanyja kedves, egérkeforma, szemüveges fekete asszony akkora tál emeletes szendviccsel kínál, majd a keze török le. De hát itt ez a vendégeknek kötelező norma, no meg az ajándék és a virág ... lehetőleg rózza.

„ELBŰVÖLT A KÉT TANÚHEGY KARCSÚSÁGA IS”

Balatoni beszélgetés Konrád Györggyel

Fazekas István

Gyuri bácsi, engedje meg, hogy egy személyes dologgal kezdjem ezt a beszélgetést! Pozsgay Imre főszerkesztő úr arra kért, tolmácsoljam nagyrabecsülését, személyesen adjam át jókívánságait. A következő szavakkal indított útnak: „Mondja meg Konrádnak, hogy Isten éltesse sokáig, erőben, egészségben, a nyolcvan évhez pedig adjon még neki annyi esztendő, amennyit Ő szeretne! Mondja meg neki azt is, hogy írói nagysága elvitathatatlan, és sohasem feledem el azt, hogy együtt voltunk Lakitelken.”

Nagyon köszönöm, és én is hasonló jókat kívánok az általam sokra tartott Pozsgay Imrénék! Hamarosan ő is betölti a nyolcvanát, örülök, hogy mindketten megértük ezt a kort. A Stádiumnak pedig külön köszönöm, hogy nyolcvanadik születésnapom alkalmából rólam is megemlékezett.

Azt szokás mondani, hogy a szülőföld, a gyermekkori táj mindig egyfajta szellemi klíma is. Melyek azok a tájak, amelyekhez leginkább kötődik? Melyek azok a magyar vidékek, amelyek íróként is inspirálták?

Mindkét kérdésre ezt válaszolhatom: Bihar és a Balaton-felvidék.

Bihar a gyermekkorom. Ezt a vidéket pedig, tehát a Balaton északi részét, valamikor éppen innen, a szigligeti alkotóházból kiruccanva szerettem meg. Az egyik kiránduláson találtam rá Hegy-magasra. Valamikor a hetvenes évek legelején Szelényi Iván barátommal úgy döntöttünk, hogy veszünk ott egy házat. Tizenötezer forintot kellett volna összekaparni kettőnknek, mert nem volt

ennyi pénzünk. Nem sikerült. Akkor engem már nagyon elvarázsolt egy késő tavaszi virágzó barackfa egy tető nélküli romháznak a kellős közepén – üdén nevetgélő lombja ki is kandikált már belőle. Elbűvölt a két tanúhegy karcsúsága is, ahogyan kiemelkedtek a kavargón hullámzó síkból. A bazalt, ahogy nappal magába szívja, este meg kiadja a meleget! No, meg a színek! A piros, a zöld! És mindenütt gyümölcs! Mindez nagyon tetszett.

Vágyaink általában szívósabbak kríziseinknél.

Amikor megkaptam a Kossuth-díjat, no meg tanítottam Amerikában is egy kicsit, szóval összejött egy kis pénz, vettünk itt egy házat '91-ben. Ez kocsma volt, valaha egy zsidó kocsmárosé, ám az országút időközben egy kicsit odébb húzódott tőle, úgyhogy ezt a szerepkerét elvesztette a ház. Pedig volt színházi előadás is a kertben, vándorszínházi társulatok léptek itt fel. Még a közelmúltban is nagy bálók voltak ennek a háznak a padlásán. A fiatalság ott ropta a ropni valót, amíg lehetett. Aztán beomlott. Nagyon romos állapotban volt, amikor megvettem. Az egykori ivóból lett egy hatalmas dolgozószobám. Nagyon szeretek itt lenni: szép, csendes, nyugodt, elbűvölő.

Melyek ennek a vidéknek a rokon tájai?

Ez egy szerény táj. A látogató összehasonlíthatja Provence-szal, Toscanával. Persze minden hasonlat sántít. De mindenképpen igazatok (a ma már sajnos halott szomszédomnak) Czanka Gábor-

nak: azt kérdezte tőlem valamikor, egy kis padon ülve, hogy: „Ugye, szomszéd, maga még tudja szépek látni ezt a vidéket?” Majd válaszat meg sem várva, folytatta: „Hallja, szomszéd! Ez az ország szíve, lelke.”

De ezt nyilván mások is el tudják mondani a maguk vidékéről. Én elfogadtam azt a megállapítást, hogy ez egy nagyon szép része az országnak. És ezzel alighanem egyetért az a sokféle művész is, akik megtelepedtek itt az alkotóházban erre a nyárra. Egy kis tündés után itt, Szigligeten is megkérdezhetjük: hol van már

az az utca, ahol egykor malacok és libák kódorogtak? Ma írók, kinetológusok, zeneművészek, festők, fényképészek sétálgatnak rajta. Termékeny terület. A helybeliek, miközben építik az új házakat, azt gondolhatják: bolondok ezek a pestiek, hogy az egykori parasztházakat lakják. De hát megvagyunk békésen egymással. Nagyon könnyű megszeretni a balatoni tájat. Amikor erre a környékre érek – akár autóban, akár vonaton ülök –, önkéntelenül elkezdek mosolyogni. Minden időben és minden éghajlatban más, és úgy szép, ahogy alakul. Színei

meghökkenően változatosak: a szürkén és a zöldön belül mindent lehet itt látni, olyan színeket is, amiket el sem tud képzelni az ember.

A hegymagasi ház dolgozószobájában készül-e most valami?

Írok valamit, de hogy mit, arról én mindig csak utólag beszélek.

Köszönöm szépen a beszélgetést.

Én is köszönöm.

„AZ ANYAFÖLD ETET MINDENKIT”

Villáminterjú ifjú Csoóri Sándor népzenezzel

Fazekas István

Ha ezt a szót hallod: szülőföld – mi jut először az eszedbe?

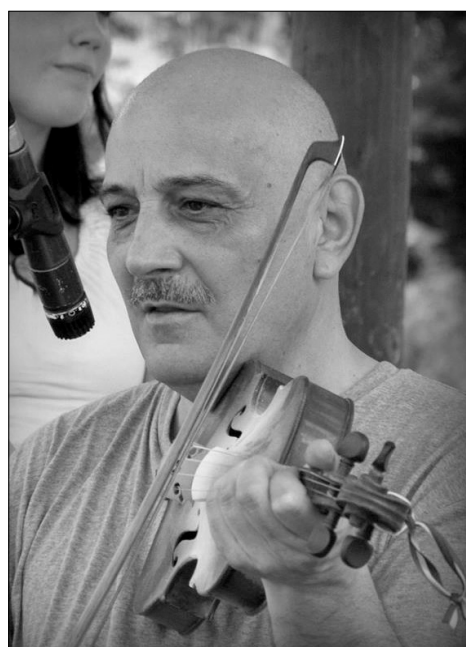
A költők és az irodalom. Petőfi, Eger vára, Radnóti... A szülőföldhöz, mint a szerelemhez a fennkölt szavak illenek. Ha az iskolában engednék, hogy az emberpalánták tanulhassanak meg verset írni, akkor ez a kérdést, most versben válaszoltam volna meg. Az irodalom értelmi-érzelmi kettősséggel hat, amit a jobb-bal agyfélteke együttesen dolgoz fel. Az agyféltekék hangolása igazi iskolába való játék.

Sokan azt mondják, a táj dajkálja, nevelgeti az embert. Téged leginkább mely tájak nevelgettek?

A város is nevelgeti az embert, mert Budán éltem 43 éves koromig, de az iskolai szüneteket nagyszüleimnél töltöttem. Így még az 1960-as években megismerhettem a régi falusi életet, a paraszti világot, amely sok jó törvényre tanított, igazított. Az anyaföld etet mindenkit a Földön a kezdetek óta, így a paraszti életet kellene éltetniük a törvényhozóknak, mert a föld művelése nélkül nincs étel, nincs élet. Zene, ének és tánc nélkül nincs emberi lét.

Ha bármilyen okból is úgy történne, hogy nem élhetnél az anyaországban, az elcsatolt magyar területeken, hol telepednél meg leginkább? Melyik vidéken, melyik faluban vagy városban?

Olyan helyen, ahol még magyarul beszélnek. Nem irodalmi

magyarul, hanem a tájegységek sajátos magyar beszédét, ami szinte irodalmi, és változatos.

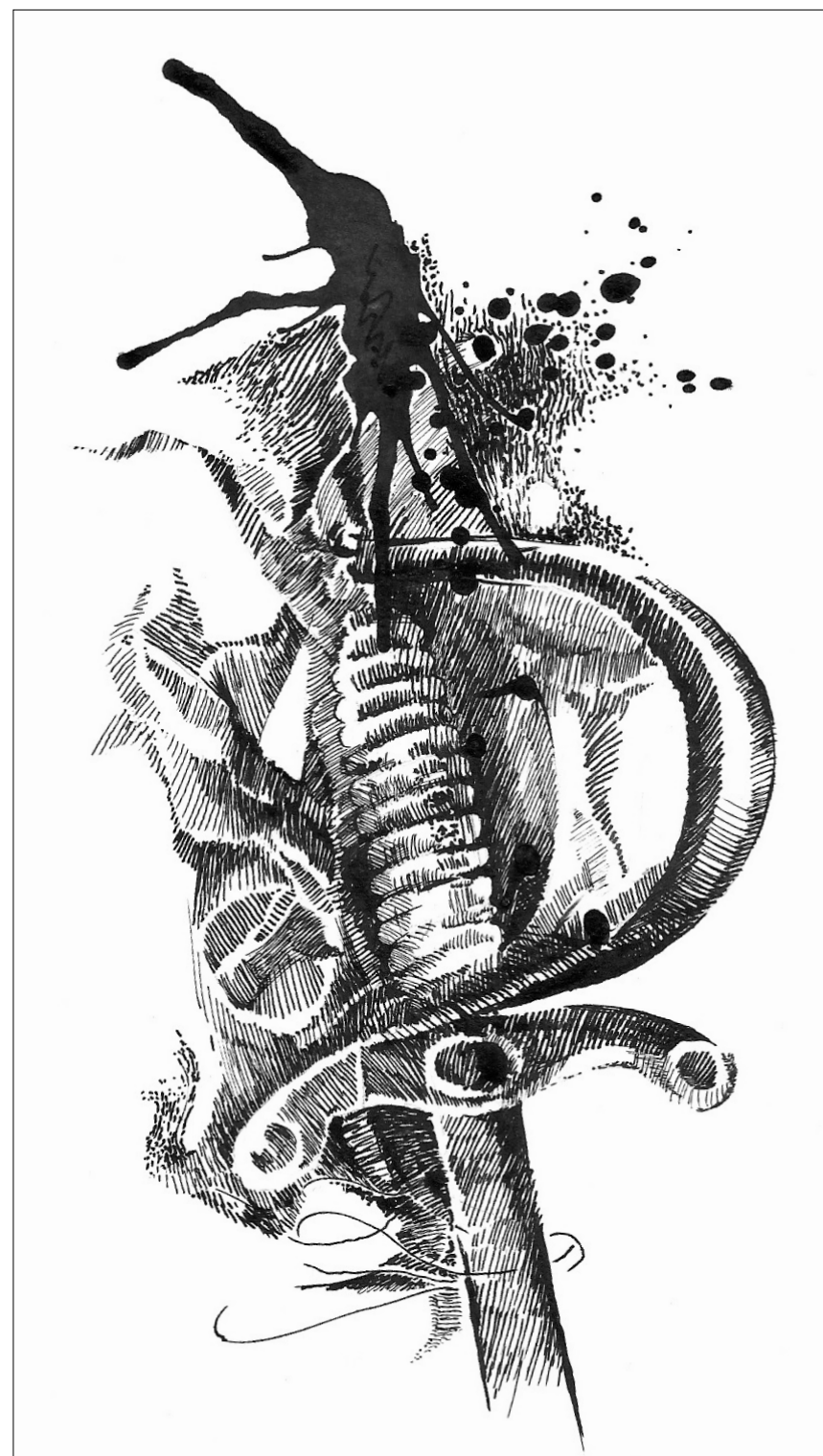
Tudsz-e olyan szellemi megújulást a mai magyar író-költő fiatalok között, hogy járnak vidékre felfedezni a tájakra jellemző beszédritmust, mondatszerkezetet, gondolkodásmódot? Például Kalotaszegen, Felvidéken, Délvidéken, Vas megyében...? Keresi-e valaki a magyar nyelv mágikus szóösszetételeit?

Úgy, ahogy a 1970-es évek elején zenészként elkezdtünk Erdélybe járni, hogy megkeressük a magyar zene ritmusát, a magyar zenei mondat szerkesztését, egyéni hangjait. A magyar irodalomra is ráférne egy kis megújulás, egy kis nyelvi játék-tudás.

Mely tájegységeink zenéjét kedveled mostanában a leginkább?

Egy zenekar van, és annak a zenéje, amit soha nem unok meg! A széki zene, a széki Icsán-zene. Ádám István Icsán két fiával olyan zenét játszik, amelyik felsőfokon mutatja a magyar zene páratlan ritmusát, a varázsjeles vonózás ősi üzenetét. Azt, hogy hogyan lehet azonos hullámhosszon játszani.

Mert az itt a kérdés, hogy *behangolva* LENNI VAGY NEM *behangolva* LENNI. Ez az ősnyelvünk üzenete. Mind ezekről, és még sok minden másról a www.hunzene.hu honlapon többet is megtudhatnak a kedves olvasók.

ARCOK ÉS RÉZKARCOK SZIGLIGETRŐL

S. Horváth Ildikó és Stekovics Gáspár kiállítása

Stekovics Gáspár a magyar fotóművészet nagy alakja lehet. A nyár közepén, július 19-én különféle művészek, alkotók, prominens személyiségek, barátok és ismerősök gyűltek össze Szigligeten, az Esterházy-kastélyban, hogy részesei legyenek egy nem mindennapi megnyitónak. S. Horváth Ildikó és Stekovics Gáspár alkotásaiból a ma már Alkotóházként ismert épület falai között került megrendezésre az a kiállítás, mely augusztus végéig várja a látogatókat. A kiállítást Radnóti Sándor esztéta az alábbi köszöntővel nyitotta meg:

„Méltó és igazságos, hogy azokat a portrékat említsük meg külön is, akiknek modelljei már nincsenek az élők sorában. Petrovics Emilét, aki a minap még itt ült a szigligeti ebédlőben, s akinek megadatott, hogy élete végén még egy végtelenül szórakoztató, mert végtelenül rosszmájú memoárban maga is megörökítse arcmását. Marsall Lászlót, a mindig elfeledett és mindig fölfedezésre váró költőt, akinek poétai minőségét jól jellemzik az e kiállításon is olvasható, Stekovics Gáspárnak ajánlott sorok – éppen az elmúlásról:

*Akár újmódi föliáns
utolsó egynegyedébe dugott
ördögbojtos vékony könyvjelző,
félíg kilógok már a létező,
s az írott kopottas világból.*

*Ha netán adatik még idő
szólnom pár ákombákom szót,
szaporítanom írásjeleket,
meg kéne köszönnöm, ha van kinek,
azt a pár oldalnyit...*

*Mikor talla-billézve
pottyannom kell,
le az áramló
vakvilágba.*

Stekovics Gáspár fotói

▲ Konrád György

▲ Gergely Ágnes

▲ Juhász Ferenc

▲ Esterházy Péter

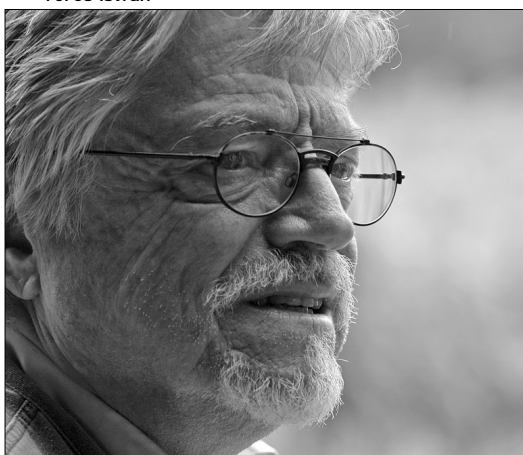
▲ Vörös István

▲ Várady Szabolcs

▲ Zalán Tibor

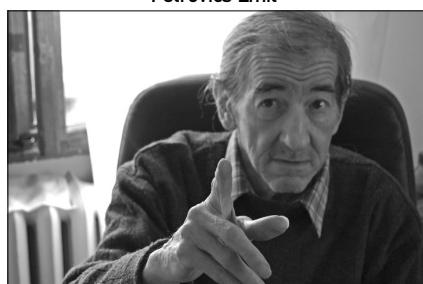
▲ Szörényi Levente

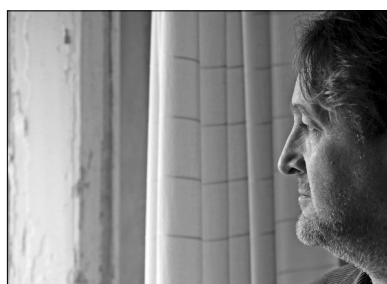
▲ Petrovics Emil

▲ Csaplár Vilmos

▲ Marsall László

▲ Petőcz András

Stekovics Gáspár itt tűnt fel néhány éve, Szigligeten, mint portretista fényképész. Az alkotók alkottak, ettek-ittak, nyaraltak, Stekovics kattintgatott. Az alkotók szelíden túrték. (Közbevetve: már napok óta együtt vagyunk megint, és Stekovics még nem vette elő a masináját. Mi van? Befezte a programot?) S csak akkor kaptuk fel a fejünket, amikor megmutatta az elkészült képeket. Mert ezek a fényképek jók voltak. S nemcsak abban az értelemben, hogy találóak, netán hízelgők, hanem meg voltak komponálva, végig voltak gondolva. Ki-ki megtudhatott valamit magáról. Az egész mögött ott van – és ebbe már bevonhatom S. Horváth Ildikó finom rézkarcait is – a Szigliget-nosztalgia. Tudnivaló, hogy Stekovicsék Szigliget szerelmesei, s ebben osztoznak a legtöbb arccal itt, e falakon. De miképpen beszélhetünk valami jelenvaló iránti nosztalgiáról, holott azt tudvalévőleg valami elmúltra vonatkozó érzés? Szigliget azonban megvan, s noha hosszú évek óta búcsúztatjuk, az alkotóház áll, és rendeltetészerűen benépesül.

Éppen erről a paradoxonról van szó. Ez talán nyíltabban mutatkozik meg S. Horváth Ildikón, Gross Arnoldon, Gyulai Líviuson iskolázott enyhén archaizáló ornamenseiben és figuráiban, s a Szigliget-motívum is feltűnik, Pátzay törülköző aktja a kertben, megkétszerezve, méghozzá az én régi könyvemhez, a Hamisításhoz kapcsolódva, amiért külön köszönettel tartozom.

De az alkotók panteonja a falon is valami olyan együtltét sugall, ami már nincs, és még is van – van megmaradt eszményeink világában, s van a valóságban is: nem másutt, mint szigligeti terasz kötetlen, egyenrangú, a komolyat tréfával vegyítő, a bizalom és a megbecsülés atmoszféráját árasztó, kényszer nélküli, szabad beszélgetéseiben, amikre, mikor még tart, máris nosztalgiával gondolunk.”

EGY DÍJNYERTES DOKUMENTUMFILM

Cseh Péter százhalombattai mérnök dokumentumfilmje vitte el a pálmát azon a pályázaton, melyet a MOL Zrt. és az Olajipari Múzeum írt ki közösen a magyar olajgyártás történetéhez kapcsolódóan. A rendezővel a film keletkezéséről beszélgettünk.

Honnan jött az ötlet, hogy mérnökként filmet rendezzen?

2011-ben volt 40 éves a paraffingyár, és szeretnénk volna méltó módon megünnepelni ezt az évfordulót. Én korábban ott dolgoztam. Először nekem pattant ki a fejemből – a pályázati kiírástól teljesen függetlenül –, hogy a paraffingyártás hőskoráról lehetne valami dokumentumfilmfélélet csinálni. Felírtam az archívumot, majd beszéltem egy volt kollégámmal, Kicses Benjáminnal, aki már nyugdíjas, s mondtam neki az ötletet. Béni bácsinak ez nagyon tetszett, s felajánlotta a segítségét. Vele együtt kerestem meg azokat, akik még az élők sorában vannak azok közül, akik elindították a paraffingyártást. A beszél-

getéseket felvettem, majd a megtalált egyéb archívumokkal (brigádnaplók, fényképek, tervek és egyéb dokumentációk) összevágtam elkészítettem egy huszonötperces dokumentumfilmet. A film címe egyszerűen csak ennyi lett: Beszélgetések a paraffingyártásról, s lényegében a hőskor rövid történetét dolgozza fel.

Ez a paraffingyár a MOL területén volt?

Persze, ez a mai napig ott van. Az olajgyártás egyik végterméke a paraffin. Nagyon jó piaca van a mai napig is, csak hát sajnos egyre kevesebb a nyersanyag. Innen a világ számos helyére szállítanak paraffint, de akkoriban még több helyre vitték ezt a anyagot.

A filmzésel foglalkozott már korábban is?

A mai napig amatőrfilmes vagyok, évek óta ez az egyik hobbi. Ma már igen jó vágóprogramok vannak, tehát akinek van egy kis tehetsége, no meg kedve és érzi hozzá, az sokkal könnyebben lehet amatőrfilmes, mint korábban.

Beszéljen egy kicsit magáról és a családjáról is!

Környezetmérnöki és kulturális menedzseri végzettségem van, a MOL Rt.-ben rendszerkezelőként dolgoztam. Huszonöt évvel ezelőtt a Paraffingyárban kezdtem el dolgozni, az atmoszferikus és vákuum desztilláló üzemben. Az elmúlt év decemberétől a Városi Szabadió központban vagyok programszervező. Van két fiam: Dávid, ő 7 éves, Máté pedig éppen 14. A feleségem Csehné Szabácsik Krisztina, ő a Széchenyi István Szakközépiskolában iskolatitkárként dolgozik.

A fiúk általános iskolások.

Százhalombattán köztudomású, hogy mint zenésznek is figyelemre méltó művészi hajlamai vannak. Egy megzenésített gyermekverseket tartalmazó albumot is szerkesztett már, melynek Égi bárányok a címe. Készül-e újabb cd?

A zenélésre mostanában alig van időm, de a közeljövőben megpróbálunk felnőtteknek is összeállítani egy lemezt. Ezen csak helyi költők versei és csak helyi zenészek megzenésítései szerepelnének majd.

Veres Péter gondolatai

... „adjátok meg a császárnak, ami a császáré” ... De elégedjen is meg velem.

A versben nem lehet hazudni, a verset nem lehet „megírni”, a versnek születni kell.

Az emlékezet – tudjuk – nem egészen megbízható vezető. Összszavarja a vágyakat a valósággal. De ez nem olyan nagy baj (...). Mert ha valami, mint tény, nem igaz, akkor mint vágyalom, igaz.

Az édesanyánkról, a szívbéli kedvesünkről és a hazánkról sem vicceket, sem frázisokat nem illik mondani.

A nőnek tehát nem árt a kevés munka, de a férfiaknak megártana a túlzott kényelem. Ez évezredek öröksége: a férfi a munkás és harcos izomállat, a nő anyja és babramunkára alkalmas. Ha ezt megfordítjuk, a férfi ellomhul, a nő elveszti anyai ösztöneit, ízlését, élettani szépjérzékét és ezen az úton nem a nagyvonalú szabad élet, hanem a szürke sorvadás várna az emberiségre.

Az igazi kultúra a néplelek mélyén, a közösség örök és elemi dolgaiból, harcból, szenvedésből, szerelemből születik, és nem rotációs gépen gyártják, és nem rádióon vagy hangszórón terjesztik, hanem a lélek adja léleknek.

A nők nem harcolhatnak a férfiak ellen a nők külön jogaiért, mert ez képtelenség. Ellenben a férfiaknak és nőknek egyformán harcolniuk kell a dolgozók, parasztek, munkások és értelmiségiek jogaiért, és a mindnyájukra helyesebb társadalmi berendezkedésért.

Mint szilárd igazságot mondhatjuk ki, hogy a földön mindig lesz annyi paraszt, amennyi az emberiség kenyérét és ipari nyersanyagát megtermeli.

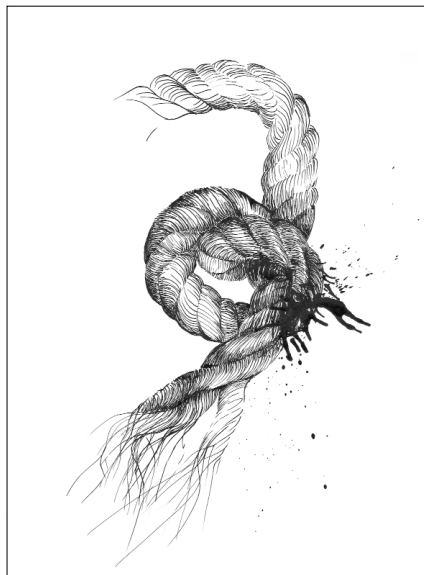
Hiába hajszolja az egyes ember a városban a boldogságot a gazdagság és a hatalom útján, soha nem éri el, mert a boldogság csak annak áll meg, aki nem hajszolja. Aki hajszolja, az nem érheti el, mert a mérhetetlen becsvágy, a mérhetetlen élvezetvágy vagy a mérhetetlen kényelemvágy és hatalomvágy már megmérgezte a lelkét és tartós örömré, boldogságra képtelenné teszi.

Ha van értelme, hogy a magyarság egyáltalán megmaradjon a világon, akkor a parasztságra vár a feladat a jövőben is, éppúgy, mint a múltban, hogy fenntartsa a magyar jelleget.

Művészetnek, költészetnek, irodalomnak pedig csak szabadság kell. Szabadság, nemcsak sajtószabadság, ami csak törvényadta szabadság, hanem szellemi szabadság, a gondolkodás, érzékelés, alkotás mikéntjének a szabadsága is, hogy hadd harcoljanak, hadakozzanak a nemzedékek és hadd váltsák egymást az izmusok és iskolák.

Szentmihályi Szabó Péter Trianon sebei

Trianon sebeit az idő bekötözte,
de a vér átüt még mindig a sebekben.
Idegenek özönlöltek be a földre,
ki fegyverrel érkezett, ki fegyvertelen.
Aki fegyverrel jött, azt fogta a fegyver,
aki fegyvertelenül, azt befogadtuk,
fedéllel, földdel, szeretettel,
nem néztük, ki volt az anyjuk, az apjuk.
Feledd el, jó magyar, jobb, ha feledd
hőfödte hegyeid, kincses városaid -
még a fejfákról is letörölték a neved,
templomaidban más nyelven szólal a hit.
Mint gazda, kit ősi házából kivetettek,
s megjelennek a rablók, fosztogatók,
gyorsan leverik a címert s a keresztet,
s a magyarnak bottal osztanak útravalót,
szomorú szemmel néz vissza a gazda,
letérdel, megcsókolja ősei földjét,
aztán csak porát szívja, sarát dagasztja,
néhány régi írás, fakult kép az örökség.
Trianon sebeit az idő bekötözte,
de a vér átüt még mindig a sebekben.
Régi gazdaként lépek a magyar földre,
és szent szavait sohasem feledek.

Oláh András versei

a címzett ismeretlen árnyékok vagyok

délutánra vártalak aznap de kint már
az utcalámpák doromboltak álmosan
mikor az ingemen igazgattad
zavartan a gyűrődéseket
idegen voltál – mint még sohasem –
mosolyod sirásba botlott
éreztem a maró sós ízt az arcodon
ajtó csapódott s tudtam
nem hagytál el csak kivesztet az ujjaidból
az a bizsergető szomjas fájdalom
ahogy ügyetlenül elejtettelek
mikor a lépcső alattad örökre elfutott...

félelemmel

az ősz tekintetéből kihalt az öröm
kívül rekedtünk mindegyik körön

lettünk eldobott kő vagy levetett kabát
markoljuk a rácsot hogyha valaki bánt

félelemmel telnek a lélek terei
éjszakáinkat a csönd áthangszerele

menedéket kutatunk – picinyke odút –
hová a silányságnak nem vezet fel út

árnyék maradunk – voltunk bármilyen
ügyes:

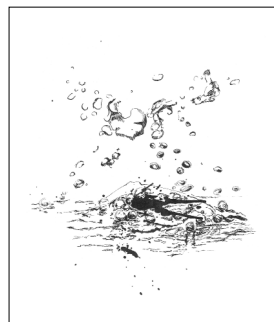
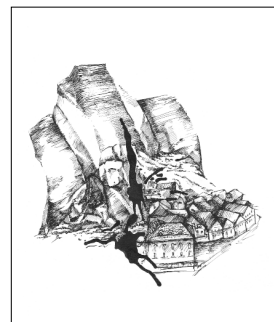
egy másik kéz nélkül mindegyik kéz üres

keréknyomok a sárban...

ritkán járok erre mióta goromba ősz
sírja tele a rőt nappalokat
a tó tükrén fények
a csészében tegnapi tea
ázott filterek másnapos illata
a színek összeköltöztek bennünk
kifésültek hát magamból
szinte látom ahogy a telefonzsinórt babrálod
és számításokat végzel a vonal túl végén
végül ugyanarra az eredményre jutsz te is:
a gravitáció erősebb
mint a mi bágyadt szerelmünk...
távolságpadt arcodat fürkészem
árnyékok vagyok
szívemben bekormozódva égnek
a dadogó hajnalok

hogy magadba zárj

a levelek is visszafelé hulltak azon az éjjelen
beleolvadtunk az erdő szövetébe
cipőm orrát bámultam felszegen
a bugyrot abová lsten száműzött
karjaid rejtekében vacogtam – bagyva
hogy az esőcseppek végigfolyjanak szerelmün-
kön
hogy benned lassan átmelegedjék
s hogy magadba zárj – mint gyűrűket a fák

Sajtónyelvőr

Egyre többen verik ki...

A közvéleményt megbotránkoztató, a jó ízlést, a normát sértő ötlet, cselekedet, viselkedés, illetékes személynek a nyilvánosság előtt tett, sokakat elképesztő bejelentése, nyilatkozata, felszólalása – újabban a média által is unos-unalan ismételt (s a szövegkörnyezettől függően gyakorta képzavarba hajló) kifejezéssel élve – *kiveri (kicsapja) a biztosítékot*.

A nyelvhasználatot szűrőkítő sajtókulik találása ez: azoké, akik figyelmen kívül hagyják (nem ismerik) e szólásokat: *tüllő a célon, átesik a ló másik oldalára, kihoz (kivesz) a sodrából, megáll benne (kiesik belőle) az ütő, kihoz a béketűrésből, kivesz valakit az élelől, megáll az ember esze, megfakasztja valakinek az epéjét, fejbe vág valakit valami, a szívébe markol valami; vagy nincsenek birtokában az említett kifejezés tartalmát árnyaló szinonimáknak: sokkol, megüt-közést kelt, felháborít, megdöbben, letaglóz, meglep, megrendít, megdermeszt, szíven szúr, elborzaszt, elképeszt, megdermeszt, megráz, felkavar, lesújt, feldühít, felingerel.*

Azt írja az újság egy politikai referátumról: „A beszéd önmagában *kiverte a biztosítékot* az embereknek!” Árnaltan: a beszéd már önmagában is *kihozta az embert a sodrából*; vagy: *felháborította az embereket*. (S nem az embereknél „verte ki a biztosítékot”, hanem az emberek körében kellett visszatetszést, megütözést).

„A közönség türelmes, de a harmadik magyar nóta már *kicsapja a biztosítékot*.” Pontosabban: már *untatja*, netán *irritálja őket, idegeikre megy*, a harmadik nótától már *kiütést kapnak*.

„Sokaknál *kiveri a biztosítékot*, ha autó parkol a kerékpárúton.” (A -nál rag itt is pongyola-ság.) Szinonimákkal élve, a hanyag szóhasználatot kerülve: *Sokak körében kelt felháborodást...* Vagy: *Sokakat bosszant, idegesít, felháborít, -dühít, -bószít, sok kerékpárosnak, járókelőnek szúrja a szemét; sokaknak szálka (vörös posztó) a szemében, sokakat elfog a mérge, látva, autó parkol a kerékpárúton.*

Megtudjuk a médiából azt is, hogy „Budapest légszennyezettsége *kicsapta a biztosítékot*”. Pontosabban: az adatok *megdöbentették, elképesztették, megdermesztették* a lakosságot.

De nemcsak fogalmakra, cselekvésekre, történésekre, hanem – még mulatságosabb módon – személyekre, tárgyakra is vonatkoztatják e kifejezést: „A színész rendszeresen *kiveri a biztosítékot*.” Nem, nem okoz áramszünetet... A közlés lényege valószínűleg ez: gyakran *meglepő, meghökkenítő, szokatlan, megdöbbenő* a magatartása, nyilatkozatainak tartalma; *szövegeivel, viselkedésével hergeli, hecceli, cukkolja, ingerli, mérgezteti* a publikumot; *polgárpukkasztó, provokáló, az erkölcsi érzést sértő: botránnyos, gyalázatos, vérlázító, égbekiáltó, szegényteljes a megnyilatkozása, megjelenése, viselkedése.*

Az egyik énekes sikere után azt írta a sajtó: „Nem jött be a papírforma”, a győztes (dal) „*kiverte a biztosítékot*”, méghozzá azzal, hogy bejutott az Eurovíziós Dalfesztivál [Eurovision Song Contest] döntőjébe. E közlésben, mint a híradásokból kirajzolódott, arra utal a divatkifejezés: *nem aratott osztatlan sikert a produkció; a dal és előadása megosztotta a közönséget, sokaknak tetszett, sokaknak nem.*

„Megint meztelenül *verte ki a biztosítékot* az énekesnő.” Nem az történt, hogy pucéran okozott rövidzárlatot, hanem meztelenkedésével *visszatetszést keltett, megbotránkoztatta* a közönséget, legalábbis annak egy részét. Celebekről (valójában: élettrajzi esetlegességeikről) szóló beszámolók szerint „*kiverte a biztosítékot* a zsinórtanga”.

Újabban még széleseedik a kifejezés jelentése: „Az arab csirke szinte mindenkinél *kiveri a biztosítékot*.” Szegény csirke inkább csak számunkra szokatlan – egzotikus – fűszerezésű, a hús ízét az étellel társító étel.

Slusszpoénként kommentár nélkül ideiktatunk még egy példát: egy kupameccsen „*kicsapta a biztosítékot* a szurkolóknál az áramszünet”...

Elkoptatott, túl általános tartalmú, homályos jelentésű divatkifejezés tehát ez. Mégis egyre többen *verik (csapják) ki a biztosítékot* e pongyola nyelvhasználatban. A sorolt szinonimák tanúsítják: gazdag nyelvünk e kifejezés helyettesítésére, tartalmasítására, pontosítására a rokon értelmű szavak bőséges kínálatával lep meg bennünket.

Arany Lajos

A cikk teljes terjedelmében a Szókimondó c. hajdúszoboszlói kulturális folyóirat 2013. áprilisi számában jelent meg.

STÁDIUM

Társadalmi és Kulturális Hírlap

FŐSZERKESZTŐ:

Pozsgay Imre

Terjeszti a Lapker Zrt.

KIADJA:

Editio Librorum Kft., Százhalombatta

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

egész évre 2600 Ft

FELELŐS KIADÓ:

az Editio Librorum Kft. ügyvezetője

A SZERKESZTŐSÉG CÍME:

2440 Százhalombatta, Kodály stny. 26.

Telefon-fax: 06/23-354-447

Honlap: www.stadiumlap.hu

FELELŐS SZERKESZTŐ:

Fazekas István

ISSN 2063-5389

A SZERKESZTŐSÉG TAGJAI:

Arany Lajos (anyanyelvi lektor)

Bertha Zoltán (esszé),

Bordás Mária (tanulmány),

Czifrik Katalin (közéleti hírek),

Deák Mór (szépirodalom),

Szigetvári József (kulturális hírek)

Ára: 300 Ft

facebook.com/szekeresrk

KONFERENCIA ÉS
RENDEZVÉNY HELYSZÍNMÁR NETTÓ
30 000 FT-TÓL

A hirdetés nem teljes körű! Részletekért kérjük keresse a Korshak Kft. munkatársát a 06 70 394 24 40-es telefonszámon, vagy az info@korshak.hu e-mail címen! **Kiválóan felszerelt konferencia- és rendezvényteremmel várjuk megrendelőinket!**

facebook.com/szekeresrk

ESKÜVŐI HELYSZÍN

MÁR NETTÓ
80 000 FT-TÓL

A hirdetés nem teljes körű! Részletekért keresse a Korshak Kft. munkatársát a 06 70 394 2440-es, vagy a 06 70 388 9574-es telefonszámon, illetve az info@korshak.hu e-mail címen! **Százhalombatta legelegánsabb esküvői helyszíne várja Önt!**